

Y Swyddfa Dramor a Chymanwlad
Y Swyddfa Gartref
Yr Adran Plant, Ysgolion a Theuluoedd
Yr Adran Iechyd
Yr Adran Cymunedau a Llywodraeth Leol
Yr Adran Busnes, Arloesedd a Sgiliau
Y Weinyddiaeth Gyfiawnder
Llywodraeth Cynulliad Cymru
Cymdeithas Prif Swyddogion yr Heddlu

**Canllawiau aml-asiantaeth ar arferion:
Ymdrin ag achosion o Briodasau dan Orfod**

Mae priodas dan orfod yn mynd yn groes i

Cydnabyddiaeth

Ysgrifennwyd gan Eleanor Stobart
ar ran yr Uned Priodasau dan Orfod
(Uned ar y cyd rhwng y Swyddfa Dramor
a Chymanwlad a'r Swyddfa Gartref)
mewn cydweithrediad â Chymdeithas
Prif Swyddogion yr Heddlu, Gwasanaeth
Erlyn y Goron, Yr Adran Plant, Ysgolion
a Theuluoedd, Yr Adran Cymunedau
a Llywodraeth Leol, Yr Adran Busnes,
Arloesedd a Sgiliau, yr Adran Iechyd,
Y Weinyddiaeth Gyfiawnder
a Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Dymuna'r Uned Priodasau dan Orfod
fynegi eu diolch i bawb fu'n rhan o'r
gwaith o ddrafftio'r canllawiau hyn.

hawliau dynol ac yn groes i hawliau'r plentyn.

"Marriage shall be entered into only with the free and full consent of the intending spouses."

(Datganiad Cyffredinol o Hawliau Dynol, Erthygl 16(2))

"No marriage shall be legally entered into without the full and free consent of both parties."

(Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar gydsynio i briodi, yr oedran ifancaf i briodi, a chofrestru priodasau, Erthygl 1)

"In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child should be a primary consideration."

(Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn, Erthygl 3)

"Children should be protected from all forms of sexual exploitation including unlawful sexual activity."

(Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn, Erthygl 34)

"A woman's right to choose a spouse and enter freely into marriage is central to her life and her dignity and equality as a human being."

(Argymhelliad Cyffredinol Rhif 21, Erthygl Sylwadau 16(1)(b), Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Ddiddymu pob Ffurf ar Wahaniaethu yn erbyn Menywod)

Cynnwys

1	DIBEN Y CANLLAWIAU ARFERION	6			
1.1	Nodau	6	3.14	Cadw cofnodion	30
1.2	Cynulleidfa	6	3.15	Unioni cam drwy ddulliau cyfreithiol	30
1.3	Statws y ddogfen hon	7	3.15.1	Gwarchodaeth yr heddlu	31
1.4	Diffiniadau	7	3.15.2	Gorchmynion amddiffyn brys	32
			3.15.3	Gorchmynion gofal a goruchwyllo	33
			3.15.4	Awdurdodaeth gynhenid	35
2	DEALL Y MATERION SY'N YMWNEUD		3.15.5	Ceisiadau am wardiaeth	36
	Â PHRIODASAU DAN ORFOD	10	3.15.6	Gorchmynion Tipstaff	36
2.1	Y gwahaniaeth rhwng priodas dan orfod a phriodas a drefnir	10	3.15.7	Gorchmynion amddiffyn rhag priodas dan orfod	36
2.2	Pa mor aml y mae priodasau dan orfod yn	10	3.15.8	Gorchmyn i gadw rhag ymyrryd	37
2.3	Y cymhellion sydd wrth wraidd priodasau dan orfod	11	3.15.9	Gorchmyn meddiannaeth	38
2.4	Ffactorau sy'n gwaethygu'r sefyllfa	11	3.15.10	Gwaharddeb rhag aflonyddu	38
2.5	Y dioddefwr	12			
2.6	Canlyniadau priodasau dan orfod	12	4	CANLLAWIAU AML-ASiantaeth:	
2.7	Arwyddion neu ddangosyddion rhybuddio posibl	13		CAMAU I'W CYMRYD YM MHOB ACHOS	39
2.8	Y rheol "un cyfle"	14	4.1	Y camau cyntaf ym mhob achos	39
2.9	Siart arwyddion neu ddangosyddion posibl	14	4.2	Camau ychwanegol	39
2.10	Anawsterau pan ddigwydd priodas dan orfod dramor	14			
2.11	Cenedligrwydd deuil	16	5	GWYBODAETH SY'N OFYNNOL AR GYFER	
2.12	Y sefyllfa gyfreithiol	17		POB ACHOS	41
2.13	Yr Uned Priodasau dan Orfod	18	5.1	Gwybodaeth sy'n ofynnol ar gyfer pob achos	41
			5.2	Gwybodaeth sy'n ofynnol os yw'r unigolyn ar fin mynd dramor	42
3	ARFERION DA: CADW DIODDEFWR YN DDIOGEL				
	YN DILYN DATGELU PRIODAS DAN ORFOD	19	6	CANLLAWIAU I WEITHWYR PROFFESIYNOL	
3.1	Ennyn ymwybyddiaeth ac atal	19		YM MAES IECHYD	44
3.2	Dulliau sy'n canolbwyntio ar y ddioddefwr	19	6.1	Pam fod prif ffocws y bennod hon ar anghenion menywod	44
3.3	Y perygl o gynnwys y teulu a'r gymuned	20	6.2	Sut all gweithwyr iechyd proffesiynol wneud gwahaniaeth	44
3.4	Ymhle mae cynnal cyfweiliadau	20	6.3	Sut mae defnyddio ymholiadau arferol ac achub ar y cyfle i adnabod achosion	46
3.5	Egluro'r opsiynau sydd ar gael i bobl sy'n wynebu priodas dan orfod	21	6.4	Sut mae creu cyfleoedd i wneud ymholiadau	47
3.6	Cysylltu a chyfarfod yn y dyfodol	22	6.5	Pa gamau i'w cymryd pan fydd menyw yn datgelu ei bod wedi neu ar fin cael ei gorfodi i briodi	48
3.7	Cyfrinachedd a rhannu gwybodaeth yn ddiogel	22	6.6	Pa gamau i'w cymryd pan fydd menyw dan 18 oed neu â phlant dan 18 oed	49
3.8	Archwiliadau meddygol	24	6.7	Pa gamau i'w cymryd pan fydd menyw ar fin mynd dramor	49
3.9	Gwneud ymholiadau	24	6.8	Pa gamau i'w cymryd pan fydd menyw eisoes wedi'i gorfodi i briodi	50
3.10	Peryglon cwnsela â'r teulu, cyfryngu, cyflafareddu a chymodi	25	6.9	Cadw cofnodion	50
3.11	Cyngor ar ddiogelwch personol a dyfeisio strategaeth ar gyfer gadael cartref	25	6.10	Cyfrinachedd, atgyfeirio a rhannu gwybodaeth yn ddiogel	50
3.12	Unigolion sydd ar goll a'r rhai sydd wedi rhedeg i ffwrdd	27			
3.13	Ailwladoli	29			

7 CANLLAWIAU I YSGOLION, COLEGAU A PHRIFYSGOLION 54

7.1	Sut all staff wneud gwahaniaeth	54
7.2	Pa gamau i'w cymryd pan fyddwch yn ymboeni bod myfyriwr o bosibl yn cael ei orfodi i briodi	56
7.3	Pa gamau i'w cymryd pan fydd myfyriwr yn gofyn am gymorth	56
7.4	Pa gamau i'w cymryd pan fydd myfyriwr ar fin mynd dramor	57
7.5	Pa gamau i'w cymryd pan fyddwch yn amau bod myfyriwr yn cael ei orfodi i briodi	58
7.6	Pa gamau i'w cymryd pan fydd myfyriwr yn peidio â mynychu'r ysgol	58
7.7	Atgyfeirio achosion	59
7.8	Adnoddau eraill	60

8 CANLLAWIAU I SWYDDOGION YR HEDDLU 62

8.1	Sut all swyddogion yr heddlu wneud gwahaniaeth	62
8.2	Pa gamau i'w cymryd pan fydd rhywun yn cael ei orfodi i briodi	62
8.3	Pa gamau i'w cymryd pan fydd trydydd parti yn dweud bod rhywun wedi'i gymryd dramor er mwyn cael ei orfodi i briodi	64
8.4	Pa gamau i'w cymryd pan fydd rhywun eisoes wedi'i orfodi i briodi	66
8.5	Pa gamau i'w cymryd pan fydd priod wedi dod i'r DU o dramor	67

9 CANLLAWIAU AR GYFER GOFAL CYMDEITHASOL PLANT 70

9.1	Sut all gofal cymdeithasol plant wneud gwahaniaeth	70
9.2	Pa gamau i'w cymryd pan fydd plentyn neu berson ifanc yn ymboeni y bydd yn cael ei orfodi i briodi	70
9.3	Pa gamau i'w cymryd pan fydd trydydd parti yn rhoi gwybod bod plentyn neu berson ifanc wedi'i gymryd dramor er mwyn ei orfodi i briodi	72
9.4	Pa gamau i'w cymryd pan fydd plentyn neu berson ifanc eisoes wedi'i orfodi i briodi	73
9.5	Pa gamau i'w cymryd pan fydd plentyn neu berson ifanc yn cael ei ailwladoli i'r DU o dramor	74
9.6	Pa gamau i'w cymryd pan fydd priod wedi dod i'r DU o dramor	77
9.7	Diogelu plant a phobl ifanc sydd ag anabledau	79

10 CANLLAWIAU AR GYFER GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION 81

10.1	Sut all gweithwyr cymdeithasol wneud gwahaniaeth	81
10.2	Pa gamau i'w cymryd pan fydd oedolyn anabl sydd ag anghenion cymorth yn ymboeni y bydd yn cael ei orfodi i briodi	82
10.3	Pa gamau i'w cymryd pan fydd trydydd parti yn dweud bod oedolyn anabl sydd ag anghenion cymorth wedi'i gymryd dramor er mwyn cael ei orfodi i briodi	84
10.4	Pa gamau i'w cymryd pan fydd oedolyn anabl sydd ag anghenion cymorth eisoes wedi'i orfodi i briodi	85
10.5	Pa gamau i'w cymryd pan fydd oedolyn anabl sydd ag anghenion cymorth yn cael ei ailwladoli i'r DU o dramor	86
10.6	Pa gamau i'w cymryd pan fydd priod sy'n oedolyn anabl ag anghenion cymorth wedi dod i'r DU o dramor	88

11 CANLLAWIAU AR FATERION TAI I AWDURDODAU LLEOL 90

11.1	Sut all awdurdodau tai lleol wneud gwahaniaeth	90
11.2	Lletya plant a phobl ifanc	91
11.3	Lletya oedolion	93
11.4	Dim hawl cael nawdd o gronfeydd cyhoeddus	95

ATODIADAU 96

Un:	Darpariaethau trais yn y cartref yn y rheolau mewnffido	96
Dau:	Swyddfeydd Uchel Gomisiwn a Llysgenhadaeth Prydain	97
Tri:	Asiantaethau cynnal cenedlaethol	100

Pennod 1

DIBEN Y CANLLAWIAU ARFERION

1.1 NODAU

Mae'r canllawiau arferion hyn wedi'u datblygu law yn llaw â'r canllaw statudol "Yr Hawl i Ddewis" a gyhoeddwyd o dan adran 63 Q(1) o Ddeddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007. Mae'r cyfarwyddyd statudol yn pennu'r cyfrifoldebau sydd ar ysgwyddau Prif Weithredwyr, cyfarwyddwyr ac uwch reolwyr yr asiantaethau hynny sy'n ymdrin ag achosion o briodasau dan orfod. Mae'r canllaw yn talu sylw i faterion megis hyfforddi staff, datblygu polisïau a gweithdrefnau rhwng y gwahanol asiantaethau, ennyn ymwybyddiaeth a datblygu rhaglenni atal drwy waith allgymorth.

Mae'r ddogfen hon yn ategu'r Canllaw Statudol drwy roi cyngor a chymorth i ymarferwyr llinell-flaen sydd â chyfrifoldebau i ddiogelu plant ac amddiffyn oedolion rhag cael eu cam-drin drwy gael eu gorfodi i briodi. Gan ei bod yn annhebygol y gall unrhyw un asiantaeth ddiwallu holl anghenion rhywun yr effeithir arno drwy gael ei orfodi i briodi, mae'r ddogfen hon yn nodi'r modd y dylai gwahanol asiantaethau ymateb, ac yn annog yr asiantaethau i gydweithredu a gweithio'n agos gyda'i gilydd i amddiffyn dioddefwyr.

Mae priodas dan orfod yn ffurf ar gam-drin plentyn neu gam-drin yn y cartref a thrais yn erbyn menywod; dylai fod yn rhan o strwythurau, polisïau a gweithdrefnau amddiffyn plant ac oedolion.

Yn unol â chyhoeddiadau eraill ar gam-drin yn y cartref, mae'r canllawiau hyn yn canolbwyntio'n bennaf ar anghenion menywod yn hytrach nag anghenion dynion. Hyn oherwydd bod 85% o achosion a gaiff eu cyfeirio at yr Uned Priodasau dan Orfod yn ymwneud â menywod, ac mae'r effaith a gaiff priodi dan orfod ar fenywod yn wahanol i'r effaith ar ddynion.

Er bod y canllawiau hyn yn canolbwyntio ar fenywod, mae llawer o'r canllawiau yr un mor berthnasol i ddynion sy'n wynebu priodi dan orfod – a dylid rhoi'r un cymorth a pharch i ddynion sy'n gofyn am gymorth.

Mae'r ddogfen yn talu sylw i feysydd penodol lle bydd ymarferwyr o bosibl yn anfwriadol yn peryglu dioddefwr, ac yn rhoi cyngor ar y camau y dylai ymarferwyr eu cymryd i leihau'r risg o niwed i'r dioddefwyr. Y meysydd sy'n derbyn sylw yw:

- Dulliau sy'n canolbwyntio ar y dioddefwr
- Peryglon cwnsela â'r teulu, cyfryngu, cyflafareddu a chymodi
- Pwysigrwydd rhannu gwybodaeth ag asiantaethau eraill
- Lleoliadau ar gyfer cynnal cyfweiliadau
- Dulliau cysylltu a chynnal cyfarfodydd yn y dyfodol
- Cyngor ar ddiogelwch personol a dyfeisio strategaeth ar gyfer gadael cartref
- Unigolion sydd ar goll a phobl ifanc sy'n rhedeg i ffwrdd
- Cyfrinachedd a rhannu gwybodaeth yn ddiogel
- Cadw cofnodion

1.2 CYNULLEIDFA

Dylai pob ymarferwr llinell flaen a gwirfoddolwr mewn asiantaethau ddefnyddio'r canllawiau arferion hyn sy'n gweithio:

- Ddiogelu plant a phobl ifanc rhag cael eu cam-drin
- Amddiffyn oedolion rhag cael eu cam-drin

Er bod penodau chwech i unarddeg yn benodau ar gyfer gweithwyr proffesiynol sy'n gweithio yn y maes iechyd, addysg, heddlu, gofal cymdeithasol plant, gofal cymdeithasol oedolion ac awdurdodau tai lleol, bydd llawer o'r wybodaeth sydd yn y canllawiau o ddefnydd i'r rhai sy'n gweithio mewn asiantaethau eraill sydd â chyfrifoldebau i ddiogelu plant ac amddiffyn oedolion.

Hefyd gall y wybodaeth a'r cyngor sydd yn y canllawiau hyn fod yn berthnasol i sefydliadau anllywodraethol a chyrrff gwirfoddol sy'n gweithio'n uniongyrchol gyda phobl sydd wedi'u caethiwo mewn priodas dan orfod neu sydd dan fygythiad o gael eu gorfodi i briodi.

1.3 STATWS Y DDOGFEN HON

Bwriad y canllawiau arferion hyn, a ddatblygwyd gan yr Uned Priodasau dan Orfod, yw rhoi cyngor a chymorth i ymarferwyr llinell flaen. Mae'r canllaw statudol ar briodasau dan orfod yn argymhell yn gadarn bod ymarferwyr llinell flaen sy'n ymdrin ag achosion o briodasau dan orfod yn cyfeirio at y canllawiau arferion a gyhoeddir gan yr Uned Priodasau dan Orfod.

Mae priodas dan orfod yn ffurf ar gam-drin plant neu gam-drin yn y cartref, a dylid ymdrin â'r mater yn y cyfryw fodd. Felly nid yw anwybyddu anghenion dioddefwyr yn opsiwn. Mae priodas dan orfod yn effeithio ar bobl o sawl gwahanol gymuned a diwylliant. Dylid mynd i'r afael ag achosion drwy ddefnyddio'r strwythurau, y polisïau a'r gweithdrefnau sy'n bod eisoes ac a ddyluniwyd i ddiogelu plant, oedolion sydd ag anghenion cymorth a dioddefwyr cam-drin yn y cartref.

Dylai cyrff strategol presennol sicrhau bod eu haelod asiantaethau yn gweithio'n effeithiol drwy ddefnyddio polisïau a gweithdrefnau i fynd i'r afael â'r mater hwn. Mae hyn yn cynnwys Awdurdodau Lleol, Cynghorau Lleol, Partneriaethau Gostwng Troseddau ac Anrhefn, Partneriaethau Strategol Lleol, Byrddau Lleol Diogelu Plant, Ymddiriedolaethau Plant, Cynadleddau Aml-asiantaeth ar Asesu Risg, Byrddau Partneriaeth ar Anableddau Dysgu, Byrddau Cyfiawnder Troseddol Lleol, Cynghorau Cyfiawnder Teuluol Lleol, a Phwyllgorau Rheoli Aml-Asiantaeth ar Amddiffyn Oedolion.

1.4 DIFFINIADAU

At ddibenion y canllawiau hyn, defnyddir y diffiniadau canlynol:

Oedolyn

'Oedolyn' yw person 18 oed neu hŷn.

Cam-drin ac esgeuluso plant

Gydol y ddogfen hon, defnyddir yr un categorïau cydnabyddedig o gamdriniaeth â'r categorïau sydd yn y ddogfen Gweithio gyda'n Gilydd¹. Y rhain yw:

- Cam-drin corfforol
- Cam-drin emosiol
- Cam-drin rhywiol
- Esgeulustod

Plentyn, plant a phobl ifanc

Fel y diffinnir yn Neddfau Plant 1989 a 2004, ystyr plentyn yw person sydd heb eto gyrraedd ei ben-blwydd yn 18 oed. Mae hyn yn cynnwys pobl ifanc 16 a 17 oed sy'n byw yn annibynnol; nid yw eu statws a'u hawl i wasanaethau a chael eu hamddiffyn o dan Ddeddf Plant 1989 yn newid gan y ffaith eu bod yn byw yn annibynnol.

Plentyn mewn angen

Y plant sy'n cael eu diffinio fel plant "mewn angen" o dan adran 17 o Ddeddf Plant 1989 yw'r plant hynny sydd mor agored i niwed fel eu bod yn annhebygol o gyrraedd neu gynnal lefel briodol o iechyd neu ddatblygiad, neu y bydd eu hiechyd neu ddatblygiad yn cael ei effeithio'n sylweddol heb ddarparu gwasanaethau (adran 17 (10) o Ddeddf Plant 1989), a'r plant sy'n anabl. Mae'n ddyletswydd ar awdurdodau lleol i ddiogelu a hyrwyddo lles plant mewn angen.

¹ Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant: Llywodraeth EM, 2006 a Diogelu Plant

Cam-drin yn y cartref

Mae'r llywodraeth yn diffinio cam-drin yn y cartref² fel: "unrhyw ddigwyddiad neu ymddygiad bygythiol, trais neu gam-drin (seicolegol, corfforol, rhywiol, ariannol neu emosiynol) rhwng oedolion sydd neu sydd wedi bod yn bartneriaid mynwesol neu aelodau o'r teulu, waeth beth yw eu rhywedd neu rywioldeb". Mae hyn yn cynnwys materion sy'n peri pryder i gymunedau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig megis yr hyn a elwir yn 'drais er anrhydedd', anffurfio organau menywod, a phriodi dan orfod.

Diffinnir oedolyn fel person 18 oed neu hyn. Diffinnir aelodau'r teulu fel mam, tad, mab, merch, brawd, chwaer, a mam-gu a thad-cu, a ph'un a ydynt yn perthyn yn uniongyrchol neu beidio, rhieni yng-nghyfraith neu lys-teulu.

Priodas dan orfod

Priodas dan orfod yw priodas lle nad yw un neu'r ddau briod yn cydsynio â'r briodas (neu'n methu cydsynio yn achos rhai oedolion sydd ag anableddau dysgu neu anableddau corfforol) a'u bod dan bwysau. Gall hyn gynnwys pwysau corfforol, seicolegol, ariannol, rhywiol ac emosiynol.

Trais er anrhydedd

Mae'r termau "trais er anrhydedd" neu "drais ar sail anrhydedd" neu "izzat" yn cwmpasu amrywiaeth o droseddau trais (yn bennaf ond nid yn unig yn erbyn menywod), gan gynnwys ymosod, carcharu neu lofruddio, lle mae'r person yn cael ei gosbi gan ei deulu neu ei gymuned. Cosbir hwy am danseilio'r hyn y mae'r teulu neu'r gymuned yn credu yw'r ffordd gywir o ymddwyn, boed hynny'n wir neu'n honedig. Wrth beidio â dilyn trefn y cod ymddygiad cywir, mae'r person yn dangos nad yw wedi'i reoli'n briodol i gydymffurfio â'i deulu ac mae hyn er "cywilydd" neu "warth" i'r teulu.

Dywed Welchman a Hossain "The term crimes of honour encompasses a variety of manifestations of violence against women; including murder termed "honour killings", assault, confinement or imprisonment and interference with choice in marriage where the publicly articulated justification is attributed to a social order claimed to require the preservation of a concept of honour vested in male family and or conjugal control over women and specifically women's sexual conduct – actual, suspected or potential."³

Trydydd parti perthnasol

Mae Deddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007 yn nodi tri math o ymgeisydd all wneud cais am orchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (gweler adran 3.15.7). Y tri yw y dioddefwr, unrhyw un ar eu rhan gyda chaniatâd y llys, a thrydydd parti perthnasol. Gall trydydd parti perthnasol wneud cais ar ran dioddefwr ac nid oes arno angen caniatâd y llys. Bydd yr Arglwydd Ganghellor yn gwneud gorchymyn yn dynodi awdurdodau lleol fel trydydd bartion perthnasol yn ystod hydref 2009.

Y cysyniad o niwed sylweddol

Cyflwynodd Deddf Plant 1989 y cysyniad o niwed sylweddol fel y trothwy sy'n cyfiawnhau ymyriad gorfodol ym mywyd teulu er budd y plant a phobl ifanc. Mae'n rhoi dyletswydd ar awdurdodau lleol i wneud ymholiadau i benderfynu a ddylent gymryd camau neu beidio i ddiogelu neu i hyrwyddo lles plentyn sy'n dioddef, neu sy'n debygol o ddioddef, niwed sylweddol⁴. Diwygiwyd hyn gan y Ddeddf Mabwysiadu a Phlant 2002 i gynnwys, "er enghraifft, nam a ddioddefir o weld neu glywed person arall yn cael ei gam-drin".

² Trais yn y Cartref: adroddiad cenedlaethol, Y Swyddfa Gartref 2005

³ Welchman, Lynn and Hossain, Sara, eds. (2005) *Honour: Crimes, Paradigms and Violence against Women*. Zed Books (London)

⁴ S. 1.23 Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant, Llywodraeth EM, 2006 ac a6.31 Diogelu Plant: Gweithio gyda'n gilydd dan Ddeddf Plant 2004 (Llywodraeth Cynulliad Cymru)

Oedolyn agored i niwed neu oedolyn sydd ag anghenion cymorth

Mae *Dim Cyfrinachau*⁵ yn diffinio “oedolyn agored i niwed” fel person dros 18 oed “sydd, neu all fod, ag angen gwasanaethau gofal cymunedol oherwydd anabledd meddyliol neu anabledd arall, oedran neu salwch, ac sydd, neu a all fod, yn methu â gofalu am ei hun, neu’n methu ag amddiffyn ei hun rhag niwed sylweddol neu gam-fanteisio.”

Yn unol â *Dim Cyfrinachau ac Mewn Dwylo Diogel*, mae ‘gwasanaethau gofal cymunedol’ yn cynnwys pob gwasanaeth gofal a ddarperir mewn unrhyw leoliad neu gyd-destun.

Derbynnir bod y term oedolion agored i niwed yn annerbyniol i rai pobl sydd ag anableddau gan mai pobl eraill gan amlaf, yr amgylchedd ac amgylchiadau cymdeithasol sy’n gwneud pobl ag anableddau yn agored i niwed ac nid eu hanabledd fel y cyfryw.

Felly defnyddir y term “oedolyn ag anghenion cymorth” yn y ddogfen hon drwyddi draw i gyfeirio at y rhai hynny sy’n dod o fewn y diffiniad a dderbynnir yn gyffredin o “oedolyn agored i niwed”.

⁵ *Dim Cyfrinachau*: Canllaw ar ddatblygu a gweithredu polisiâu a gweithdrefnau aml-asiantaethol i amddiffyn oedolion agored i niwed rhag cael eu cam-drin, SG a DH, 2000 ac *Mewn Dwylo Diogel*: Rhoi Gweithdrefnau Amddiffyn Oedolion ar Waith yng Nghymru, Gorffennaff 2000 (Llywodraeth Cynulliad Cymru)

Pennod 2

DEALL Y MATERION SY’N YMWNEUD Â PHRIODASAU DAN ORFOD

Priodas dan orfod yw “priodas heb gydsyniad dilys y ddau sy’n priodi lle mae pwysau yn ffactor”

“Yr Hawl i Ddewis” Llywodraeth AM, 2000

2.1 Y GWAHANIAETH RHWNG PRIODAS DAN ORFOD A PHRIODAS A DREFNIR

Mae gwahaniaeth clir rhwng priodas dan orfod a phriodas a drefnir. Mewn priodasau a drefnir, mae teuluoedd y ddau briod â rhan arweiniol yn y gwaith o drefnu’r briodas ond mae’r dewis o dderbyn y trefniant neu beidio yn parhau yn nwylo’r ddau ddarpar briod. Mewn priodasau dan orfod, nid yw un neu’r ddau briod yn cydsynio â’r briodas (neu’n methu cydsynio yn achos rhai oedolion sydd ag anableddau) ac maent o dan bwysau. Gall hyn gynnwys pwysau corfforol, seicolegol, rhywiol, ariannol ac emosiynol.

“Mae person yn gwybod os yw’n cael ei orfodi i briodi yn erbyn ei ewylllys neu – dyna yw’r man cychwyn.”

(Gwraig ifanc, Caerlŷr)¹

Mae cydsynio i briodi yn hanfodol i bob priodas – dim ond y ddau briod fydd yn gwybod a ydynt wedi cydsynio heb unrhyw bwysau arnynt i wneud hynny.

Cofier

Os yw’n rhaid i deuluoedd ddefnyddio trais neu bwysau emosiynol i wneud i rywun briodi, nid yw’r person hwnnw wedi cydsynio heb bwysau arno ac felly mae’n briodas dan orfod.

2.2

PA MOR AML Y MAE PRIODASAU DAN ORFOD YN DIGWYDD

Mae Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cynulliad Cymru² yn ystyried bod priodas dan orfod yn gam-ddefnyddio hawliau dynol ac yn ffurf ar gam-drin yn y cartref a, lle bo’n effeithio ar blant a phobl ifanc, yn gam-drin plant. Gall ddigwydd i ddynion ac i fenywod er bod y mwyafrif o achosion yn ymwneud â menywod ifanc a merched rhwng 13 a 30 oed. Nid oes achos “nodweddiadol” o berson sy’n dioddef priodas dan orfod. Bydd rhai yn 18 oed, bydd rhai dros 18 oed, bydd rhai ag anabledd, bydd rhai â phlant ifanc a bydd rhai o bosibl â phriod sy’n byw dramor.

Mae mwyafrif yr achosion o briodasau dan orfod a ddaeth i sylw hyd yma yn y DU yn ymwneud â theuluoedd o Dde Asia. Mae hyn yn rhannol yn amlygu’r ffaith bod poblogaeth fawr o Dde Asia wedi ymsefydlu yn y DU. Serch hynny, mae’n amlwg nad problem De Asia yn unig yw priodasau dan orfod, ac mae achosion wedi bod sy’n ymwneud â theuluoedd o Ddwyrain Asia, y Dwyrain Canol, Ewrop ac Affrica. Mae rhai priodasau dan orfod wedi digwydd yng ngwledydd Prydain heb unrhyw elfen dramor, tra bod eraill yn ymwneud â phartner sy’n dod o dramor neu Brydeiniwr/Prydeinwraig yn cael ei (h)anfon dramor

Yn 2008, roedd dros 1,600 o achosion o briodasau lle’r amheuwyd eu bod dan orfod wedi’u cofnodi yn yr Uned Priodasau dan Orfod. Hefyd daw achosion i sylw’r heddlu, y gwasanaethau gofal cymdeithasol, iechyd, addysg a’r mudiadau gwirfoddol. Mae nifer fawr o achosion eraill heb eu cofnodi³. Drwy ennyn ymwybyddiaeth o’r cymorth sydd ar gael, bydd nifer yr achosion a ddaw i sylw’r awdurdodau yn debygol o gynyddu.

² Mabwysiadodd Llywodraeth Cynulliad Cymru y CCUHP (Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau’r Plentyn) fel sail i’w holl waith ar lunio polisiau ar gyfer plant a phobl ifanc yn 2004.

³ Gwybodaeth a ddarperir gan ddioddefwyr mewn seminarau 2000-2009

¹ “Yr Hawl i Ddewis” Llywodraeth EM, 2000

Er bod priodas dan orfod yn bennaf yn fater o drais yn erbyn menywod, mae'r canllawiau hyn yn rhoi cyngor a gwybodaeth i ymarferwyr sy'n cynorthwyo dynion a menywod sy'n dioddef priodas dan orfod.

2.3 Y CYMHELLION SYDD WRTH WRAIDD PRIODASAU DAN ORFOD

Mae rhieni sy'n gorfodi eu plant i briodi yn aml yn cyfiawnhau eu hymddygiad fel amddiffyn eu plant, adeiladu teuluoedd cryfach, a chadw traddodiadau diwylliannol neu grefyddol. Yn amlach na heb, ni welant bod unrhyw beth o'i le ar yr hyn a wnânt. Ni ellir cyfiawnhau gorfodi i briodi ar sail grefyddol; mae pob ffydd o bwys yn condemnio hynny ac yn nodi bod yn rhaid i'r ddau gymar cyn priodi gydsynio i hynny heb bwysau gan neb.

Mae rhieni yn aml yn credu eu bod yn arddel traddodiadau diwylliannol eu mamwlad, ond mewn gwirionedd mae arferion a gwerthoedd wedi newid mewn nifer o'r gwledydd hynny. Daw rhai rhieni dan bwysau sylweddol oddi wrth eu teuluoedd estynedig i gael eu plant i briodi. Mewn rhai achosion, bydd cytundeb wedi'i wneud ynglŷn â phriodi pan fydd y plentyn yn ifanc iawn. Mae llawer o bobl ifanc yn byw eu plentyndod cyfan yn derbyn y byddant yn priodi rhywun o ddewis eu rhieni – bydd rhai ohonynt heb fod yn gwybod bod ganddynt hawl ddynol sylfaenol i ddewis eu priod. Rhai o'r cymhellion allweddol a glustnodwyd⁴ yw:

- Rheoli ymddygiad digroeso a rhywioldeb (gan gynnwys yr hyn a ganfyddir yn llacrywdd moesau, neu bod yn lesbiad, yn hoyw, yn ddeurywiol neu'n drawsrywiol) – yn arbennig ymddygiad a rhywioldeb menywod
- Rheoli ymddygiad digroeso, megis yfed alcohol a chymryd cyffuriau, defnyddio colur neu ymddwyn mewn modd a ystyrir yn "fodd gorllewiniaidd"
- Atal perthnasoedd "anaddas" e.e. o'r tu allan i'r grŵp ethnig, diwylliannol, crefyddol neu ddosbarth
- Amddiffyn "anrhydedd y teulu" neu "izzat" (gweler y diffiniadau ar dudalen 7)

⁴ Gan ymarferwyr sy'n gweithio gyda dioddefwyr priodasau dan orfod

- Ymateb i bwysau cyfoedion neu'r teulu
- Ceisio cryfhau cysylltiadau teuluol
- Elwa'n ariannol
- Sicrhau bod tir, eiddo a chyfoeth yn parhau o fewn y teulu
- Amddiffyn delfrydau diwylliannol tybiedig
- Amddiffyn delfrydau crefyddol tybiedig sy'n gamarweiniol
- Sicrhau gofal i blentyn neu oedolyn sydd ag anghenion arbennig pan fydd eu rhieni neu ofalwyr yn methu â chyflawni'r rôl honno
- Cynorthwyo hawliadau am gael preswyllo neu fod yn ddinesydd yn y DU
- Ymrwymadau teuluol a wnaed ers tro byd.

Mae'n bwysig deall y cymhellion sy'n gwneud i rieni orfodi'u plant i briodi, ond ni ddylid derbyn y cymhellion hyn fel cyfiawnhad dros eu hamddifadu o'u hawl i ddewis cymar mewn priodas heb unrhyw orfodaeth. Mae priodas dan orfod yn gam yn erbyn hawliau plant o dan Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Hawliau'r Plentyn (CCUHP) yn ogystal â bod yn ffurf ar drais yn erbyn menywod ac yn **gam yn erbyn hawliau dynol**.

2.4 FFACTORAU SY'N GWAETHYGU'R SEFYLLFA

Mae tystiolaeth ar gael sy'n awgrymu y gall fod ffactorau sy'n cynyddu'r risg bod person yn cael ei orfodi i briodi.

Ymhlith y ffactorau hyn mae profedigaeth o fewn y teulu. O bryd i'w gilydd, pan fydd rhiant yn marw, yn enwedig y tad, bydd y rhiant sydd ar ôl yn teimlo o bosibl bod angen mynd ati ar fyrder i sicrhau bod y plant yn briod. Gall sefyllfa debyg godi mewn cartref un rhiant neu pan fydd llys-riant yn symud i mewn gyda'r teulu. Weithiau, pan fydd plentyn hŷn (merch yn arbennig) yn gwrthod priodi, mae'r chwiorydd iau yn cael eu gorfodi i briodi er mwyn amddiffyn anrhydedd y teulu neu i gyflawni'r cytundeb gwreiddiol.

Bydd menywod a merched mewn mwy o berygl o orfod priodi os ydynt wedi datgelu eu bod wedi cael eu cam-drin yn rhywiol. Bydd rhieni o bosibl yn teimlo bod hyn wedi dwyn gwarth ar y fenyw neu ferch, ac y gall sicrhau ei bod yn briod adfer anrhydedd i'r teulu. Hefyd byddant o bosibl yn barnu y bydd priodi yn rhoi diwedd ar y cam-drin.

Bydd person o bosibl mewn mwy o berygl os ydynt yn lesbiaid, yn hoyw, yn ddeurwiol neu'n drawsrywiol, gan y bydd eu rhieni efallai yn teimlo y bydd eu gorfodi i briodi yn golygu na chwestiynir eu rhywioldeb neu eu hunaniaeth o ran rhywedd. Bydd rhai rhieni hefyd yn eu gorfodi i briodi oherwydd eu bod yn credu ar gam y bydd hyn yn "iachau" eu mab neu ferch o'r hyn sydd yn eu tyb hwy yn arferion rhywiol abnormal.

2.5 Y DIODDEFWR

Mae teimlo'n ynysig yn un o'r problemau mwyaf sy'n wynebu'r rhai hynny sy'n teimlo wedi'u caethiwo, neu dan fygythiad o gael eu caethiwo mewn priodas dan orfod. Byddant yn teimlo efallai nad oes unrhyw un y gallant ymddiried ynddo i gadw'r gyfrinach hon oddi wrth eu teulu ac nad oes unrhyw un ganddynt y gallant siarad ag ef neu hi am eu sefyllfa – digon posibl na fydd rhai ohonynt yn gallu siarad Saesneg. Mae'r teimladau hyn o fod yn ynysig yn debyg iawn i'r teimladau a daw i ran dioddefwyr ffurfiau eraill ar gam-drin yn y cartref a cham-drin plant. Prin iawn yw'r achosion hynny pan fydd rhywun yn cyfaddef ei fod yn ofni cael ei orfodi i briodi. Felly byddant yn dod i sylw meddygon am ymddygiad sydd yr un peth â dioddef trallod.

Mae llawer o bobl ifanc, yn enwedig merched, sy'n cael eu gorfodi i briodi yn cael eu tynnu allan o addysg gan gyfyngu ar eu datblygiad addysgol a phersonol. Byddant o bosibl yn teimlo na allant fynd yn erbyn dymuniadau eu rhieni a chael eu bygwth o gael eu diarddel petaent yn gwneud hynny – gyda'r canlyniad eu bod yn dioddef yn emosiynol, gan arwain i iselder a hunan-niweidio. Gall y ffactorau hyn gyfrannu at ddiffyg datblygiad cymdeithasol, prinder cyfleoedd o ran

gyrfa ac addysg, dibyniaeth ariannol, a chyfyngiadau ar eu ffordd o fyw. Mae astudiaethau'n dangos bod hunan-niweidio a hunanladdiad gryn dipyn yn uwch ymhlith menywod o Dde Asia nag ymhlith grwpiau eraill⁵ ac ymhlith y ffactorau sy'n cyfrannu at hyn mae'r diffyg hawl i benderfynu drostynt eu hunain, gor-reolaeth gan eu teulu, pwysau disgwyliadau rôl menywod, a phryder ynghylch eu priodasau.

Mae anabledd dysgu neu anabledd corfforol neu salwch yn gwneud i berson ifanc, neu oedolyn, fod yn fwy agored i niwed ac o bosibl yn ei gwneud yn fwy anodd iddynt roi gwybod am gamdriniaeth neu i ymadael â sefyllfa o gam-drin. Gall eu hanghenion gofal eu gwneud yn gwbl ddibynnol ar eu gofalwyr.

2.6 CANLYNIADAU PRIODASAU DAN ORFOD

Gall menywod sy'n cael eu gorfodi i briodi ei chael hi'n anodd cymryd y cam cyntaf i ddod â'r briodas i ben a gallant gael eu treisio dro ar ôl tro (weithiau hyd nes eu bod yn feichiog) a chael eu cam-drin yn barhaus yn y cartref o fewn y briodas. Mewn rhai achosion maent yn dioddef trais a chamdriniaeth oddi wrth y teulu estynedig, ac yn aml yn cael eu gorfodi i wneud y cyfan o'r gwaith tŷ i'r teulu. Mae nifer fawr o'r dioddefwyr yn gaeth mewn perthynas lle cânt eu cam-drin yn gorfforol ac yn rhywiol. Mae'r effaith gaiff hyn ar blant o fewn y briodas yn eithriadol. Bydd plant yn dysgu bod cam-drin yn dderbyniol a bod trais yn ffordd effeithiol o gael eich ffordd. Byddant yn dysgu y gellir cyfiawnhau trais, yn enwedig pan ydych yn ddig wrth rywun. Mae plant sy'n dyst i drais yn aml yn dioddef trawma gan fod gweld trais dro ar ôl tro yn tanseilio sicrwydd emosiynol plant a'u gallu i ymdopi â bywyd bob dydd. Mae gallu academaidd plant yn cael ei effeithio. Mae bod yn dyst i drais fel plentyn yn aml yn arwain at iselder, symptomau sy'n gysylltiedig â thrawma a diffyg hunan-barch fel oedolion.

⁵ Gweler, er enghraifft, *Self harm in British South Asian Women: psychosocial correlates and strategies for prevention* – Husain M, Waheed W, Husain N: Annals of General Psychiatry 2006.

Bydd dynion a menywod sydd wedi'u gorfodi i briodi yn teimlo o bosibl mai rhedeg i ffwrdd yw'r unig ddewis sydd ganddynt. I lawer, yn enwedig menywod o gymunedau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig, gall gadael eu teuluoedd fod yn arbennig o anodd. Efallai na fydd ganddynt unrhyw brofiad o fywyd y tu allan i'r teulu – bydd gadael yn golygu y byddant o bosibl yn colli eu plant a'u ffrindiau. I lawer, bydd dod o hyd i lety iddynt hwy a'u plant yn hynod anodd – yn enwedig y rhai hynny sydd heb yr hawl i aros ac felly heb y gallu i hawlio arian cyhoeddus⁶. Gall byw oddi cartref heb fawr o gymorth wneud i berson deimlo'n fwy ynysig fyth ac felly'n ei gwneud yn fwy tebygol y byddant yn dychwelyd i'r sefyllfa o gamdriniaeth. Hefyd mae gadel eu teulu (neu eu cyhuddo o drais neu hyd yn oed dim byd mwy na chysylltu â'r asiantaethau statudol i ofyn am gymorth) yn dod â gwarth ar eu hanrhydedd ac ar anrhydedd eu teulu yn llygaidd y gymuned. Gall hyn arwain at gael eu diarddel yn gymdeithasol a chael eu haflonyddu gan y teulu a'r gymuned. I lawer, nid yw hyn yn bris y maent yn barod i'w dalu.

Fel rheol mae'r rhai hynny sy'n llwyddo i adael yn byw mewn ofn o'u teuluoedd eu hunain fydd yn mynd i gryn drafferth i ddod o hyd iddynt a sicrhau eu bod yn dychwelyd adref. Hwyrach y bydd teuluoedd yn gofyn am gymorth eraill i ddod o hyd i aelodau o'u teulu sydd wedi rhedeg i ffwrdd, neu'n cysylltu â'r heddlu i ddweud eu bod ar goll neu eu cyhuddo ar gam o gyflawni trosedd (megis dwyn). Mae rhai teuluoedd wedi dod o hyd i unigolion drwy gofnodion meddygol neu ddeintyddol, helwyr dynion, ymchwilwyr preifat, gyrwyr tacsis lleol, aelodau'r gymuned a pherchnogion siopau neu drwy rifau Yswiriant Gwladol, cofnodion budd-daliadau, cofnodion ysgolion a cholegau. Weithiau, ar ôl dod o hyd iddynt, bydd y teulu yn eu llofruddio (yr hyn a elwir yn "lofruddio er anrhydedd") neu wneud iddynt ddioddef rhagor

⁶ Os nad oes caniatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, caniatâd i ffoadur, amddiffyn ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu hawl i breswyllo yn y DU, yna mae'n debygol y bydd cyfyngu ar eu hawl i dderbyn arian o gronfa gyhoeddus (heb hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus). Mae cronfa gyhoeddus yn cynnwys cymhorthdal incwm a budd-dal tai.

o drais neu gam-drin. Mae menywod sy'n gaeth mewn priodas dan orfod yn aml yn dioddef trais, cael eu treisio, cael eu gorfodi i feichiogi a'u gorfodi i fagu plant. Caiff merched a menywod ifanc eu tynnu allan o addysg yn gynnar. Caiff rhai eu cymryd dramor a'u gadael yno am gyfnodau hir, sy'n eu hynysu rhag cael cymorth a chefnogaeth – mae hyn yn cyfyngu ar eu dewisiadau ac fel rheol wedyn byddant yn mynd ymlaen â'r briodas fel yr unig opsiwn. Mae torri ar eu haddysg yn cyfyngu ar eu dewisiadau o ran gyrfa. Hyd yn oed os yw'r fenyw yn llwyddo i ddod o hyd i waith, pa mor sylfaenol bynnag yw'r gwaith hwnnw, efallai y cânt eu rhwystro rhag cymryd y gwaith neu efallai y cymerir eu henillion oddi arnynt. Mae hyn yn golygu eu bod yn ddibynnol ar y teulu yn ariannol, sy'n gwneud y posibilrwydd o ymadael â'r sefyllfa yn anoddach fyth. Bydd rhai o bosibl ddim yn cael gadael y tŷ heb fod rhywun yn mynd gyda hwy – sydd i bob pwrpas yr un peth â byw "yn gaeth i'r tŷ".

2.7 ARWYDDION NEU DDANGOSYDDION RHYBUDDIO POSIBL

Bydd dynion a menywod sy'n wynebu priodas dan orfod yn orbryderus o bosibl, yn isel eu hysbryd ac wedi encilio yn emosiynol heb fawr o hunan-barch. Byddant o bosibl yn dod i sylw meddygon am amrywiol resymau, y disgrifir rhai ohonynt yn y diagram gyferbyn. Gall y ffactorau a nodir yn y diagram hwn fod yn arwydd bod rhywun yn wynebu priodas dan orfod, ond ni ddylid cymryd yn ganiataol mai priodas dan orfod sydd wrth wraidd un neu fwy nag un o'r arwyddion rhybuddio hyn. Gall yr arwyddion rhybuddio hyn ddynodi mathau eraill o gam-drin fydd hefyd yn gofyn am ymateb aml-asiantaeth.

O bryd i'w gilydd bydd menywod yn dangos arwyddion rhybuddio llai cyffredin megis gwallt wedi'i dorri neu ei siafio fel cosb am beidio ag ufuddhau neu, efallai "beidio ag anrhydeddu" ei theulu. Mewn rhai achosion, bydd merch yn dweud iddi orfod mynd at y meddyg i gael ei harchwilio i weld a yw'n wryf neu beidio. Cafwyd adroddiadau am fenywod yn dangos symptomau sy'n gysylltiedig â gwenwyno. Mewn rhai cymunedau, mae'n bwysig bod menywod yn cael eu horganau rhywiol wedi'u hanffurfio cyn y gallant briodi –

perfformir hyn fel arfer yn ystod plentyndod ond mewn rhai achosion bydd merched ifanc a menywod ifanc yn cael y driniaeth hon ychydig cyn priodas dan orfod. Mae anffurfio organau rhywiol menywod yn anghyfreithlon yng ngwledydd Prydain ers 1985⁷ a hefyd mae'n drosedd i fynd â rhywun dramor at ddibenion anffurfio organau rhywiol merched.

2.8 Y RHEOL "UN CYFLE"

Mae angen i bob ymarferwr sy'n gweithio gyda dioddefwyr priodas dan orfod a thrais ar sail anrhydedd fod yn ymwybodol o'r rheol "un cyfle". Hynny yw, efallai mai ond un cyfle fydd ganddynt i gael gair â dioddefwr posibl, ac felly un cyfle yn unig sydd ganddynt i achub bywyd. Mae hyn yn golygu bod angen i bob ymarferwr sy'n gweithio o fewn asiantaethau statudol fod yn ymwybodol o'u cyfrifoldebau a'u rhwymedigaethau wrth ddod ar draws priodas dan orfod. Os caniateir i ddioddefwr gerdded allan drwy'r drws heb gael cynnig cymorth, bydd yr un cyfle hwnnw wedi'i wastraffu.

2.9 SIART (TUDALEN GYFERBYN) O ARWYDDION NEU DANGOSYDDION RHYBUDDIO POSIBL

Nid yw hon yn rhestr gyflawn o ddangosyddion.

2.10 ANAWSTERAU PAN DDIGWYDD PRIODAS DAN ORFOD DRAMOR

I lawer, yn enwedig menywod, efallai mai hyn fydd eu profiad cyntaf o deithio dramor. Os cedwir hwy yn erbyn eu hewylllys a'u bod yn cael eu gorfodi i briodi, byddant o bosibl yn wynebu anawsterau os dymunant ddychwelyd i'r DU. Efallai y bydd yn amhosibl iddynt gysylltu ar y ffôn, drwy lythyr neu drwy'r e-bost. Efallai na allant gael eu pasbort ac arian. Ni chaniateir i fenywod adael y tŷ heb fod rhywun yn mynd gyda hwy. Efallai na fedrant siarad yr iaith leol. Yn aml byddant yn cael eu hunain mewn llefydd anghysbell lle mae hyd yn oed cyrraedd y ffordd agosaf yn beryglus. Ni fyddant o bosibl yn cael y cymorth y maent yn ei ddisgwyl oddi wrth yr heddlu lleol, cymdogion, teulu, cyfeillion neu yrwyr tacsi. Bydd rhai yn dioddef trais neu'n cael eu bygwth â thrais.

Hyd yn oed os yw'r awdurdodau yn y DU yn gwybod ble mae dinesydd Prydeinig dramor, efallai na fydd yn bosibl i roi cymorth priodol iddynt na chyrraedd yr ardal na'u hachub. Felly doeth yw rhybuddio dioddefwyr i beidio â theithio dramor.

⁷ Deddf Anffurfio Organau Rhywiol Merched, 2003

ADDYSG

- Absenoldeb ac absenoldeb parhaus
- Cais am absenoldeb estynedig a methiant i ddychwelyd o ymweliadau â mamwlad
- Pryder am wyliau ysgol sydd ar fin cychwyn
- Brawd neu chwaer neu gefnder neu gyfnither yn cadw gwyliadwriaeth yn yr ysgol
- Dirywiad mewn ymddygiad, chwarae rhan, perfformiad neu byrddlondeb
- Cael eu tynnu allan o'r ysgol gan y rhai sydd â chyfrifoldeb rhieni
- Person sydd ag anabledd corfforol neu anabledd dysgu yn cael ei dynnu allan o ganolfan ddydd
- Ddim yn cael eu caniatáu i fynychu gweithgareddau allgyrsiol
- Cyhoeddiad disymwth am ddywedd i berson dieithr
- Cael ei atal rhag parhau i addysg bellach/uwch

CYFLOGAETH

- Perfformiad gwael
- Presenoldeb gwael
- Dewisiadau cyfyngedig o yrfa
- Dim caniatâd i weithio
- Ddim yn gallu mynychu teithiau neu ddigwyddiadau busnes
- Dan reolaeth ariannol e.e. cymeryd eu cyflog/incwm oddi arnynt
- Gadael gwaith gyda rhywun arall
- Anallu i fod yn hyblyg yn eu trefniadau gweithio

HANES TEULUOL

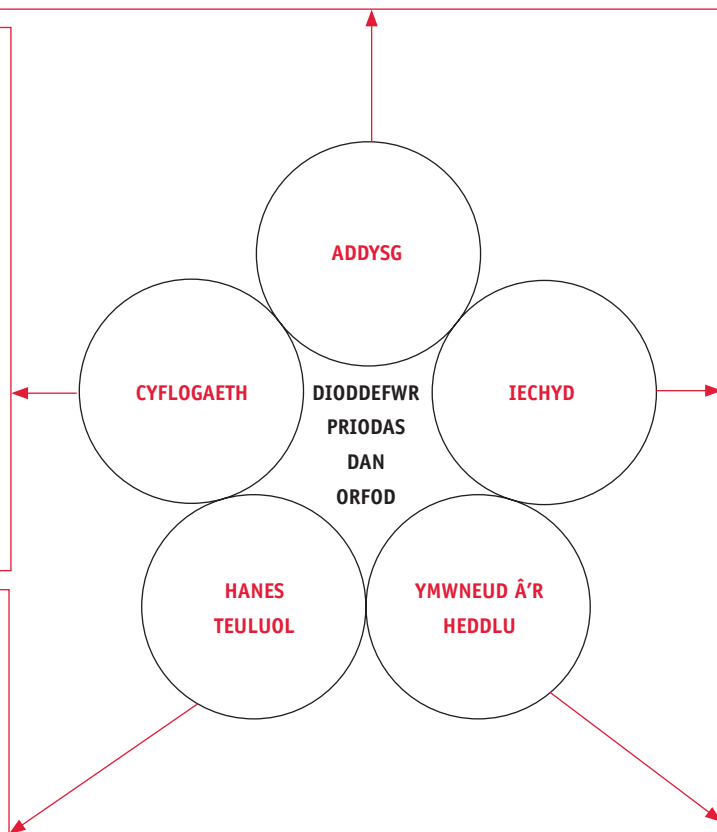
- Brawd/chwaer yn cael eu gorfodi i briodi
- Brawd/chwaer yn priodi'n ifanc
- Brawd/chwaer yn hunan-niweidio neu'n cyflawni hunan-laddiad
- Marwolaeth rhiant
- Anghydfod teuluol
- Rhedeg i ffwrdd o gartref
- Cyfyngiadau afresymol e.e. rhieni'n eu cadw gartref (eu caethiwo i'r tŷ) a chyfyngiadau ariannol

IECHYD

- Cydymaith i'r feddygfa neu glinig
- Hunan-niweidio
- Ymgais at hunanladdiad
- Anhwylderau bwyta
- Iselder
- Bod yn ynysig
- Camddefnyddio sylweddau
- Beichiogrwydd cynnar/di-groeso
- Anffurfio organau rhywiol merched

YR HEDDLU

- Adroddiad i'r heddlu bod y dioddefwr neu frawd neu chwaer ar goll
- Adroddiadau o gam-drin, aflonyddu neu dorheddwch yng nghartref y teulu
- Anffurfio organau rhywiol merched
- Adroddiad i'r heddlu bod y dioddefwr wedi troseddu e.e. dwyn o siop neu gamddefnyddio sylweddau
- Bygwth lladd ac ymdrechion i ladd neu niweidio
- Adroddiadau o droseddau eraill megis treisio neu herwgipio
- Ymosodiadau asid

2.11 CENEDLIGRWYDD DEUOL

CENEDLIGRWYDD DEUOL

Os yw person yn wladolyn Prydeinig, ond hefyd yn wladolyn gwlad arall, ystyrir hwy yn wladolion deuol. Gall hyn olygu y bydd awdurdodau'r wlad arall yn eu hystyried yn wladolion sy'n perthyn yn unig neu'n bennaf i'r wlad honno, a chânt eu trin yn unol â hynny. Gall hyn olygu na fydd yr awdurdodau yno yn cydnabod bod unrhyw hawl gan Lysgenhadaeth neu Uchel Gomisiwn Prydain roi cymorth iddynt neu efallai na fyddant yn caniatáu i unrhyw gymorth gael ei roi. Lle bo'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad o'r farn bod rheswm dyngarol arbennig dros gynnig cymorth, byddant yn ystyried cynnig cymorth i wladolion deuol yn y wlad arall lle maent yn wladolion. Mae priodas dan orfod yn un o'r amgylchiadau lle gellir gwneud yr eithriad hwnnw. Wrth ofyn i lys orchymyn ildio pasbort person i'w atal rhag cael ei gymryd dramor, gwnewch yn siŵr bod hyn yn cynnwys pob pasbort os ydynt yn wladolion deuol. Dylid cyfeirio unrhyw ymholiadau ynglŷn â chenedligrwydd deuol at yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).

Cofier

Mae'r Uned Priodasau dan Orfod yn cynnig cyngor i unrhyw un yn y DU, waeth o ba genedl bynnag y maent. Serch hynny, dramor, gall ein Llysgenadaethau a'n Huchel Gomisiynau ond cynnig cymorth is-genadiaethol i wladolion Prydain ac mewn rhai amgylchiadau gwladolion yr Undeb Ewropeaidd neu'r Gymanwlad nad oes gan eu gwlad Lysgenhadaeth neu Isgenhadaeth yn y wlad dan sylw. Fodd bynnag ni allant gynnig cymorth i wladolion yr Undeb Ewropeaidd neu'r Gymanwlad yng ngwlad eu cenedl eu hunain.

RASHIDA

Pan oedd Rashida, dinesydd Prydeinig, yn 10 oed, torrodd ei thad orchymyn llys ac aeth â hi a'i phedwar brawd a chwaer, heb ganiatâd ei mam, i Bacistan. Gadawyd hwy gyda'u llys-fam ac ni chaniatawyd hwy i ddychwelyd i'r DU. Begianodd Rashida ar ei thad am gael dychwelyd i'r DU ond gwrthododd am ei bod wedi dyweddio i'w chefnider. Hefyd dywedodd wrthi nad oedd ei mam am ei gweld yn ôl yn y DU. O'r diwedd, pan oedd Rashida yn 15 oed, llwyddodd i gysylltu â'i mam drwy ddefnyddio ffôn symudol gyfrinachol – gofynnodd i'w mam am help. Gwaethygodd pethau wedi hynny, cafodd ei churo gan ei thad am "edrych ar fachgen", canfuwyd a gwaredwyd ei ffôn symudol, ac wedyn dywedwyd wrthi ei bod yn mynd i Affganistan i gwrdd â'i darpar ŵr. Llwyddodd Rashida i gael neges i'w mam a gysylltodd â'r Uned Priodasau dan Orfod.

Yn y DU, cafwyd gorchymynion llys yn erbyn tad Rashida a gwnaed Rashida yn ward llys. Achubwyd hi o gartref ei thad gan Uchel Gomisiwn Prydain a dychwelwyd hi at ei mam ym Mhrydain.

Yn ystod ei 5 mlynedd ym Mhacistan, cafodd Rashida ei churo'n gyson; hefyd cafodd ei chaethiwo i'r tŷ a gwaharddwyd hi rhag cael addysg. Gyda chymorth ei mam, mae Rashida bellach yn llwyddo i gael ei bywyd yn ôl ar ben ffordd, ond mae'n dal i fyw mewn ofn parhaus y daw ei thad i'w nhôl unwaith yn rhagor. Nid oedd dau frawd a chwaer Rashida mor ffodus, a gorfodwyd hwy i briodi yn 15 neu 16 oed.

2.12 Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Er nad yw “gorfodi rhywun i briodi” yn drosedd benodol yng Nghymru a Lloegr, mae’n bosibl er hynny bod troseddau yn cael eu cyflawni. Gellid dwyn achos troseddol yn erbyn y sawl sy’n cyflawni troseddau – y rhieni neu aelodau’r teulu gan amlaf – am droseddau megis ymddygiad bygythiol, ymosod, herwgipio, cipio, dwyn (pasbort), bygwth lladd, carcharu neu lofruddio. Mae cyfathrach rywiol heb ganiatâd yn gyfystyr â threisio p’un ag yw hynny’n digwydd o fewn priodas neu beidio. Mae menyw sy’n cael ei gorfodi i briodi yn debygol o gael ei threisio a’i threisio dro ar ôl tro hyd nes y daw’n feichiog.

Gall sawl gwahanol orchymyn sifil a theuluol gael eu gwneud i amddiffyn y rhai sy’n cael eu bygwth â phriodas dan orfod neu sydd eisoes mewn priodas dan orfod. Yn achos plant, gellir gwneud cais am orchymyn gofal neu orchymyn goruchwyllo o dan Ddeddf Plant 1989 neu gall yr Uchel Lys gyhoeddi trefniadau gwardiaeth. Gall oedolion geisio cael gorchymyn amddiffyn rhag aflonyddu neu orchymyn i gadw rhag ymyrryd.

Hefyd gellir ceisio cael gorchmynion amddiffyn rhag priodas dan orfod o dan Ddeddf Priodas dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007. Mae’r Ddeddf hon yn darparu ar gyfer amddiffyn oedolion a phlant sydd mewn perygl o gael eu gorfodi i briodi, ac mae’n cynnig mesurau amddiffyn i’r rhai hynny sydd eisoes wedi’u gorfodi i briodi. Gellir teilwra telerau’r gorchmynion o dan y Ddeddf i ddiwallu anghenion penodol y dioddefwyr (adran 3.15.7).

Some Bydd rhai priodasau dan orfod yn ddilys yn ôl y gyfraith hyd nes y cânt eu dirymu neu bod llys yn caniatau ysgariad. Bydd eraill yn annilys yn ôl y gyfraith ond bydd angen iddynt hefyd o bosibl gael eu dirymu. Mae gofynion cyfreithiol llym iawn sy’n pennu a yw priodas yn ddilys neu beidio yn ôl cyfraith y DU, ac mae’r rheolau sy’n cydnabod priodas yn dibynnu ar reolau’r wlad lle cynhaliwyd y briodas. Wrth ystyried a yw priodas yn ddilys neu beidio, yn enwedig

priodas a gynhaliwyd dramor, dylid gofyn am gyngor cyfreithiol arbenigol. Ni ddylai asiantaethau gymryd bod priodas yn annilys dim ond oblegid bod y briodas honno wedi’i gorfodi gan na fydd hyn yn wir fel rheol.

Am ragor o fanylion am y camau cyfreithiol y gellir eu cymryd, cyfeirier at adran 3.15.

2.13 UNED PRIODASAU DAN ORFOD

Mae'r Uned Priodasau dan Orfod yn uned ar y cyd rhwng y Swyddfa Dramor a Chymanwlad a'r Swyddfa Gartref.

BETH MAE'R UNED PRIODASAU DAN ORFOD YN EI WNEUD?

Polisi

Mae'r Uned yn gweithio gydag adrannau eraill o'r llywodraeth, asiantaethau statudol a mudiadau gwirfoddol i ddatblygu polisiau effeithiol i fynd i'r afael â phriodasau dan orfod.

All-gymorth

Mae'r Uned yn rhedeg rhaglen barhaus o allgymorth sy'n ennyn ymwybyddiaeth ymhlith ymarferwyr linell flaen megis yr heddlu, athrawon, meddygon, nyrsys a gweithwyr cymdeithasol ar draws y DU. Mae'r Uned hefyd yn gweithio mewn partneriaeth â sefydliadau cymunedol a mudiadau gwirfoddol i fynd i'r afael â phriodasau dan orfod. Mae'r Uned yn rhedeg cronfa flynyddol i gefnogi prosiectau bach ar briodasau dan orfod.

Gwaith achos

Mae'r Uned yn rhedeg llinell gymorth i'r cyhoedd sy'n rhoi cyngor cyfrinachol a chymorth i ddioddefwyr, ac i ymarferwyr sy'n delio ag achosion o briodasau dan orfod. Mae profiad gan weithwyr achos yn yr Uned o faterion diwylliannol, cymdeithasol ac emosiynol sy'n ymwneud â phriodasau dan orfod.

Achosion yn y DU

- Mae'r Uned yn cynnig gwybodaeth a chefnogaeth i'r rhai hynny sy'n ofni y byddant yn cael eu gorfodi i briodi, a gallant siarad gyda hwy am yr opsiynau sydd ar gael iddynt.

Achosion dramor

- Gall yr Uned gynorthwyo gwladolion Prydeinig sy'n wynebu priodas dan orfod dramor drwy eu helpu i gyrraedd man diogel a'u helpu i ddychwelyd i'r DU.
- Gall yr Uned gynorthwyo gwladolion nad ydynt yn Brydeinig sy'n wynebu priodas dan orfod dramor drwy eu cyfeirio at sefydliadau lleol a all helpu.

Achosion mewnfudo

- Gall yr Uned helpu'r rhai hynny sydd eisoes wedi'u gorfodi i briodi i ymchwilio i'r opsiynau sy'n agored iddynt, gan gynnwys cynorthwyo'r rhai hynny sy'n cael eu gorfodi i noddi fisa priod i ymsefydlu yn y DU.

PRYD I GYSYLLTU Â'R UNED PRIODASAU DAN ORFOD?

Mae'r Uned bob amser yn hapus i siarad ag ymarferwyr llinell-flaen sy'n ymdrin ag achosion o briodasau dan orfod unrhyw adeg yn ystod achos. Gall gynnig gwybodaeth a chynghor ar amrywiol ddulliau o fynd i'r afael â phriodasau dan orfod, gan gynnwys camau cyfreithiol, cymorth dramor, a'r ffordd o ymdrin â dioddefwyr. Hefyd gall staff yr Uned roi anerchiadau mewn cynadleddau neu redeg gweithdai hyfforddi i dimau o ymarferwyr llinell-flaen, a darparu taflenni a phosteri di-dâl.

Ffonier: 020 7008 0151 (Llun – Gwener: 09.00 – 17.00)
Ebo: fmu@fco.gov.uk

Gwefan: www.fco.gov.uk/forcedmarriage
Cyfeiriad: Forced Marriage Unit, Foreign & Commonwealth Office, Old Admiralty Building, Llundain, SW1A 2PA

Mewn argyfwng y tu allan i oriau swyddfa, ffonier 020 7008 1500 a gofynnwch am gael gair â'r Ganolfan Ymateb Fyd-eang.

Pennod 3

ARFERION DA: CADW DIODDEFWR YN DDIOGEL YN DILYN DATGELU PRIODAS DAN ORFOD

3.1 ENNYN YMWHYBYDDIAETH AC ATAL

Dylai ennyn ymwybyddiaeth ac atal fod yn rhan allweddol o ymateb pob awdurdod lleol i achosion o briodas dan orfod. Mae angen i ymarferwyr fod yn ymwybodol o'r materion sydd ynghlwm wrth briodasau dan orfod, y peryglon y mae dioddefwyr yn eu hwynebu, a'r cymorth y gellir ei gynnig. Mae angen i'r dioddefwyr fod yn ymwybodol o'r opsiynau sydd ganddynt, sut mae mynd ati i gael cymorth, a pha gymorth sydd ar gael iddynt o fewn yr ardal leol.

I alluogi dioddefwyr i ddod ymlaen a gofyn am gymorth, dylai asiantaethau fod â systemau cofnodi yn eu lle sy'n hawdd i'r dioddefwyr eu defnyddio. Dylai rhifau'r llinellau cymorth gael eu nodi'n glir, a dylai'r gwasanaethau gynnig amgylchedd agored lle gall dioddefwyr drafod eu hopsiynau yn gyfrinachol.

Bydd ennyn ymwybyddiaeth yn ei gwneud yn fwy tebygol bod dioddefwyr yn mynd i ofyn am gymorth yn gynt ac y gall asiantaethau ymyrryd yn gyflymach a thrwy hynny atal priodasau dan orfod rhag digwydd.

3.2 DULLIAU SY'N CANOLBWYNTIO AR Y DIODDEFWR

Waeth beth yw amgylchiadau rhywun, mae ganddynt hawliau y dylid eu parchu bob amser, megis diogelwch personol a gwybodaeth gywir am eu hawliau a'u dewisiadau. Dylai ymarferwyr wrando ar y dioddefwr a pharchu eu dymuniadau pryd bynnag y bo hynny'n bosibl.

Fodd bynnag, bydd adegau pan fydd dioddefwr am gymryd camau a all eu rhoi mewn perygl – yn yr achosion hyn, dylai ymarferwyr egluro'r holl beryglon wrth y dioddefwr a chymryd y rhagofalon angenrheidiol i amddiffyn plentyn neu oedolyn.

Gall pobl ifanc, yn enwedig y rhai 16 a 17 oed, beri anawsterau penodol i asiantaethau gan y bydd adegau pan fydd yn briodol i ddefnyddio fframweithiau amddiffyn plant ac oedolion. Er enghraifft, bydd yn well gan rai pobl ifanc 16 a 17 oed gael llety lloches na chael eu cymryd dan ofal.

CHOICE

Ar yr 16eg o Dachwedd 2007, sefydlodd Heddlu Cleveland y llinell gymorth CHOICE – sef llinell gymorth leol sydd wedi'i neilltuo i roi cyngor a chymorth i unrhyw un a all fod yn dioddef o drais ar sail anrhydedd, neu sydd wedi, neu fydd o bosibl yn cael ei orfodi i briodi. Mae pob un o staff y llinell gymorth wedi'u hyfforddi i fod yn ymwybodol o ddiwylliant sy'n credu mewn trais ar sail anrhydedd a phriodasau dan orfod. Maent yn ymdrin â phob galwad ffôn yn gwbl gyfrinachol.

Ar y 3ydd o Ragfyr 2008, ehangwyd y llinell gymorth gyda chymorth Heddlu Northumbria a Chwnstabiliaeth Durham i ddod yn llinell gymorth ranbarthol ar gyfer ardal Gogledd Ddwyrain Lloegr. Mae'r trefnwyr yn bwydo gwybodaeth yn gyson i'r Gynhadledd Aml-Asiantaeth ar Asesu Risg (MARAC) ac mewn achosion o risg uchel, yn cynnal cynadleddau brys ar asesu risg. Maent wedi llunio protocolau lleol gydag awdurdodau tai yn yr ardal a'r llochesi. Fis Mai 2009, cyflogwyd gweithiwr cymorth priodasau dan orfod gan CHOICE a noddwyd yn ariannol gan Ymddiriedolaeth Gofal Sylfaenol Stockton i ddarparu hyfforddiant ar drais ar sail anrhydedd a phriodasau dan orfod i'r heddlu, asiantaethau gwirfoddol a statudol yn ogystal ag i ysgolion.

Mae'r dulliau aml-asiantaeth hyn wedi talu ar eu canfed: rhwng agor y llinell gymorth ddiwedd 2007 hyd y 1af o Ebrill 2009, mae Cleveland wedi derbyn bron i 400 o alwadau, ac wedi ymdrin yn llwyddiannus â bron i 80 o achosion.

Ta beth, dylai ymarferwyr weithredu yn ôl dymuniadau'r dioddefwr.

Os yw rhywun yn datgelu ei fod wedi'i orfodi i briodi, ni ddylid diystyried hynny fel mater i'r teulu yn unig – i lawer, gofyn am gymorth gan asiantaeth yw'r cam eithaf, ac felly dylid gwneud yn siŵr bod pob datgeliad o briodas dan orfod yn cael ei gymryd o ddifrif.

3.3 Y PERYGL O GYNNWYS Y TEULU A'R GYMUNED

Mae cynnwys y teulu mewn achosion o briodasau dan orfod yn beryglus:

- Fe all hynny gynyddu'r risg o niwed difrifol i'r dioddefwr. Dengys profiad bod y teulu o bosibl nid yn unig yn cosbi am geisio cael cymorth ond hefyd yn gwadu bod y person dan sylw yn cael ei orfodi i briodi, yn cyflymu'r trefniadau teithio ac yn dod â dyddiad y briodas ymlaen
- Mae cynnwys y teulu yn golygu ymweld â'r teulu i ofyn iddynt a ydynt yn bwriadu gorfodi eu plentyn i briodi, neu ysgrifennu llythyr at y teulu yn gofyn am gyfarfod ynglŷn â honiad eu plentyn ei fod yn cael ei orfodi i briodi.
- Ni ddylid defnyddio perthnasau, ffrindiau, arweinyddion cymuned na chymdogion i gyfieithu – er gwaethaf sicrwydd gan y cydnabod dan sylw.

3.4 YMHLE MAE CYNNAL CYFWELIADAU

Mae'n debygol y bydd y person neu'r achwynydd yn orbryderus ac mewn trallod. Dylid cynnal y cyfweiliad mewn rhan breifat a diogel o'r adeilad heb unrhyw ymyriad, yn unol ag arferion a gweithdrefnau lleol. Ni ddylai'r ystafell fod gerllaw rhan gyhoeddus o'r adeilad gan y gwyddys am achosion lle mae teuluoedd wedi defnyddio grym i symud pobl, yn enwedig menywod, oddi yno.

Cofier:

Efallai y byddant yn dymuno cael eu cyfweld gan ymarferwr o'r un rhyw.

Efallai na fyddant yn dymuno cael eu gweld gan ymarferwr o'u cymuned eu hunain.

Cofiwch lunio cynllun diogelwch a chefnogaeth rhag ofn iddynt gael eu gweld gan rywun "gelyniaethus" yn neu gerllaw'r adran, lleoliad neu fan cyfarfod e.e. paratowch reswm arall pam eu bod yno.

Os ydynt yn mynnu bod rhywun yn dod gyda hwy i'r cyfweiliad megis athro neu eiriolwr, cofiwch sicrhau bod y person hwnnw yn deall yn iawn y goblygiadau cyfrinachedd yn enwedig o ran teulu'r person.

I rai, bydd angen cael cyfieithydd achrededig awdurdodedig mewn cyfweiliad sy'n siarad eu tafodiaith (gweler Llinell Iaith tudalen 100). O bryd i'w gilydd bydd angen arbenigwr cyfathrebu i gynorthwyo person byddar, person sydd â nam ar ei olwg neu sydd ag anawsterau dysgu. Dylid ystyried cysylltu ag elusennau sydd â hanes o helpu pobl sydd ag anableddau meddyliol neu gorfforol (tudalen 100).

PEIDIER:

- ✗ Â defnyddio aelodau'r teulu, ffrindiau neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned fel cyfieithwyr – gall pobl deimlo'n chwithig o drafod materion personol ger eu bron, ac o bosibl y caiff gwybodaeth sensitif ei chyfeirio ymlaen at eraill a rhoi'r person mewn perygl. Hefyd fe all y cyfryw gyfieithydd gam-arwain ymarferwyr yn fwriadol a/neu annog y person i ollwng y gŵyn ac ymostwng i ddymuniadau'r teulu.

3.5 EGLURO'R OPSIYNAU SYDD AR GAEL I BOBL SY'N WYNEBU PRIODAS DAN ORFOD

Os yw rhywun yn ofni y gorfodir hwy i briodi, y dewsiadau sydd ganddynt yw:

- Gadael eu teulu, dechrau ar fywyd newydd ac o bosibl gorfod aros ynghudd
- Gadael eu teulu, dechrau ar fywyd newydd gan wybod eu bod yn wynebu bywyd o gael eu diarddel ac o fod yn ynysig
- Gadael eu teulu, dechrau ar fywyd newydd a dwyn achos yn erbyn eu teulu
- Dychwelyd at eu teulu a gobeithio y gellir datrys y sefyllfa
- Ceisio cael eu hamddiffyn yn ôl y gyfraith.

Os yw rhywun eisoes yn gaeth mewn priodas dan orfod, y dewsiadau sydd ganddynt yw:

- Aros o fewn y briodas
- Dianc o'r briodas, dechrau bywyd newydd ac o bosibl gorfod aros ynghudd
- Gadael eu teulu, dechrau ar fywyd newydd gan wybod eu bod yn wynebu bywyd o gael eu diarddel ac o fod yn ynysig
- Dianc o'r briodas, dechrau ar fywyd newydd a dwyn achos yn erbyn y teulu
- Gadael y teulu, a gwrthod yn gyhoeddus i noddi cais eu priod am gael mynediad i'r DU.

Cofier:

Gall priod sydd wedi dioddef priodas dan orfod gychwyn ar gamau dirymu (cyn belled ag y cychwynnir y broses cyn pen tair blynedd o ddyddiad y briodas) neu gamau ysgariad i ddod â'r briodas i ben. Dylid eu hysbysu nad yw ysgariad crefyddol yn dod â phriodas i ben o dan gyfraith y DU.

Bydd materion eraill megis bod â phlant ifanc neu frodyr a chwiorydd ifancach yn effeithio ar y dewsiadau sydd ar gael iddynt a gall hyn gyfyngu mwy fyth ar eu dewsiadau.

Fe all fod risg difrifol o gael niwed, yn enwedig i fenywod, os ydynt yn dewis dychwelyd at eu teulu neu aros o fewn y briodas.

Gall gadael a dechrau ar fywyd newydd eu gwneud yn agored iawn i niwed. Gall eu teulu neu eu priod chwilio amdanynt drwy lwybrau megis cofnodion tai, cofnodion budd-daliadau, cofnodion cyflogaeth a chofnodion iechyd. Serch hynny mae modd cadw'r cofnodion hyn yn ddiogel (adran 8.2)

I lawer, bydd dwyn achos cyfreithiol yn erbyn eu teulu yn rhywbeth na allant ei ystyried o gwbl.

Os yw'r dioddefwr yn dod o dramor, mae'r broses o ddianc o'r briodas a gwneud cais am aros yn y DU yn hynod gymhleth ac yn gofyn am gyngor proffesiynol ar fewnfudo.

I lawer o ddioddefwyr o dramor, nid yw dychwelyd i'w mamwlad yn opsiwn – digon posibl y byddant yn cael eu diarddel, dioddef traïs neu hyd yn oed yn cael eu lladd. Dylid egluro'r risgiau hyn, neu hyd yn oed eithrio'r opsiwn hwn.

Bydd llawer, yn enwedig menywod, yn hynod ofnus o gysylltu ag unrhyw asiantaeth statudol gan y dywedwyd wrthynt y bydd yr awdurdodau yn eu halltudio a/neu'n cymryd eu plant oddi arnynt. Mae angen i ymarferwyr fod yn hynod sensitif i'r ofnau hyn wrth ddelio â dioddefwr o dramor, hyd yn oed os oes caniatâd amhenodol ganddynt i aros neu hawl preswyllo gan na fyddant o bosibl yn ymwybodol o'u gwir sefyllfa mewnffudo. Mae'r amgylchiadau hyn yn eu gwneud yn arbennig o agored i niwed.

Os darganfyddir eu bod wedi torri'r rheolau mewnffudo (megis os ydynt wedi aros yn hwy na'r amser a ganiatawyd), cofiwch eu bod hefyd o bosibl wedi dioddef trosedd ac yn dioddef trawma o'r herwydd.

Peidiwch â chaniatáu i ymchwiliad i'w statws mewn fudo amharu ar ymholiadau'r heddlu i drosedd a all fod wedi'i chyflawni yn erbyn y dioddefwr neu yn erbyn y plant.

Mae dynion sy'n ddioddefwyr priodas dan orfod yn cael anhawster weithiau i gael eu cymryd o ddifrif. Os ydynt wedyn yn dymuno gadael cartref y teulu, prin yw'r llefydd sydd ar gael mewn lloches fel arfer, felly defnyddio hosteli yw'r unig ddewis arall (pennod 11).

3.6 CYSYLLTU A CHYFARFOD YN Y DYFODOL

Cytunwch ar lle gellir cynnal cyfarfodydd yn y dyfodol os nad yw'r person am gyfarfod â'r ymarferwr yn ei swyddfa. Dylid ystyried lleoliadau eraill megis llyfrgell leol neu gaffi lleol, rhywle lle fyddant yn teimlo'n gyffyrddus ond nid mewn perygl o gael eu gweld gan aelod o'r teulu. Holwch i weld a ellir cysylltu â hwy yn gyfrinachol yn y gweithle, yn yr ysgol neu drwy ffrind, brawd neu chwaer neu sefydliad y gellir ymddiried ynddynt.

Os ydych yn cadw mewn cysylltiad drwy ddefnyddio ffôn symudol, holwch i weld ai'r person neu aelod arall o'r teulu sy'n talu'r bil, gan y gall cofnod o'r galwadau a wnaed roi'r person mewn perygl o gael ei niweidio. Gwnewch yn siŵr fod cyfrinair gennych i sicrhau eich bod yn siarad gyda'r person cywir.

Os ydych yn defnyddio negeseuon testun, e-bost neu'r post – gwnewch yn siŵr na ellir rhyng-gipio'r negeseuon.

Weithiau yr unig gyswllt â'r person yw trydydd parti. Gall y sefyllfa hon godi pan fydd person wedi'i gymryd dramor.

Os ydynt wedi symud, peidiwch â chyfarfod â'r person yn ei gyfeiriad newydd, lloches na thŷ cyfaill gan y gall fod rhywun yn eich dilyn, a pheidiwch byth â siarad â hwy yng ngŵydd "ffrindiau".

3.7 CYFRINACEDD A RHANNU GWYBODAETH YN DDIOGEL

Gellir bod mewn cyfyng-gyngor pan fydd rhywun yn wynebu priodas dan orfod yn pryderu os torrir ar gyfrinachedd a bod eu teulu'n darganfod eu bod wedi ceisio cymorth, y byddant mewn perygl difrifol. Ar y llaw arall, mae'r rhai sy'n wynebu priodas dan orfod eisoes yn wynebu perygl difrifol oherwydd cam-drin yn y cartref, trais "ar sail anrhydedd", treisio, caethiwo ac ati. Felly, er mwyn eu hamddiffyn, efallai bod angen rhannu gwybodaeth gydag asiantaethau eraill megis yr heddlu.

Felly mae cyfrinachedd a rhannu gwybodaeth yn hynod bwysig i unrhyw un sy'n cael ei fygwth â phriodas dan orfod neu sydd eisoes mewn priodas dan orfod. Mae angen i ymarferwyr fod yn gwbl glir ynghylch pryd y gellir addo cyfrinachedd a phryd y gall fod angen rhannu gwybodaeth.

Bydd amgylchiadau'n codi o bryd i'w gilydd pan fydd plentyn, neu yn fwyaf tebyg person ifanc, yn gofyn yn benodol i ymarferwr beidio â rhoi gwybodaeth i'w rhieni/gwarcheidwaid neu eraill sydd â rhywfaint o awdurdod drostynt. Dylid cytuno â'u cais am gyfrinachedd.

Os penderfynir dadlennu gwybodaeth gyfrinachol wrth berson arall (fel rheol wrth ymarferwr arall), dylai'r ymarferwr ofyn am ganiatâd y person cyn dadlennu'r wybodaeth. Bydd y mwyafrif o bobl yn cytuno â'r cais i ddadlennu gwybodaeth dim ond iddynt dderbyn eglurhad gofalus ynglŷn â pham bod angen dadlennu'r wybodaeth a'u bod yn cael sicrwydd am eu diogelwch (e.e. na fydd y wybodaeth honno yn cael ei chyfeirio ymlaen at eu teulu) a'r hyn fydd yn digwydd wedi dadlennu'r wybodaeth honno. P'un ag yw'r person yn cytuno i'r dadlennu neu beidio, rhaid rhoi gwybod iddynt os oes bwriad i ddadlennu gwybodaeth gyfrinachol.

Ystyrier:

Manteisio ar brotocolau a gweithdrefnau cenedlaethol ar rannu gwybodaeth ynglŷn ag amddiffyn plant¹ a thrais yn y cartref².

Gofyn am gyngor gan gydgyssylltydd trais yn y cartref/doigelu plant/MARAC ar sut i rannu gwybodaeth gydag ymarferwyr o asiantaethau eraill.

Ymgynghori ag asiantaethau eraill, yn arbennig yr heddlu a gofal cymdeithasol.

Cyfeirio'u hachos, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cynghori a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi cael eu cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100).

Cofier:

O bryd i'w gilydd gofynnir i ymarferwyr ddadlennu gwybodaeth mewn amgylchiadau eithriadol, megis i'r heddlu, cydweithwyr neu i asiantaethau eraill i gynorthwyo gydag ymchwiliad troseddol. Mae Deddf Diogelu Data 1998 yn cynnwys eithriadau o rai gofynion y Ddeddf honno mewn rhai amgylchiadau arbennig, gan gynnwys at ddibenion atal neu ddatrys troseddau. Mae hyn yn galluogi dadlennu gwybodaeth heb ganiatâd y person dan sylw. Mae hyn yn bwysig gan na fydd yn bosibl, mewn rhai achosion, i gael caniatâd y person – er enghraifft, os yw dramor. Dylai ymarferwyr ofyn am gyngor gan eu hadrannau'r gyfraith.

Mewn achosion o briodas dan orfod, mae'n bwysig bod asiantaethau yn gweithio gyda'i gilydd i helpu dioddefwyr. Bydd hyn yn anochel yn golygu rhannu gwybodaeth yn ddiogel ac yn gyfrinachol.

Fe all fod amgylchiadau lle na all ymarferwr gael caniatâd rhywun er mwyn rhannu gwybodaeth sensitif gydag asiantaethau eraill, megis pan fo'r person dramor. Yn yr achosion hyn, dylid rhannu gwybodaeth os amheuir bod trosedd yn mynd i gael ei chyflawni.

Fe all fod adegau pan fydd aelodau o deulu'r person yn gofyn i drydydd parti megis cyfaill i'r teulu, cynghorydd, meddyg, aelod seneddol neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, i ofyn am wybodaeth gan ymarferwr. Digon posibl y bydd y trydydd parti wedi derbyn rheswm credadwy iawn gan y teulu am yr angen i gael gwybod ymhle mae'r person, e.e. bod perthynas agos yn sâl, a bydd y trydydd parti, heb yn wybod, yn meddwl eu bod yn eu helpu. Gan amlaf, gwneir y ceisiadau hyn dros y ffôn, gan ddibynnu ar allu'r peson sy'n gofyn am y wybodaeth i ddwyn perswâd ar yr ymarferwr bod hawl ganddynt dderbyn y wybodaeth. **Peidiwch â rhannu'r wybodaeth hon.**

Cyfeirir at adran 3.14 am wybodaeth am gadw cofnodion a chadw gwybodaeth yn ddiogel.

¹ Ar gyfer plant cyfeirir at <http://www.everychildmatters.gov.uk/resources-and-practice/IG00065/> <http://new.wales.gov.uk/topics/childrenyoungpeople/publications/guidance/1297522?lang=eng>

² Guidance on Investigating Domestic Abuse ACPD 2008

PEIDIER:

- ✗ Ag anwybyddu'r posibilrwydd y bydd gwybodaeth gyfrinachol yn cael ei rhyddhau gan rywun o fewn eich sefydliad eich hun, o gofnodion, gan gyfieithwyr ac o gyfathrebu ag asiantaethau a sefydliadau allanol
- ✗ Â rhannu gwybodaeth ag aelodau o deulu'r person, eraill o fewn eu cymuned nac aelodau'r cyhoedd heb ganiatâd penodol y person dan sylw
- ✗ Â rhoi manylion am yr achos wrth y cyfryngau heb ganiatâd penodol y person dan sylw.

3.8 ARCHWILIADAU MEDDYGOL

Mewn rhai achosion bydd angen trefnu archwiliad meddygol o salwch emosiynol neu gorfforol. Mewn achosion eraill, bydd gofyn talu sylw i niweidiau ar gyfer eu trin neu at ddibenion tystiolaeth. Nid peth doeth yw galw neu ymweld â meddyg o'r gymuned leol gan y gall hynny beryglu diogelwch y dioddefwr.

Bydd adroddiad yr archwiliad meddygol ynghyd â chofnodion asiantaethau eraill a datganiadau'r heddlu yn dystiolaeth hanfodol mewn achos person (yn enwedig os mai priod ydynt o dramor). Doeth ym mhob achos lle mae niweidiau'n amlwg yw annog y person i gael y niweidiau hynny wedi'u dogfennu er mwyn gallu cyfeirio atynt yn y dyfodol.

Cofier:

Dylai archwiliad plentyn neu berson ifanc ddilyn gweithdrefnau diogelu plant, a'i wneud fel rheol gan baediatregydd ymgynghorol.

3.9 GWNEUD YMHOLIADAU

Fe all fod adegau pan mae angen gwneud ymholiadau am rywun, er enghraifft, os yw'n cael ei gadw'n gaeth i'r cartref neu'n berson ar goll. Yn yr amgylchiadau hyn, mae'n bwysig gwneud ymholiadau anamlwg cyn cysylltu â'r teulu. Mae angen gofalu na ddadlennir bod yr ymholiadau yn ymwneud â phriodas dan orfod. Os oes angen rhannu'r ffaith bod yr ymholiadau'n ymwneud â phriodas dan orfod, dylid ond rhannu'r ffaith honno gydag ymarferwyr sy'n ymwybodol o'r angen am ymdrin â'r cyfryw wybodaeth yn briodol.

Fe all fod yn anodd casglu gwybodaeth, mewn modd cyfrinachol, am y person ac am y teuluoedd dan sylw. Yn gyffredinol, dylai ymholiadau gael eu gwneud gan swyddogion yr heddlu gyda chymorth gweithwyr cymdeithasol. Serch hynny, fe all fod adegau pan fydd gweithwyr proffesiynol megis ym myd addysg neu iechyd yn dymuno gwneud ymholiadau anamlwg cyn cynnwys yr heddlu. Dylai'r rhai hynny sy'n gwneud ymholiadau ystyried cysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13), ysgol, coleg, gweithle, meddyg, ffrindiau'r person ac ati. Hefyd

Dylai ymarferwyr sy'n gwneud ymholiadau ystyried cysylltu â'r:

Uned Priodasau dan Orfod	Cydgysylltydd MARAC
Ysgolion lleol	Cofrestr amddiffyn plant
Gofal Cymdeithasol Plant	Databasau'r heddlu a data-basau trais yn y cartref
Cofrestr pleidleiswyr	Cydgysylltydd lleol trais yn y cartref
Gwasanaethau Cymdeithasol	Gwasanaethau Iechyd
Asiantaeth Budd-daliadau	Grwpiau gwirfoddol
Swyddfa Basbort	Cyflogwyr a chyd gyflogaion
Asiantaethau tai	Ymgynghorydd annibynnol ar drais yn y cartref

efallai y bydd yn bosibl cael gwybodaeth bellach drwy adroddiadau blaenorol i'r heddlu a'r gwasanaethau gofal cymdeithasol neu drwy asiantaethau tai a grwpiau cymunedol.

Gall ymweld â chartref y teulu heb wybod yr amgylchiadau roi'r person mewn perygl o gael ei niweidio.

Os yw rhywun yn cael ei gadw dramor, fe all peryglon godi o gysylltu'n uniongyrchol â sefydliadau dramor:

- Sefydliadau dramor yn cydgynllwynio, gan gynnwys cyrff a berchir megis yr heddlu, a theulu'r person
- Trais yn erbyn y person a gedwir yn gaeth a dyddiad y briodas dan orfod yn cael ei ddwyn ymlaen
- Symud y person i leoliad anhysbys
- Ymdrechion gan asiantaethau/awdurdodau dramor i gynorthwyo sydd mewn gwirionedd yn peryglu diogelwch y person fwy fyth.

Wrth ymdrin â'r achosion hyn, mae angen i'r asiantaethau gysylltu'n gyson â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13) ac wedyn casglu gwybodaeth am y teulu heb wneud hynny'n amlwg.

3.10 PERYGLON CWNSELA Â'R TEULU, CYFRYNGU, CYFLAFAREDDU A CHYMODI

Oherwydd natur priodas dan orfod a thrais er anrhydedd, bydd rhai o'r egwyddorion a'r themâu sydd yn y canllawiau presennol yn golygu bod y rhai sy'n wynebu priodas dan orfod mewn mwy o berygl fyth o gael eu niweidio. Mae hyn yn cynnwys yr egwyddor mai gyda'u teulu y mae lle person ifanc a'r arfer o geisio datrys achosion drwy gwnsela â'r teulu, cyfryngu, cyflafareddu a chymodi.

Mewn achosion o briodas dan orfod, mae'n bwysig nad yw asiantaethau yn mynd ati i gychwyn, annog na hwyluso cwnsela â'r teulu, cyfryngu, cyflafareddu na chymodi – p'un a yw hynny'n cael ei gynnig gan gynghorau cymuned, neu gan grwpiau crefyddol neu broffesiynol. Gwyddys am achosion lle mae menywod wedi cael eu llofruddio gan eu teuluoedd yn ystod cyfryngu. Hefyd gall cyfryngu roi rhywun mewn mwy o berygl o gael ei gam-drin yn emosiynol ac yn gorfforol.

Nid yw cynadleddau grŵp teulu fel arfer yn briodol mewn achosion o briodas dan orfod gan y bydd fel rheol yn rhoi'r plentyn neu berson ifanc mewn mwy o berygl o gael ei niweidio (adran 3.15.3)

Fe all fod adegau pan yw rhywun yn mynnu cael cyfarfod â'i deulu. Dylai'r cyfarfod ddigwydd mewn lleoliad diogel, dan oruchwyliaeth gweithiwr proffesiynol arbenigol wedi'i hyfforddi, gyda chyfieithydd achrededig awdurdodedig yn bresennol, gan y bydd teuluoedd weithiau'n bygwth person yn eu hiaith arall.

Os yw rhywun wedi gadael cartref y teulu, gall gadael iddo gysylltu â'i deulu heb oruchwyliaeth fod yn hynod beryglus. Gall teuluoedd ddefnyddio'r cyfle i roi'r dioddefwr dan bwysau corfforol neu feddyliol eithriadol neu fynd â hwy dramor waeth pa fesurau amddiffyn a all fod mewn grym.

3.11 CYNGOR AR DDIOGELWCH PERSONOL A DYFEISIO STRATEGAETH AR GYFER GADAEL CARTREF

Dengys ymchwil mai'r adeg mwyaf peryglus i fenywod sy'n dioddef trais yn y cartref yw pan fyddant yn gadael cartref. Mae hyn yr un mor wir pan fydd rhywun yn dianc o briodas dan orfod. Felly, os yw rhywun yn gwneud trefniadau i adael neu bod y teulu yn amau eu bod yn bwriadu gadael, dylent gymryd camau i sicrhau eu diogelwch.

Hyd yn oed os nad yw rhywun yn barod neu'n anafodlon gadael, dylid egluro'r opsiynau iddynt a'u helpu gyda'u trefniadau diogelwch fel y gallant gymryd camau i ddiogelu eu hunain yn y cartref a gwneud trefniadau i adael cartref mewn argyfwng.

Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)

Ceisiwch gael y person i feddwl am y canlynol:

- At bwy y gallent fynd mewn argyfwng?
- Pwy fyddai'n gallu anfon arian atynt petai angen?
- Popeth fyddai eu hangen arnynt i ddechrau bywyd newydd
- Natur derfynol y penderfyniad hwn a'r torri cysylltiad rhyngddynt â'u teulu a'u teulu estynedig.

Wrth ddefnyddio strategaeth ar gyfer rhywun dros 16 oed i adael cartref, dylent:

- ✓ Gael gwybodaeth lawn am yr hyn fydd ei angen arnynt yn y dyfodol, a pharch i'w dymuniadau
- ✓ Ystyried y risg iddynt hwy eu hunain ac a ddylent gysylltu â'r heddlu
- ✓ Agor cyfrif banc neu gyfrif cynilo ar wahân a chyfrinachol yn eu henw hwy
- ✓ Gadael copiâu o ddogfennau pwysig megis pasbort, rhif Yswiriant Gwladol a thystysgrif geni gyda'r heddlu, gwasanaethau gofal cymdeithasol neu gyfaill y gellir ymddiried ynddo
- ✓ Gadael dillad sbâr ac arian ac ati gyda chyfaill y gellir ymddiried ynddo
- ✓ Cadw rhifau llinell gymorth wrth law
- ✓ Bod â cherdyn ffôn neu newid mân ar gyfer gwneud galwadau ffôn mewn argyfwng
- ✓ Trefnu llety arall mewn argyfwng petai galw.

Os yw'r person yn gadael cartref y teulu:

- ✓ Cwblhewch gynllun diogelwch cyn i'r person adael cartref y teulu
- ✓ Trefnwch bod oedolyn megis gweithiwr cymdeithasol neu weithiwr gwasanaeth arbenigol ar drais yn y cartref yn mynd gyda'r person os yw'n mynnu dychwelyd i gartref y teulu i gasglu ei eiddo
- ✓ Os oes angen, trefnwch bod swyddog yr heddlu yn mynd gyda'r gweithiwr cymdeithasol/gweithiwr lloches neu rywun arall a'r person i gasglu ei eiddo – er mwyn arbed achos o dor-heddwch
- ✓ Sicrhewch bod cyfieithydd achrededig, sy'n siarad yr un dafodiaith â'r teulu, hefyd yn bresennol, rhag ofn i'r teulu wneud bygythiadau
- ✓ Lluniwch asesiad risg cyn ymweld â chartref y teulu
- ✓ Rhowch wybod i'r dioddefwr sut all y camau a gymerir ganddo beryglu ei ddiogelwch
- ✓ Cymerwch ofal i sicrhau bod hunaniaeth y person, ei fudd-daliadau a chofnodion eraill yn gyfrinachol
- ✓ Ceisiwch ei annog i newid manylion ei gyfrifon banc a'i rif ffôn symudol fel na ellir ei olrhain
- ✓ Defnyddiwch fesurau diogelwch rhag trais yn y cartref megis ffonau symudol a larymau
- ✓ Cyfeiriwch y person, gyda'i ganiatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100).

PEIDIER:

- ✗ Ag ail-gartrefu yn lleol oni bai y gofynnir yn benodol am hynny ar ôl egluro'r holl beryglon o gael niwed wrth y person
- ✗ Â gadael i fenyw fynd â'i phlant gyda hi wrth ddychwelyd i gartref y teulu i gasglu ei heiddo
- ✗ Â gadael iddi ddychwelyd i'w chartref oni bai bod asesiad risg wedi'i wneud.

Dylai eiddo personol gynnwys y canlynol:

Mae'n ddymunol i'r person gael yr eitemau canlynol, ond nid ydynt mor bwysig â diogelwch y person.

- Prawf adnabod (rhywbeth sy'n dwyn llun a llofnod megis pasbort, cerdyn adnabod myfyriwr, cerdyn-llun trwydded yrru neu rif/cerdyn Yswiriant Gwladol)
- Llyfrau budd-daliadau, arian, llyfrau siec, cardiau banc a chardiau credyd
- Meddyginiaeth a cherdyn meddygol
- Llyfr cyfeiriadau, lluniau, gemwaith a dillad
- Papurau priodas/ysgariad
- Dogfennau ynglŷn â statws mewnffudo.

Gofynnwch iddynt a ydynt am roi gwybod i rywun eu bod yn ddiogel ac yn iawn – os ydynt, i bwy? Pa wybodaeth y dymunant ei rhoi?

Mae nifer fawr o bobl sy'n parhau mewn cysylltiad â'u teuluoedd wedi iddynt adael cartref yn dal i gael eu rhoi dan bwysau emosiynol. Gall hyn gynnwys storïau am salwch neu farwolaeth rhieni, perthnasau neu frodyr a chwiorydd. Os derbynnir y cyfryw neges, dylid cael yr heddlu/gwasanaethau cymdeithsol i wirio dilysrwydd y wybodaeth os dyna yw dymuniad y person.

Weithiau bydd teuluoedd yn defnyddio rhwydweithiau penodol i ddod o hyd i'w plant. Mae'r rhwydweithiau hyn yn cynnwys aelodau'r teulu a'r gymuned, helwyr dynion, gyrwyr tacsis, ynghyd â phobl sydd â'r hawl i gael golwg ar gofnodion megis staff swyddfeydd budd-daliadau, meddygfeydd ac awdurdodau tai lleol. Fe all ddigwydd bod ymarferwyr yn rhoi gwybodaeth gyfrinachol, heb sylweddoli, i'r rhai sy'n chwilio am y person.

3.12 UNIGOLION SYDD AR GOLL A'R RHAI SY'N RHEDEG I FFWRDD

Mae pobl, yn enwedig y rhai dan 18 oed, sy'n gadael cartref i ddianc rhag priodas dan orfod neu fygythiad o briodas dan orfod, fel rheol yn peri anawsterau penodol i'r heddlu ac i asiantaethau eraill megis gofal cymdeithasol plant. Bydd yr heddlu yn teimlo y dylent roi gwybod i'r teulu os deuir o hyd i berson ifanc. O bryd i'w gilydd, mae'r heddlu a gofal cymdeithasol plant wedi cael eu beirniadu am beidio â rhannu gwybodaeth am berson ifanc sydd wedi rhedeg i ffwrdd ac am roi cymorth ymarferol iddynt a'u hamddiffyn. Lles y person ifanc ddylai gael y flaenoriaeth. Mae rhywun sy'n wynebu priodas dan orfod mewn perygl o ddioddef niwed sylweddol os cânt eu dychwelyd at eu teulu. Gwyddys am achosion lle mae'r teuluoedd wedi lladd menyw neu berson ifanc ar ôl dod o hyd iddynt. Mewn sefyllfa o'r fath, dylai'r heddlu a gofal cymdeithasol plant deimlo'n hyderus y gallant gyfiawnhau'r camau a gymerwyd ganddynt gan fod profiad yn dangos os rhennir gwybodaeth gyda'r teulu a ffrindiau, y gall hynny olygu bod y person mewn perygl.

Mae rhai teuluoedd yn mynd i gryn drafferth i ddod o hyd i'w plant sydd wedi rhedeg i ffwrdd, a bydd rhai yn defnyddio twyll i ddod o hyd iddynt a'u dychwelyd. Er enghraifft bydd rhai teuluoedd yn cyhuddo person ar gam o gyflawni trosedd (megis lladrata) gan ddisgwyl i'r heddlu ddod o hyd i'r person ar eu rhan.

Fe all fod adegau pan fydd aelodau o deulu'r person yn gofyn i drydydd parti megis cyfaill i'r teulu, cynghorydd, meddyg, aelod seneddol, neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, i ofyn am wybodaeth gan ymarferwr. Digon posibl y bydd y trydydd parti wedi derbyn rheswm credadwy iawn gan y teulu am yr angen i gael gwybod ymhle mae'r person (e.e. salwch perthynas agos), a bydd y trydydd parti, heb yn wybod, yn meddwl eu bod yn helpu'r dioddefwr. Gan amlaf, gwneir y ceisiadau hyn dros y ffôn, gan ddibynnu ar allu'r person sy'n gofyn am y wybodaeth i ddwyn perswâd ar yr ymarferwr bod hawl ganddo dderbyn y wybodaeth. Os ydych mewn dau feddwl ynghylch y cyfryw gais, dylech ymgynghori â chydweithiwr neu reolwr sydd â phrofiad yn hyn o beth.

Am ragor o wybodaeth am unigolion sydd ar goll a phobl ifanc sy'n rhedeg i ffwrdd, cyfeirir at gyhoeddiad yr Adran Iechyd "Plant ar Goll o Ofal ac o Gartref: canllaw i arferion da", Tachwedd 2002.

Cofier:

Mae'r rhai sy'n dianc rhag priodas dan orfod sydd heb eto ddigwydd yn cael eu dwyn i sylw'r heddlu gan eu teuluoedd fel person ar goll. Ar y pryd ni roddir gwybod, wrth reswm, bod priodas dan orfod ar fin digwydd.

Os yw'r heddlu yn dod o hyd i berson dan 18 oed, dylai'r gwasanaethau cymdeithasol neu'r heddlu gyfsweld y person ifanc (cyn eu dychwelyd adref) i weld ai'r peth gorau iddynt hwy yw dychwelyd adref.

Os yw'r teulu'n dod o hyd i'r person, ceisiwch ei gyfsweld ar ei ben ei hun i weld pam yr oedd wedi gadael cartref, amgylchiadau ei ddychwelyd, a'r hyn y mae am ei wneud yn awr.

Os yw rhywun mewn perygl o gael ei orfodi i briodi neu fath arall ar gam-drin, efallai na fydd o les iddynt hwy os yw'r heddlu neu'r gwasanaethau cymdeithasol yn dadlennu gwybodaeth i'w teulu, cyfeillion neu aelodau'r gymuned.

Gall awdurdod lleol gynnig llety i berson ifanc rhwng 16 a 21 oed, os ydynt o'r farn bod gwneud hynny yn diogelu neu'n hyrwyddo lles y person hwnnw (a.20 (5) Deddf Plant 1989).

Efallai y bydd angen i'r rhai sy'n dianc rhag priodas dan orfod, neu fygythiad o briodas dan orfod, gael eu cartrefu gan awdurdod lleol gwahanol gan na fyddant o bosibl yn dymuno byw yn yr un ardal â'u teulu.

Efallai na fydd plentyn neu berson ifanc sy'n dianc rhag priodas dan orfod, neu fygythiad o briodas dan orfod, yn dymnau cael ei faethu gan deulu o'r un cefndir neu gymuned â hwy.

Eithaf posibl y bydd plentyn neu berson ifanc yn dymuno cael ei faethu y tu allan i'r ardal ddaearyddol gyfagos.

PEIDIER:

- ✗ Â rhoi gwybod i'r teulu, ffrindiau, cydweithwyr na chydabod ymhle mae'r person
- ✗ Â dadlennu gwybodaeth heb ganiatâd penodol y person, oni bai bod y wybodaeth i asiantaethau eraill a bod angen y wybodaeth i amddiffyn y person (adran 3.7).

ESHA

Ganed Esha yn y DU ond roedd ei rhieni o Somalia. Nid oedd pethau'n dda gartref oherwydd pan oedd yn y brifysgol roedd ganddi gariad ac roedd yn ysmegu ac yn yfed. Dywedai ei rhieni ei bod wedi'i "gorllewino" ormod. Twyllodd ei mam hi i gredu ei bod yn mynd ar wyliau drwy ddweud ei bod am fynd ag Esha nôl i Somalia i weld mamwlad ei mam a'i thad. Pan gyrhaeddodd nhw, cafodd ei chadwyno i wal y tŷ lle'r oeddent yn aros tan iddi gael ei gorfodi i briodi dyn llawer hŷn na hi. Ar ôl y briodas, ceisiodd Esha redeg i ffwrdd. Galwodd ei mam yr heddlu gan ddweud bod Esha'n ferch ddrwg oedd yn gwrthod cydymffurfio. Arestwyd hi gan yr heddlu ac anfonwyd hi i garchar menywod lle'r oedd menywod eraill oedd wedi'u harestio am wrthsefyll priodi. Ar ôl cael ei rhyddhau o garchar, esgusodd Esha ei bod yn derbyn y briodas a chaniatawyd hi i fynd i mewn i'r dref leol. Yno cysylltodd â ffrind drwy'r e-bost a roddodd wybod i'r Uned Priodasau dan Orfod. Smyglwyd Esha allan o Somalia i Ethiopia lle rhoddwyd hi ar awyren adref. Yn Heathrow roedd gweithiwr allweddol o lety arbenigol Refuge i fenywod o Affrica a'r Caribî yn cyfarfod ag Esha. Roedd Esha yn ofnus iawn gan ei bod wedi dwyn gwarth ar y teulu am redeg i ffwrdd ac yn ofni petai ei theulu yn dod o hyd iddi y byddent yn ei lladd.

3.13 AILWLADOLI

Weithiau bydd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad yn gofyn am gymorth yr heddlu neu ofal cymdeithasol pan fydd gwladolyn Prydeinig yn cael ei ail-wladoli i'r DU o dramor.

Yn yr achosion hyn, digon posibl y bydd y dioddefwr yn dioddef trawma enbyd ac yn hynod ofnus. Efallai y byddant wedi'u cadw yn erbyn eu hewyllys am fisoedd lawer neu hyd yn oed flynyddoedd. Efallai y byddant wedi cael eu cam-drin yn emosiynol ac yn gorfforol. Os yw'r briodas eisoes wedi digwydd, efallai y bydd y ferch neu'r fenyw wedi cael ei threisio. Weithiau byddant wedi rhoi eu bywyd mewn perygl er mwyn dianc a bydd eu teulu yn mynd i gryn drafferth i ddod o hyd iddynt. Mae hyn yn gwneud pob dioddefwr, yn enwedig menywod, yn agored iawn i niwed pan fyddant yn dychwelyd i'r DU.

Pan fydd gwladolyn Prydeinig yn gofyn am gymorth Llysgenhadaeth neu Uchel Gomisiwn Prydain, gall y Swyddfa Dramor a Chymanwlad geisio eu hailwladoli gynted ag y bo modd. Yn anffodus, oherwydd bod y sefyllfa yn un o argyfwng, efallai na fydd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad yn gallu rhoi llawer o rybudd i'r heddlu a'r gwasanaethau gofal bod y person wedi cyrraedd y DU.

Cofier:

Gall yr Uned Priodasau dan Orfod hwyluso trefniadau gwladolyn Prydeinig i ddychwelyd i'r DU drwy roi dogfennau teithio mewn argyfwng iddynt, eu helpu i drefnu teithiau hedfan, a lle bo hynny'n bosibl, trefnu llety dros-dro iddynt tra bod y dioddefwr yn dal dramor.

Bydd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad neu gofal cymdeithsaol o bosibl yn gofyn i'r heddlu gwrdd â'r person pan fydd yn cyrraedd, rhag ofn i aelodau'r teulu geisio eu cipio yn y maes awyr.

Rhaid i'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad ofyn i'r person neu gyfeillion y gellir ymddiried ynddynt dalu'r gost o ailwladoli.

Mewn rhai achosion, mae ysgolion neu ofal cymdeithasol wedi ariannu'r ailwladoli. Serch hynny, ni ddylai hyn beri oedi yn y broses o'u cael i ddiogelwch. Mewn rhai amgylchiadau eithriadol iawn, bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn rhoi benthyciad allan o'r pwrs cyhoeddus i helpu dioddefwr ddychwelyd i'r DU, ond dim ond pan fydd pob llwybr arall wedi methu. Bydd rhaid i'r dioddefwr lofnodi cytundeb i ad-dalu'r benthyciad yn llawn, a rhaid fydd diogelu'r benthyciad drwy ildio'u pasbort i staff y Conswl a all roi dogfen deithio mewn argyfwng iddynt sy'n ddilys ar gyfer un daith i'r DU. Unwaith y bydd y benthyciad wedi'i ad-dalu yn llawn, dychwelir pasbort y person, neu rhoddir pasbort newydd.

3.14 CADW COFNODION

Mae cadw cofnodion cywir mewn achosion o briodasau dan orfod yn bwysig. Defnyddir y cofnodion o bosibl mewn achos llys neu i gynorthwyo person (yn enwedig menywod sy'n dioddef trais yn y cartref) yn eu hachos mewnffido. Dylai'r cofnodion roi cyfrif manwl am yr hyn a drafodwyd gyda'r person. Hyd yn oed os na ddadlennir bod y briodas yn un dan orfod, gall fod cofnod o'ch amheuaeth o hynny fod yn ddefnyddiol yn y dyfodol.

Dylid cadw cofnodion am bobl sy'n wynebu priodas dan orfod gael eu cadw yn ddiogel rhag cael eu gweld gan y rhai hynny o fewn y gymuned ehangach a all gyfeirio'r wybodaeth gyfrinachol ymlaen at deulu'r dioddefwr. Dim ond y rhai sy'n ymdrin yn uniongyrchol â'r achos ddylai weld y cofnodion.

Dylai cofnodion:

- Fod yn gywir, yn fanwl, yn eglur ac yn cynnwys dyddiad
- Defnyddio geiriau'r person ei hun mewn dyfynodau
- Cofnodi unrhyw niweidiau – gan gynnwys ffotograffau, mapiau o'r corff neu luniau o'u niweidiau
- Fod ar gael yn unig i'r rhai hynny sy'n ymdrin yn uniongyrchol ag achos y person.

Cofier:

Mae rhai pobl sydd wedi dianc o briodas dan orfod wedi'u holrhain drwy eu cofnodion meddygol neu gofnodion budd-daliadau. Pan fydd rhywun yn symud i ardal arall, mae'n bwysig bod systemau ar waith fydd yn arbed i'w cofnodion meddygol gael eu holrhain i feddygfa arall neu swyddfa budd-daliadau arall (adran 8.2).

3.15 UNIONI CAM DRWY DDULLIAU CYFREITHIOL

Er nad yw "gorfodi rhywun i briodi" yn drosedd benodol yng Nghymru a Lloegr, mae'n ddigon posibl bod troseddau'n cael eu cyflawni. Gellid dwyn achos yn erbyn y sawl sy'n cyflawni'r troseddau – gan amlaf y rhieni neu aelodau'r teulu – am droseddau gan gynnwys ymddygiad bygythiol, ymosod, herwgipio, cipio, dwyn (pasbort), bygwth lladd, carcharu a llofruddiaeth. Mae cyfathrach rywiol heb gydsynio yn gyfystyr â threisio, p'un a yw hynny'n digwydd o fewn priodas neu beidio. Mae menyw sy'n cael ei gorfodi i briodi yn debygol o gael ei threisio, ac fe all gael ei threisio hyd nes ei bod yn beichiogi.

Mae nifer o gamau cyfreithiol ac opsiynau eraill y gellir eu cymryd, a doeth fyddai gofyn am gyngor cyfreithiol arbenigol ar y cyfle cyntaf posibl.

Mae'r adran hon yn nodi'r camau cyfreithiol y gellir eu cymryd mewn achosion brys i amddiffyn dioddefwyr, ac wedyn disgrifir rhai atebion tymor-hir. Mae hynny'n cynnwys gorchmynion sifil a gorchmynion teulu y gellir eu gwneud i amddiffyn y rhai sy'n cael eu bygwth i orfod priodi, neu'r rhai sydd eisoes mewn priodas dan orfod.³ Mae rhai yn ei gwneud yn ofynnol i'r heddlu neu'r awdurdod lleol gymryd camau, tra bod eraill yn ei gwneud yn ofynnol i'r dioddefwyr geisio cael gorchmyn ar eu rhan hwy eu hunain.

³ Am ragor o wybodaeth cyfeirir at "Trais yn y Cartref: Canllaw i Rwymediâu Sifil a Chosbau Troseddol". Mae'r canllaw ar gael ar wefan Family Justice mewn sawl gwahanol iaith – <http://www.family-justice-council.org.uk/600.htm>

3.15.1 GWARCHODAETH YR HEDDLU

Gall y gwasanaethau gofal cymdeithasol fynd at yr heddlu i ofyn am eu cymorth i gynnal ymchwiliad ar y cyd. Mae'r gweithdrefnau a baratowyd gan y Bwrdd Lleol ar Ddiogelu Plant ac yn unol â Gweithio gyda'n Gilydd⁴ yn egluro'r modd y dylid mynd ati i wneud yr ymchwiliad hwn. Mae dulliau ar y cyd yn arbennig o ddefnyddiol lle credir bod plentyn neu berson ifanc mewn perygl gwirioneddol o gael ei orfodi i briodi.

Mewn achos lle bod lle dros gredu bod plentyn neu berson ifanc dan 18 oed mewn perygl o niwed sylweddol, gall swyddog yr heddlu (gyda neu heb gydweithrediad y gwasanaethau gofal cymdeithasol) fynd â hwy oddi wrth y rhiant a'u gosod dan "warchodaeth" yr heddlu" (a.46 Deddf Plant, 1989) am hyd at 72 awr. Rhaid i'r heddlu roi gwybod i'r adran gofal cymdeithasol plant a gofyn iddynt gynorthwyo i gael llety diogel i'r plentyn neu berson ifanc. Dylai gofal cymdeithasol plant gychwyn gwneud ymholiadau amddiffyn plant o dan a.47. Ar ôl 72 awr, rhaid i'r heddlu ryddhau'r plentyn neu berson ifanc. Yr adeg hon, fodd bynnag, gall gofal cymdeithasol plant wneud cais am orchymyn amddiffyn brys (GAB) os bernir eu bod yn dal mewn perygl o niwed sylweddol. Mae hawl gan yr heddlu i wneud eu cais eu hunain am GAB, ond fel mater o arfer, gofal cymdeithasol plant sy'n gwneud y cais.

Dylai gwasanaethau gofal cymdeithasol gynorthwyo'r heddlu, os gofynnir iddynt wneud hynny, drwy drefnu lleoliad ar gyfer y plentyn neu berson ifanc mewn lle diogel, drwy gymryd rheoli risg a chynllunio diogelwch i ystyriaeth – p'un a yw hyn mewn llety awdurdod lleol a ddarperir gan ofal cymdeithasol plant, neu ar eu rhan, neu mewn lloches.

Cofier:

Mae hawl gan yr heddlu o dan a.17 (1) (e) Deddf yr Heddlu a Thystiolaeth Droseddol, 1984 (PACE), i fynd i mewn i adeilad a'i chwilio er mwyn amddiffyn bywyd neu aelodau'r corff.

Hefyd gall yr heddlu atal plentyn neu berson ifanc rhag cael ei symud o ysbyty neu fan diogel arall lle cedwir y plentyn neu berson ifanc.

Bydd y rhieni efallai yn gofyn am gael cysylltu â'r plentyn neu berson ifanc, ond nid oes rhaid caniatáu hyn os nad hynny sydd orau i'r plentyn, h.y. byddai hynny'n rhoi'r plentyn neu berson ifanc mewn perygl.

Rhaid rhoi gwybod i Swyddog yr Heddlu lleol ar Amddiffyn Plant am unrhyw blentyn sydd dan warchodaeth yr heddlu. Mae'n bosibl y bydd plentyn neu berson ifanc yn dymuno gweld swyddog yr heddlu sydd o'r un rhyw ag yntau. Efallai y byddant, neu na fyddant, yn dymuno gweld swyddog yr heddlu o'u cymuned eu hunain – ceisiwch roi'r dewis i'r plentyn neu berson ifanc.

Ym mhob achos, gwnewch yn siŵr eich bod wedi cael golwg ar y Gofrestr Amddiffyn Plant.

Efallai y byddwch dan bwysau oddi wrth berthnasau, y rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, cyngorwyr neu Aelodau Seneddol i ddweud i ble mae'r plentyn neu berson ifanc wedi mynd. Peidiwch â datgelu'r wybodaeth hon.

Nid oes cyfrifoldeb rhiant gan yr heddlu o ran y plentyn neu berson ifanc yn ystod y cyfnod y maent dan warchodaeth yr heddlu, ond fe allant wneud yr hyn sy'n rhesymol dan yr amgylchiadau er mwyn diogelu neu hyrwyddo lles y plentyn. Ni all yr heddlu wneud unrhyw benderfyniadau ar eu rhan ar ôl i gyfnod o 72 awr y gorchymyn ddod i ben.

⁴ Gweithio gyda'n Gilydd i Amddiffyn Plant Llywodraeth EM, 2006 ac Amddiffyn Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (Cynulliad Cenedlaethol Cymru)

3.15.2 GORCHMYNION AMDDIFFYN BRYN (GAB) A.44 DEDDF PLANT, 1989

Os yw'r heddlu yn amharod i gymryd plentyn neu berson ifanc dan warchodaeth yr heddlu, neu os nad yw'r camau hyn yn briodol am ba reswm bynnag, neu os na ellir datrys y sefyllfa cyn pen y 72 awr o gael eu hamddiffyn gan yr heddlu, dylid ystyried gwneud cais am orchymyn amddiffyn brys. Gall unrhyw un wneud y cais gan gynnwys gweithwyr cymdeithasol, yr heddlu, gweithwyr ieuencid, eiriolwyr neu gyfeillion y plentyn neu berson ifanc, ond yn ymarferol, gwneir y cais gan amlaf gan ofal cymdeithasol plant.

GAB yw cyfarwyddyd i berson sydd mewn sefyllfa i wneud hynny (e.e. y rhieni) roi'r plentyn i'r ymgeisydd (e.e. gofal cymdeithasol plant), ac mae'n rhoi caniatâd i'r ymgeisydd fynd â'r plentyn a chadw'r plentyn mewn llety. Dim ond i ddiogelu ei les ef neu hi y gellir mynd â'r plentyn. Mae GAB yn parhau am hyd at wyth niwrnod ond gellir ei adnewyddu am hyd at saith diwrnod arall.

Os yw'r person sy'n gwneud cais am GAB yn unrhyw un heblaw am yr awdurdod lleol, rhaid rhoi gwybod i'r gofal cymdeithasol plant, a rhaid wedyn gwneud ymholiadau a.47. Mae'r hawl gan yr awdurdod lleol, ar ôl ymgynghori â'r ymgeisydd a'r plentyn neu berson ifanc, i gymryd y gorchymyn a'r cyfrifoldeb am y plentyn neu berson ifanc (Rheoliadau Gorchymynion Amddiffyn Bryn (Trosglwyddo Cyfrifoldebau) 1991, SI 1991/1414)).

Gellir gwneud cais i'r llys am GAB heb hysbysu'r rhieni os oes angen gwneud hynny i amddiffyn y plentyn neu berson ifanc. Mewn achosion eithriadol, lle mae brys arbennig i wneud y cais, gellir gwneud hynny dros y ffôn.

Cofier:

Gall rhieni neu unrhyw berson sydd â chyfrifoldeb rhieni am y plentyn neu berson ifanc herio GAB.

Unwaith y gwneir GAB, mae'r awdurdod lleol yn rhannu'r cyfrifoldeb rhiant gyda'r rhieni ond gallant ond ymarfer y cyfrifoldeb rhiant i'r graddau y mae angen gwneud hynny i ddiogelu neu i hyrwyddo lles y plentyn. Nid oes angen i'r awdurdod lleol ddatgelu ymhle y mae'r plentyn neu berson ifanc yn byw os oes angen gwneud hynny i amddiffyn y person ifanc.

Os oes angen amddiffyn y plentyn neu berson ifanc, dylid gofyn i'r llys am orchymyn sy'n nodi na fydd unrhyw gyswllt (neu gyswllt cyfyngedig) yn ystod cyfnod y GAB. Os na ofynnir am hyn, rhagdybir y bydd cyswllt rhesymol.

Mae'n ddyletswydd ar wasanaethau gofal cymdeithasol i wneud ymholiadau amddiffyn plant (adran 47) pan fydd plentyn neu berson ifanc sy'n byw yn eu hardal yn destun GAB neu dan warchodaeth yr heddlu neu y mae rheswm da ganddynt dros gredu ei fod yn dioddef, neu'n debygol o ddioddef niwed sylweddol (a.47 Deddf Plant, 1989).

Am ragor o wybodaeth am Orchymynion Llys cyfeirier at Y Ddeddf Plant 1989: Canllaw a Rheoliadau, cyfrol 1, Gorchymyn Llys, DCSF, 2008⁵.

⁵ http://www.dcsf.gov.uk/localauthorities/_documents/content/childrensactguidance.pdf

3.15.3 GORCHMYNION GOFAL A GORCHMYNION GORUCHWYLIO

Weithiau, bydd gorchymyn amddiffyn brys (GAB) yn cael ei ddilyn gan gais oddi wrth awdurdod lleol am orchymyn gofal (a.31 ac a.38 Deddf Plant, 1989). Heb y cais hwn, bydd y GAB yn dod i ben ac ni fydd cyfrifoldeb rhiant bellach gan yr awdurdod lleol.

Bydd llys ond yn gwneud gorchymyn gofal dros-dro neu orchymyn goruchwyllo dros-dro o dan a.38 Deddf Plant 1989 os yw wedi'i argyhoeddi bod sail resymol dros gredu bod y meini prawf trothwy canlynol wedi'u bodloni:

- a. Bod y person ifanc dan sylw yn dioddef, neu'n debygol o ddioddef, niwed sylweddol; a
- b. Bod y niwed, neu'r tebygolrwydd o niwed, i'w briodoli i'r (ymhlith pethau eraill):
- i. Ffaith nad yw'r gofal a roddir i'r person ifanc, neu sy'n debygol o gael ei roi iddo petai'r gorchymyn heb ei wneud, yr hyn y gellir yn rhesymol ei ddisgwyl i rieni ei roi i berson ifanc.

Noder: Dylid cymryd bod y term "niwed sylweddol" yn cynnwys pob ffurf ar gam-drin – corfforol, rhywiol ac emosiynol a phob ffurf ar gamdriniaeth nad ydynt yn gorfforol.

Cyfrifoldeb y llys yw penderfynu a oes angen gorchymyn i ddiogelu person ifanc a pha fath o orchymyn yw'r un mwyaf priodol.

Mae a.31 (3) Deddf Plant, 1989 yn darparu na ellir gwneud gorchymyn gofal neu orchymyn goruchwyllo yn achos plentyn sydd wedi cyrraedd 17 oed (neu 16 mewn achos plentyn sy'n briod).

Mantais gorchymyn gofal dros orchymyn goruchwyllo yw ei fod yn caniatáu amddiffyn cryfach i'r person ifanc gan y gall yr awdurdod lleol gael gorchymyn sy'n gwahardd cyswllt â'r teulu ac sy'n gwahardd datgelu ymhle mae'r plentyn os dyna sydd ei angen i amddiffyn y plentyn yn ddigonol.

Lle na ellir gwneud cais am orchymyn gofal neu orchymyn goruchwyllo oherwydd oedran y person ifanc, dylai gofal cymdeithasol plant fod yn ymwybodol o'r cyfleoedd a gynigir gan orchymyn ward llys. Mae'r gorchymyn hwn ar gael hyd at 18 oed, ac er na all gwasanaethau cymdeithasol eu hunain gael person ifanc wedi'i "wardio" (heb ganiatâd y llys dan a.100 Deddf Plant 1989), fe all y person ifanc neu gyfaill sy'n oedolyn neu eiriolwr wneud cais am wardiaeth. Gellir cysylltu amrywiol waharddebau wrth wardiaeth yn ôl y gofyn. Mewn achos lle mae person ifanc yn pryderu y caiff ei gymryd dramor, bydd y gwaharddebau yn ymwneud ag ildio pasbort i'r llys fel na all y person ifanc adael awdurdodaeth y llys heb ganiatâd y llys (gweler adran 3.15.5 am ragor o wybodaeth am wardiaeth).

Cofier:

Mae gorchymyn gofal yn rhoi'r cyfrifoldeb rhiant i'r awdurdod lleol. Gall yr awdurdod lleol benderfynu'r graddau y gall eraill sydd â chyfrifoldeb rhiant ddiwallu'r cyfrifoldeb hwnnw.

Mae gorchymyn gofal yn rhoi'r ddyletswydd ar awdurdod lleol i dderbyn y plentyn neu berson ifanc i'w gofal er mwyn diogelu a hyrwyddo lles y plentyn neu berson ifanc.

Hefyd mae'n ddyletswydd ar yr awdurdod lleol i roi llety i'r plentyn neu berson ifanc a'i gynnal.

Ni all person ifanc wneud cais am orchymyn gofal ar ei ran ei hun. Hefyd, ni ellir gwneud gorchymyn gofal unwaith bod y person ifanc wedi cyrraedd 17 oed, neu yn achos person priod, unwaith y bydd wedi cyrraedd 16 oed. Nid yw'r pwynt wedi'i brofi a fyddai'r llys yn barod i wneud gorchymyn gofal

mewn achos person ifanc sy'n 16 oed ac sy'n honni ei fod wedi cael ei orfodi i briodi.

Os caniateir gorchymyn gofal, mae'r gorchymyn yn parhau hyd nes bod y person ifanc yn cyrraedd 18 oed oni bai bo'r gorchymyn wedi'i ddirymu cyn y dyddiad hwn. Mae'n drosedd i fynd â phlentyn sy'n destun gorchymyn gofal allan o'r DU, heb ganiatâd penodol yr awdurdod lleol (a phob person arall sydd â chyfrifoldeb rhiant), neu'r llys.

Pan nad yw gorchymyn llys yn briodol, gall wardiaeth fod yn opsiwn.

Mae'n bosibl y bydd y rhieni yn cytuno bod yr awdurdod lleol yn lletya'r person ifanc mewn ymdrech i achub y blaen ar gais yr awdurdod lleol am orchymyn gofal dros-dro. Rhaid i'r llety a ddarperir allu amddiffyn person ifanc yn ddigonol. Pan fydd person ifanc yn cael ei letya, nid yw'r awdurdod lleol yn rhannu cyfrifoldeb rhiant ac fe ellir eu gorfodi i ddatgelu i'r rhieni ymhle mae'r person ifanc yn byw. Digon posibl y gall gorchymyn gofal neu wardiaeth gynnig gwell amddiffyn i'r plentyn neu berson ifanc.

Os oes perthynas neu oedolyn y gall y person ifanc ymddiried ynddo, gall y person hwnnw wneud cais am orchymyn preswyllo ar ran y person ifanc. Gellir gwneud hyn drwy gais sy'n sefyll ar ei ben ei hun neu o fewn y gweithrediadau gofal. Unwaith yn rhagor, mae'r cwestiwn yn debygol o godi, a fyddai'r camau hyn yn amddiffyn y person ifanc yn ddigonol. Er y byddai deiliad y gorchymyn preswyllo yn rhannu cyfrifoldeb rhiant, byddai'r rhieni yn cadw eu cyfrifoldeb rhiant a byddent yn gwybod ymhle mae'r person ifanc yn byw. Serch hynny, gallai deiliad y gorchymyn preswyllo hefyd wneud cais am orchymyn camau gwaharddedig neu orchymyn mater penodol er mwyn peidio â gorfod datgelu lleoliad y plentyn.

Mae'n bosibl i awdurdod lleol gael gorchymyn goruchwyllo (yn ôl yr un meini prawf â gorchymyn gofal) i gyd-fynd â gorchymyn preswyllo. Mae gorchymyn goruchwyllo yn ei gwneud yn ddyletswydd i gynghori, cynorthwyo a bod yn gyfaill i'r plentyn a oruchwylir tra'n rhoi cefnogaeth a chymorth wrth gefn i ddeiliad gorchymyn preswyllo, ond ni fyddai'r gorchymyn yn rhoi cyfrifoldeb rhiant i'r awdurdod lleol.

Os nad yw'r plentyn dan ofal, mae hefyd yn bosibl i awdurdod lleol gael gorchymyn camau gwaharddedig o dan a.8 Deddf Plant, 1989. Gallai'r cyfryw orchymyn wahardd y rhieni rhag mynd â'r person ifanc o'r wlad heb ganiatâd y llys. Byddai angen i'r awdurdod lleol ofyn am ganiatâd y llys cyn cael y cyfryw orchymyn. Nid yw'r cyfryw orchymyn yn rhoi cyfrifoldeb rhiant i'r awdurdod lleol.

Yn dilyn ymlaen o orchymyn camau gwaharddedig, dylai gofal cymdeithasol plant, yr adran addysg a'r heddlu gymryd camau pellach i fonitro lles a diogelwch y person ifanc os yw'n dal i fyw yng nghartref y teulu.

Noder

Mewn achosion gofal, mae'n ofynnol i awdurdodau lleol ddangos i'r llys eu bod wedi ystyried aelodau'r teulu a chyfeillion fel gofalywyr posibl fel rhan o'u proses o wneud penderfyniadau. Mewn achosion o briodas dan orfod, dylai ymarferwyr fod yn hynod ofalus sut y maent yn cyflwyno'r dystiolaeth hon (gweler adran 3.3 ynglŷn â'r perygl o gynnwys y teulu a'r gymuned). Yn ddelfrydol, ni ddylid defnyddio cynadleddau grŵp teulu mewn achosion lle mae plentyn neu berson ifanc mewn perygl o gael ei orfodi i briodi oherwydd y perygl corfforol a'r pwysau emosiynol posibl y gellir ei roi arnynt yn ystod y math hwn o sesiwn gyda'u teulu ac aelodau eraill o'u teulu neu'r gymuned.

Rhaid peidio â rhoi unrhyw bwysau ar y plentyn neu berson ifanc i gytuno i gael cynhadledd teulu.

3.15.4 AWDURDODAETH GYNHENID

Mewn rhai achosion ni fydd gorchymyn gofal yn briodol, o bosibl oherwydd oedran y plentyn. Fe all adran gofal cymdeithasol plant ofyn i'r llys ymarfer ei awdurdodaeth gynhenid i amddiffyn y plentyn. Gall unrhyw barti sydd â budd yn yr achos, gan gynnwys y person ifanc ei hun, unigolyn preifat neu wasanaethau cyfreithiol y Gwasanaeth Cynghori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd (CAFCASS/CAFCASS CYMRU) wneud cais am i berson ifanc dan 18 oed gael ei wneud yn ward llys.

At ddibenion amddiffyn plentyn neu berson ifanc, nid oes llawer o wahaniaeth rhwng wardiaeth a'r gorchmynion eraill a wneir wrth ymarfer awdurdodaeth gynhenid yr Uchel Lys. Mae'r ddau fath o orchymyn o dan yr awdurdodaeth gynhenid yn hyblyg ac yn helaeth, a gellir gofyn am orchymyn lle bod naill ai berygl gwirioneddol bod plentyn neu berson ifanc yn cael ei orfodi i briodi neu wedi i'r briodas ddigwydd. Lle ofnir bod plentyn neu berson ifanc yn mynd i gael ei ddwyn dramor er mwyn ei orfodi i briodi, gellir gwneud gorchymyn i ildio'i basbort yn ogystal â gorchymyn i atal y plentyn neu berson ifanc rhag gadael yr awdurdodaeth heb ganiatâd y Llys.

Gellir cael Gorchmynion i ddychwelyd y plentyn neu berson ifanc yn ddiymdroi. Gellir gorfodi'r gorchmynion hyn ar aelodau'r teulu neu aelodau estynedig o'r teulu. Mae'r gorchmynion ar ffurf gwaharddebau gyda hysbysiadau o gosb ynghlwm.

"It is submitted that, applying the above principles to the issue of forced marriages and having regard to the need in such cases for urgent, immediate and effective relief, the inherent jurisdiction is the only route available to safeguard and protect a "child" and to prevent the child from suffering significant harm, particularly by removal from the jurisdiction of the court. In such cases, there is often no effective interested party who is able to make the application other than the local authority. Therefore, the local authority should confidently apply for leave to invoke the inherent jurisdiction and the court's approach to such an application should be sympathetic and robust as in Re A (Wardship: Jurisdiction) [1995] 1 FLR 767; and Re KR (Abduction; Forcible Removal by Parents) [1999] 2 FLR 542. Where the victim of the forced marriage and abduction is an adult the inherent jurisdiction should also be invoked on similar principles as those which apply in cases where the subject of the proceedings is unable to make the application personally due to some incapacity."

Arferion Llys Teulu 2005 o dan y pennawd 'Awdurdodaeth gynhenid a phriodasau dan orfod', t.668

Gwelwyd achosion⁶ lle mae'r llys wedi galw awdurdodaeth gynhenid i rym i amddiffyn oedolion oedd yn wynebu priodas dan orfod. Dywedodd Mr Justice Munby yn Re: SA "The court's inherent protective jurisdiction could be exercised in relation to a vulnerable adult who, even if not incapacitated by mental disorder or mental illness, was, or was reasonably believed to be, either: (i) under constraint; or (ii) subject to coercion or undue influence; or (iii) for some other reason deprived of the capacity to make the relevant decision, or disabled from making a free choice, or incapacitated or disabled from giving or expressing a real and genuine consent. The inherent jurisdiction was not confined to vulnerable adults, nor was a vulnerable adult

⁶ Re: SK [2004] EWHC 3202 (Fam) and Re: SA [2005] EWHC 2942 (Fam)

amenable as such to the jurisdiction; it was simply that an adult who was vulnerable was more likely to fall into the category of the incapacitated in relation to whom the inherent jurisdiction was exercisable than an adult who was not vulnerable.”

3.15.5 CEISIADAU AM WARDIAETH

Unwaith y bydd person ifanc wedi gadael y wlad, mae'r opsiynau cyfreithiol sy'n agored i'r heddlu, y gwasanaethau cymdeithasol, asiantaethau eraill neu berson arall yn brinnach i ddod o hyd i'r person a'i ddwyn yn ôl i'r DU. Un cam y gellir ei gymryd yw ceisio dychwelyd y person ifanc i awdurdodaeth Cymru a Lloegr drwy ei wneud yn ward llys (hefyd gweler y Gorchmynion Amddiffyn rhag Priodas dan Orfod sy'n briodol i blant ac i oedolion adran 3.15.7).

Gwneir cais am wardiaeth i Adran Deulu yr Uchel Lys, a gellir gwneud y cais gan berthynas, cyfaill agos y plentyn neu berson ifanc, neu adran gwasanaethau cyfreithiol CAFCASS/CAFCASS CYMRU neu unrhyw un a wnelo â'r mater, gan gynnwys yr awdurdod lleol, os oes ganddo ganiatâd o dan a.100 Deddf Plant 1989. Mae cryn brofiad gan yr Uchel Lys o achosion o briodas dan orfod ac o ddelio â hwy yn gyflym. Mae ei orchmynion yn yr awdurdodaeth gynhenid ac o dan wardiaeth yn cael mwy o ddylanwad mewn gwledydd tramor. Mae Barnwr Ceisiadau Brys yr Uned Deulu ar gael am 10.30 y bore ac am 2 y prynhawn bob diwrnod gwaith yn y Llysoedd Cyfiawnder Brenhinol yn y Strand yn Llundain i wrando ar geisiadau heb hysbysiad. Unwaith y caniateir y gorchmyn, gellir gofyn am gydweithrediad yr awdurdodau yn y wlad lle cymerwyd y plentyn neu berson ifanc iddi. Heb y cydweithrediad hwn, gallai fod yn anodd dod o hyd i'r plentyn neu berson ifanc a'i ddychwelyd. Gall yr Uned Priodasau dan Orfod gynnig cyngor a chymorth ar opsiynau posibl.

3.15.6 GORCHMYNION TIPSTAFF

Mewn achosion o gipio plant, efallai bod modd gofyn am orchmyn tipstaff – gall hyn fod yn orchmyn 'chwilio a lleoli' a ategir gan warant mainc sy'n gorchmyn unrhyw berson sydd â gwybodaeth am blentyn neu berson ifanc i roi'r wybodaeth honno i'r Tipstaff neu ei ddirprwy neu gynorthwywyr. Bydd gorchmynion cysylltiedig o bosibl yn gofyn i'r cipiwr gyflwyno'i basbort a dogfennau teithio eraill i'r Tipstaff, a gorchmyn i'r Tipstaff gymryd y plentyn a mynd ag ef neu hi i fan penodedig. Hefyd gall y Tipstaff roi 'rhybudd porthladd' mewn grym i helpu i atal y plentyn neu berson ifanc rhag cael ei gymryd i wlad dramor.

Mewn achos plant sydd wedi'u datgan yn ward llys h.y. achosion lle mae'r llys yn gweithredu mewn loco parentis, swyddogaeth y Tipstaff yw sicrhau bod y plant hynny yn cael eu trosglwyddo i'r lleoliadau a nodir gan y llys.

3.15.7 GORCHMYNION AMDDIFFYN RHAG PRIODAS DAN ORFOD

Mae Deddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007 yn galluogi'r llysoedd wneud Gorchmynion Amddiffyn rhag Priodasau dan Orfod i atal neu rag-atal priodasau dan orfod rhag digwydd ac amddiffyn y rhai hynny sydd eisoes wedi'u gorfodi i briodi. Gall y gorchmyn gynnwys cyfyngiadau neu ofynion i amddiffyn dioddefwr rhag ei briod, aelod o'r teulu neu unrhyw un sy'n ymwneud⁷ â'r achos – a gall y gorchmyn ymwneud ag ymddygiad naill ai o fewn neu'r tu allan i Gymru a Lloegr. Mewn achos sy'n ymwneud â phlant, gall y gorchmynion hyn gael eu defnyddio law yn llaw â wardiaeth.

⁷ Gall ymwneud â'r achos gynnwys helpu, annog, cwnsela, peri, hybu neu gynorthwyo person arall i orfodi neu geisio gorfodi person i briodi

Gellir gwneud ceisiadau am Orchymyn Amddiffyn rhag Priodas dan Orfod yn uniongyrchol i'r llys gan y person sy'n ceisio cael ei amddiffyn, ac o'r hydref 2009, gan awdurdodau lleol a gaiff eu dynodi yn drydydd parti o dan y Ddeddf. Golyga hyn nad oes raid i awdurdodau lleol ofyn am ganiatâd y llys i wneud cais am orchymyn. Hefyd gall pobl eraill wneud ceisiadau gyda chaniatâd y llys. Golyga hyn bod caniatâd y llys ganddynt i wneud cais.

Nid yw torri gorchymyn a wnaed o dan Ddeddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007 yn drosedd. Serch hynny, mae darpariaeth yn y Ddeddf ar gyfer cynnwys pŵer i arestio fel atodiad i'r gorchymyn. Rhaid i'r llys atodi pŵer i arestio i'r gorchymyn mewn achos lle bygythiwyd trais neu lle defnyddiwyd trais oni bai bod y llys o'r farn y bydd yr amddiffyn yn ddigonol hebddo. Lle atodwyd pŵer i arestio, gall yr heddlu arestio person y mae achos rhesymol ganddynt dros amau ei fod wedi torri'r gorchymyn.

Am ragor o wybodaeth am Orchymynion Amddiffyn rhag Priodasau dan Orfod a rhestr o lysoedd sirol lle gelir gwneud ceisiadau, cyfeirier at ffurflen Gwasanaeth Llysoedd Ei Mawrhydi FL701.⁸

Am ragor o wybodaeth am y mesurau unioni cam sydd ar gael, cyfeirier at gyhoeddiad y Weinyddiaeth Gyfiawnder "Trais yn y Cartref: Canllaw i Rwymediâu Sifil a Chosbau Troseddol"⁹.

Cofier

Mae rhai gorchymynion amddiffyn rhag priodasau dan orfod yn parhau am gyfnod penodol e.e. chwe mis, a gall y bygythiad i'r person fod yr un mor wir ar ôl i'r gorchymyn ddod i ben.

Y peth gorau yw gofyn am gyngor cyfreithiol ar y cyfle cyntaf posibl.

Gall fod adegau (megis pan fydd y person mewn gwlad dramor) pan fydd ceisio cael gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod yn canu cloch ym meddyliau'r teulu, a dylai ymarferwyr ystyried a fydd hyn yn rhoi'r person mewn mwy o berygl o gael ei niweidio.

3.15.8 GORCHYMYN I GADW RHAG YMYRRYD

Gall person ofyn am orchymyn i gadw rhag ymyrryd yn erbyn priod o dan a.42 Deddf Cyfraith Teulu, 1996. Pan ganiateir y cyfryw orchymyn, mae'n gwahardd y priod neu aelod o'r teulu rhag defnyddio trais neu ymddygiad arall sy'n gyfystyr ag ymyrryd yn erbyn yr ymgeisydd. Hefyd gellir gofyn am y gorchymyn hwn mewn perthynas â phlentyn y teulu.

Y meini prawf ar gyfer caniatâu'r gorchymyn hwn yw:

- Rhaid bod tystiolaeth o ymyrraeth (e.e. trais yn y cartref neu fath arall ar ymddygiad sy'n gyfystyr ag aflonyddu)
- Rhaid bod angen i'r ymgeisydd neu blentyn gael ei amddiffyn
- Rhaid i'r barnwr fod yn fodlon ei bod yn debygol bod angen ymyrraeth farnwrol i reoli'r ymddygiad, sy'n destun cwyno yn ei gylch.

Gellir gwneud cais am y gorchymyn heb hysbysu'r priod os oes perygl bod yr ymgeisydd neu blentyn yn mynd i ddioddef niwed sylweddol.

Gellir gwneud gorchymyn i gadw rhag ymyrryd nid yn unig yn erbyn priod ond hefyd yn erbyn:

- Person sy'n byw o dan yr un to (ond nid os mai'r rheswm ei fod yn byw dan yr un to yw bod y naill yn gyflogai i'r llall, yn denant neu'n lletywr)

⁸ <http://www.hmcourts-service.gov.uk/cms/14490.htm>

⁹ Mae'r Canllaw hwn ar gael ar wefan Family Justice mewn sawl iaith <http://www.family-justice-council.org.uk/600.htm>

- Perthnasau
- Person y mae'r ymgeisydd wedi cytuno i'w briodi

Er mai gorchmynion llys sifil yw gorchmynion i gadw rhag ymyrryd, mae torri'r cyfryw orchymyn a gyhoeddwyd ar ôl y 1af o Orffennaf 2007 yn drosedd y gall y sawl sy'n tramgwyddo gael ei ddirwyo neu ei garcharu.

Mae gorchmynion i gadw rhag ymyrryd a gyhoeddwyd cyn y 1af o Orffennaf 2007 angen cael 'pŵer i arestio' yn atodiad iddynt i roi'r pŵer i'r heddlu arestio'r troseddwr am dorri'r gorchymyn.

Bwriad y Llywodraeth yw dod ag a.12 Deddf Trais Domestig, Troseddau a Dioddefwyr 2004 i rym yn ystod hydref 2009. Bydd yr adran hon yn ymestyn y gorchmynion atal o dan Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997 i ganiatáu i'r llysoedd osod gorchymyn ar berson ar ôl iddo gael ei wneud yn euog o drosedd neu ei gael yn ddieuog o drosedd. Diben y pŵer i wneud gorchymyn atal yw er mwyn amddiffyn person rhag cael ei aflonyddu.

3.15.9 GORCHYMYN MEDDIANNAETH

Gall person hefyd geisio cael gorchymyn meddiannaeth yn erbyn ei briod o dan Deddf Cyfraith Teulu 1996, i geisio cael y priod allan o'r tŷ. Mae'r meini prawf ar gyfer cael priod allan o'r tŷ yn fwy caeth, ac mae'n annhebygol y bydd "bod yn ddioddefwr priodas dan orfod" yn ddigon i gael gorchymyn meddiannaeth. Mae'r sail dros ganiatáu gorchymyn hefyd yn dibynnu ar yr "hawl i feddiannu". Bydd angen gofyn am gyngor cyfreithiol i weld a fyddai'n bosibl i rywun gael y cyfryw orchymyn.

3.15.10 GWAHARDDEB RHAG AFLONYDDU

Gall person hefyd geisio cael gwaharddeb o dan Ddeddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Gall gael gwaharddeb yn erbyn priod, aelod o'r teulu neu unrhyw berson arall, os ydynt yn fwriadol yn ymddwyn yn erbyn y person mewn modd sy'n aflonyddu. Hefyd gellir dwyn achos cyfreithiol o dan y Ddeddf hon am aflonyddu.

Rhaid i "gwrs yr ymddygiad" gynnwys ymddygiad sydd wedi digwydd ddwywaith o leiaf. Gall "ymddygiad" gynnwys ymddygiad llafar, ac nid oes raid iddo fod yn ymosodiad corfforol. Gall bygwth trais sy'n peri ofn fod yn gyfystyr felly ag "ymddygiad" at ddibenion y Ddeddf hon.

Pennod 4

CANLLAWIAU AML-ASiantaeth: CAMAU I'W CYMRyd YM MHOB ACHOS

Gall achosion o briodasau dan orfod olygu ymdrin â materion dyrys a sensitif. Arbenigwr ar amddiffyn plant neu amddiffyn oedolion sydd ag arbenigedd mewn priodasau dan orfod ddylai ymdrin â'r materion hyn. Mae'r canllawiau statudol ar briodasau dan orfod yn nodi y dylai pob sefydliad gael 'person arweiniol sydd â'r cyfrifoldeb cyffredinol o ddiogelu plant, amddiffyn oedolion agored i niwed neu ddioddefwyr camdriniaeth yn y cartref – yr un person ddylai arwain ar briodasau dan orfod'.¹ Er y dylai staff llinell flaen gysylltu â'r arbenigwr hwn gynted ag y bo modd, fe all fod adegau pan fydd gofyn iddynt gasglu peth gwybodaeth oddi wrth y person i weld beth yw hyd a lled y ffeithiau, a chynorthwyo gyda'r atgyfeirio.

4.1 Y CAMAU CYNTAF YM MHOB ACHOS

- ✓ Gwnewch yn siŵr eich bod yn eu gweld yn ddiymdroi mewn man diogel a phreifat lle na all rhywun arall glywed eich sgwrs (adran 3.4)
- ✓ Cofiwch eich bod yn eu gweld ar eu pennau eu hunain – hyd yn oed os ydynt yn cyrraedd yng nghwmni rhywun arall
- ✓ Eglurwch bob opsiwn wrthynt (adran 3.5)
- ✓ Cofiwch gydnabod a pharchu eu dymuniadau
- ✓ Gwnewch asesiad risg
- ✓ Cysylltwch gynted ag y bo modd ag arbenigwr hyfforddedig sydd â chyfrifoldeb am briodasau dan orfod
- ✓ Os yw'r person ifanc dan 18 oed, cyfeiriwch ef at y person penodol sydd â chyfrifoldeb am ddiogelu plant, a rhowch y gweithdrefnau diogelu lleol ar waith
- ✓ Os yw'r person yn oedolyn sydd ag anghenion cymorth, cyfeiriwch ef at y person sydd â chyfrifoldeb am ddiogelu oedolion agored i niwed
- ✓ Ceisiwch dawelu eu meddwl ynglŷn â chyfrinachedd h.y. na fydd ymarferwyr yn rhoi gwybod i'w teulu
- ✓ Ceisiwch ddod o hyd i fodd o gysylltu â hwy yn y dyfodol heb fod hynny'n amlwg (adran 3.6)

- ✓ Cofiwch gael y manylion llawn i'w trosglwyddo i'r arbenigwr hyfforddedig.
- ✓ Cofiwch ystyried yr angen am amddiffyn y person yn ddiymdroi a'i leoli o afael ei deulu

PEIDIER:

- ✗ Â'u hanfon i ffwrdd
- ✗ Â chysylltu ag aelodau o'u teulu neu'r gymuned oni bai eu bod yn gofyn yn benodol i chi wneud hynny
- ✗ Â rhannu gwybodaeth ag unrhyw un arall heb eu caniatâd penodol (adran 3.3 a 3.7)
- ✗ Â thorri cyfrinachedd (ac eithrio fel y nodir yn adran 3.7)
- ✗ Â cheisio bod yn gyfryngwr (adran 3.10).

4.2

CAMAU YCHWANEGOL

- ✓ Rhowch ddewis iddynt, os yn bosibl, o ethnigrwydd a rhyw yr arbenigwr fydd yn delio â'u hachos
- ✓ Rhowch wybod iddynt am eu hawl i gael cyngor cyfreithiol a chynrychiolaeth
- ✓ Os bydd angen, cofnodwch unrhyw niweidiau a threfnwch archwiliad meddygol (adran 3.8)
- ✓ Rhowch gyngor iddynt ar ddiogelwch personol (adran 3.11)
- ✓ Datblygwch gynllun diogelwch rhag ofn iddynt gael eu gweld h.y. meddyliwch am reswm arall pam yr ydych yn cyfarfod
- ✓ Holwch i weld a oes hanes o briodas dan orfod yn y teulu, e.e. brawd neu chwaer yn cael eu gorfodi i briodi. Arwyddion eraill yw trais yn y cartref, hunan-niweidio, anghydfod teuluol, cyfyngiadau afresymol (e.e. tynnu allan o addysg neu "gadw'n gaeth i'r tŷ") neu berson ar goll o fewn y teulu.
- ✓ Cynghorwch hwy i beidio â theithio dramor. Trafodwch yr anawsterau y gallant eu hwynebu (adran 2.10)

¹ Mewn ysgolion, hwn fyddai'r person a ddynodwyd ar gyfer amddiffyn plant.

- ✓ Clustnodwch unrhyw drosedd bosibl a chyfeiriwch y drosedd at yr heddlu os yn briodol.
- ✓ Rhowch gyngor iddynt ynglŷn â'r gwasanaeth neu gymorth y dylent ddisgwyl ei dderbyn a gan bwy
- ✓ Gwnewch yn siŵr bod ganddynt y manylion cysylltu â'r arbenigwr hyfforddedig
- ✓ Cadwch gofnod llawn o'r penderfyniadau a wnaed a'r rheswm dros y penderfyniadau hynny
- ✓ Dylid cadw gwybodaeth o ffeiliau achos a ffeiliau data-bas yn gwbl gyfrinachol a chyfyngu'r wybodaeth, os gellir, i aelodau a enwir o'r staff yn unig
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100).

Cofier:

Wrth gyfeirio achos o briodas dan orfod at sefydliad arall, gwnewch yn siŵr bod y gallu ganddynt i ddelfio â'r achos yn briodol. Os mewn dau feddwl, cysylltwch â grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi cael eu cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod a gofynnwch i'r grwpiau hyn gyfeirio'r person at asiantaethau sydd ag enw da.

Gall y sefyllfa fod yn fwy dyrys os yw'r person yn lesbiad, yn hoyw, yn ddeurywiol neu'n drawsrywiol. Cyfeiriwch hwy at grwpiau cymorth priodol (tudalen 100).

Gall Llysgenadaethau ac Uchel Gomisiynau Prydain ond helpu gwladolion Prydeinig, neu, mewn rhai amgylchiadau, gwladolion y Gymuned Ewropeaidd neu'r Gymanwlad. Mae hyn yn golygu os yw gwladolyn nad yw'n Brydeinig yn gadael y DU i'w orfodi i briodi dramor, ni all Llysgenhadaeth nac Uchel Gomisiwn Prydain fod o gymorth iddynt.

Peidiwch meddwl ddwywaith, gofynnwch i'r Uned Priodasau dan Orfod am gyngor.

Pennod 5

GWYBODDAETH SY'N OFYNNOL AR GFYER POB ACHOS

5.1 GWYBODDAETH SY'N OFYNNOL AR GFYER POB ACHOS

Yn ddefnyddiol, arbenigwr hyfforddedig o'r heddlu neu ofal cymdeithasol ddylai gasglu'r wybodaeth. Serch hynny, fe all fod adegau pan fydd person ar fin mynd dramor, a gan fod yr achos yn un o argyfwng, bydd angen i'r gweithiwr proffesiynol mewn addysg neu iechyd gasglu gymaint â phosibl o wybodaeth oddi wrth y dioddefwr. Yn yr achosion hyn, dylid trosglwyddo'r wybodaeth i'r heddlu, i'r gwasanaethau gofal cymdeithasol ac i'r Uned Priodasau dan Orfod. Dylid cadw pob gwybodaeth yn unol â'r polisiâu a'r gweithdrefnau ar ddiogelu plant ac amddiffyn oedolion.

Mae angen i bob ymarferwr sy'n gweithio gyda dioddefwyr priodas dan orfod a thrais ar sail anrhydedd fod yn ymwybodol o'r rheol "un cyfle". Hynny yw, efallai mai ond un cyfle fydd ganddynt i gael gair â dioddefwr posibl, ac felly un cyfle yn unig sydd ganddynt i achub bywyd. Mae hyn yn golygu bod angen i bob ymarferwr sy'n gweithio o fewn asiantaethau statudol fod yn ymwybodol o'u cyfrifoldebau a'u rhwymedigaethau wrth ddod ar draws achosion o briodas dan orfod. Os caniateir i'r dioddefwr gerdded allan drwy'r drws heb gael cynnig cymorth, bydd yr un cyfle hwnnw wedi'i wastraffu.

Efallai mai trydydd parti neu'r person sydd dan fygythiad sy'n rhoi gwybod am yr achos – pwy bynnag sy'n rhoi gwybod, dylech gael y manylion canlynol:

- ✓ Manylion am y person sy'n rhoi gwybod am yr achos, ei fanylion cysylltu, a'i berthynas â'r person dan fygythiad
- ✓ Manylion am y person sydd dan fygythiad gan gynnwys:
  - Dyddiad rhoi gwybod
  - Enw'r person dan fygythiad
  - Cenedl
  - Oedran
  - Dyddiad a man geni
  - Manylion pasbort
  - Manylion yr ysgol
  - Manylion cyflogaeth

- Manylion llawn am yr honiad
- Enw a chyfeiriad y rhieni neu'r rhai sydd â chyfrifoldeb rhieni
- Rhif Yswiriant Gwladol
- Rhif trwydded yrru
- ✓ Gofynnwch am restr gan y person dan fygythiad o bob cyfaill ac aelod o'r teulu y gellir ymddiried ynddynt a'u manylion cysylltu
- ✓ Cytunwch ar gyfrinair i wneud yn siwr eich bod yn siarad â'r person cywir (adran 3.6)
- ✓ Meddylwch am ffordd o gysylltu â hwy mewn modd anamlwg yn y dyfodol na fydd yn eu rhoi mewn perygl o gael eu niweidio (adran 3.6)
- ✓ Gofynnwch am wybodaeth gefndir gan gynnwys yr ysgolion a fynychwyd, y rhan a gymrwyd gan ofal cymdeithasol oedolion neu blant, meddygon neu wasanaethau eraill ym maes iechyd ac ati.
- ✓ Cofnodwch y manylion am fygythiadau, cam-drin neu weithred elyniaethus arall yn erbyn y person, p'un ai'r dioddefwr neu drydydd parti a roddodd wybod am hynny
- ✓ Gofynnwch am ffotograff diweddar ac unrhyw ddogfenni adnabod eraill. Cofnodwch unrhyw nodweddion arbennig megis man geni a thatŵ ac ati.
- ✓ Sicrhewch union natur a lefel y risg i ddiogelwch y person (e.e. a yw hi'n feichiog? A oes cariad cyfrinachol ganddi? A yw eisoes wedi priodi'n gyfrinachol?)
- ✓ Ceisiwch ddarganfod a oes aelod arall o'r teulu mewn perygl o gael ei orfodi i briodi neu a oes hanes yn y teulu o orfodi priodi a cham-drin.

5.2 GWYBODAETH SY’N OFYNNOL OS YW’R UNIGOLYN AR FIN MYND DRAMOR

- ✓ Llungopi o’u pasbort i’w gadw’n ddiogel. Pwyswch arnynt i gadw manylion eu rhif pasbort a’r man a’r dyddiad cyhoeddi.
- ✓ Gymaint o wybodaeth â phosibl am y teulu (bydd angen casglu’r wybodaeth hon yn anymwithgar, adran 3.9) gan gynnwys:
  - Enw llawn a dyddiad geni y person sydd dan fygythiad
  - Enw’r tad
  - Unrhyw gyfeiriad lle gallant fod yn aros dramor
  - Enw’r darpar briod (os gwyddys)
  - Dyddiad y briodas arfaethedig (os gwyddys)
  - Enw tad y darpar briod (os gwyddys)
  - Cyfeiriadau’r teulu estynedig yn y DU a dramor ac unrhyw rifau ffôn sy’n hysbys iddynt.
- ✓ Gwybodaeth sy’n hysbys iddynt hwy yn unig ac i neb arall (os yw’r dioddefwr yn wladolyn Prydeinig, gall hyn fod o gymorth mewn unrhyw gyfweiliad dilynol yn Llysgenhadaeth/Uchel Gomisiwn Prydain rhag ofn y daw person arall o’r un oedran a rhyw sy’n honni mai hwy ydynt)
- ✓ Manylion am unrhyw drefniadau teithio a’r bobl sy’n debygol o fynd gyda hwy
- ✓ Enwau a chyfeiriadau perthnasau agos sy’n dal yn y DU
- ✓ Dull diogel o gysylltu â hwy e.e. ffôn symudol fydd yn gweithio dramor. Cofnodwch y rhif
- ✓ Manylion y trydydd parti er mwyn cadw mewn cysylltiad rhag ofn i’r person gysylltu â hwy o wlad dramor neu ar ôl dychwelyd
- ✓ Amcan o’r dyddiad dychwelyd. Gofynnwch iddynt gysylltu â chi yn ddi-ffael ar ôl dychwelyd
- ✓ Datganiad ysgrifenedig gan y person yn egluro eu bod yn dymuno i’r heddlu, gofal cymdeithasol oedolion neu blant, athro/athrawes neu drydydd parti i weithredu ar eu rhan os nad ydynt yn dychwelyd erbyn dyddiad penodol.

Cofier:

Os cysylltir â’r teulu, efallai y byddant yn gwadu bod y person yn cael ei orfodi i briodi, yn symud y person, cyflymu’r trefniadau teithio a dod â dyddiad y briodas dan orfod ymlaen.

Rhowch wybod am fanylion yr achos, gyda hanes y teulu yn llawn, i’r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13). Anogwch y person i gysylltu â’r Uned Priodasau dan Orfod. Mae’r Uned yn rhoi cyngor a chymorth cyfrinachol i unrhyw un sy’n pryderu y caiff ei orfodi i briodi.

Efallai bod y person yn wladolyn deuol a bod ganddo ddau basbort (adran 2.11) neu os ydynt dan 18 oed, efallai eu bod wedi’u rhestru ar basbort tramor eu rhieni.

Dim ond gwladolion Prydeinig y gall Llysgenhadaeth ac Uchel Gomisiwn Prydain eu helpu, neu mewn rhai amgylchiadau, gwladolion yr UE neu’r Gymanwlad. Golyga hyn os yw gwladolyn nad yw’n Brydeiniwr yn gadael y DU i’w orfodi i briodi dramor, ni fydd Llysgenhadaeth Prydain na’r Uchel Gomisiwn yn gallu eu helpu.

Os na ellir osgoi teithio dramor gyda’r teulu, yn ogystal â’r “wybodaeth sy’n ofynnol” a nodir yn adran 5.1, dylid cymryd y rhagofalon canlynol:

- ✓ Rhowch y manylion cysylltu â’r adran iddynt a manylion yr ymarferwr sy’n ymdrin â’u hachos
- ✓ Anogwch hwy i gadw o leiaf un rhif ffôn a chyfeiriad e-bost ar eu cof, a gorau oll os taw rhif Llysgenhadaeth Prydain neu Uchel Gomisiwn Prydain ydyw (os ydynt yn wladolyn Prydeinig). Rhowch gyfeiriad a rhif cysylltu â’r Llysgenhadaeth neu’r Uchel Gomisiwn agosaf (tudalen 97)

- ✓ Os nad ydynt yn wladolyn Prydeinig, cynghorwch hwy i gysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).
Gall yr Uned roi manylion iddynt am gyrff anllywodraethol dibynadwy dramor a manylion Llysgenhadaeth eu cenedl hwy
- ✓ Dywedwch wrthynt am fynd â ffôn symudol all weithio dramor (un all drawsruddweithio'n rhyngwladol) ac un y gallant ei gadw'n guddiedig
- ✓ Pwyswch arnynt i roi manylion i chi am ffrind/eiriolwr yn y DU y gellir ymddiried ynddo y byddant yn cadw mewn cysylltid ag ef/hi tra byddant dramor, fydd yn gweithredu ar eu rhan, ac y gellwch chi gysylltu ag ef/hi os nad ydynt yn dychwelyd. Cysylltwch â'r ffrind/eiriolwr cyn bod y person dan fygythiad yn gadael, a gofynnwch i'r ffrind/eiriolwr wneud datganiad ysgrifenedig o'u cefnogaeth
- ✓ Cynghorwch hwy i fynd ag arian argyfwng gyda hwy, mewn arian lleol ac mewn arian parod (punnoedd, doleri, ewros), rhag ofn i broblem godi yn y wlad y teithir iddi, ynghyd â manylion cysylltu â rhywun yno y gallant ddibynnu arno i'w helpu
- ✓ Gwnewch ymholiadau i weld a oes ganddynt ddau basbort ac os oes, ar ba un fyddant yn teithio. Eglurwch oblygiadau cenedligrwydd deuol (adran 2.11)
- ✓ Rhowch gopi iddynt o daflen yr Uned Priodasau dan Orfod – Priodasau dan Orfod Dramor
- ✓ Cynghorwch hwy i gysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).

Pennod 6

CANLLAWIAU I WEITHWYR PROFFESIYNOL YM MAES IECHYD

6.1 PAM FOD PRIF FFOCWS Y BENNOD HON AR ANGHENION MENYWOD

Yn unol â chyhoeddiadau eraill ar gyfer gweithwyr proffesiynol ym maes iechyd ar gam-drin yn y cartref¹, mae'r bennod hon yn canolbwyntio'n bennaf ar anghenion menywod yn hytrach na dynion. Y rheswm am hyn yw bod 85% o'r rhai sy'n gofyn am gymorth ynglŷn â phriodas dan ofod yn fenywod, a bod y canlyniadau i fenywod yn wahanol i'r rhai i ddynion.

Mae menywod sy'n gaeth mewn priodas dan orfod yn aml iawn yn dioddef trais, yn cael eu treisio, yn cael eu gorfodi i feichiogi a'u gorfodi i esgor a magu plant. Mae merched a menywod ifanc yn cael eu tynnu allan o addysg yn gynnar. Caiff rhai eu cymryd dramor a'u gadael yno am gyfnodau hir gan eu hynysu rhag cael cymorth a chefnogaeth – mae hyn yn cyfyngu ar eu dewisiadau, ac fel rheol wedyn byddant yn mynd ymlaen â'r briodas fel yr unig opsiwn. Mae torri ar eu haddysg yn cyfyngu ar eu dewisiadau o ran gyrfa. Hyd yn oed os yw menywod yn llwyddo i ddod o hyd i waith, pa mor sylfaenol bynnag yw'r gwaith hwnnw, byddant o bosibl yn cael eu rhwystro rhag cymryd y gwaith neu efallai y cymerir eu henillion oddi arnynt. Mae hyn yn golygu eu bod yn ddibynol ar y teulu yn ariannol, sy'n gwneud y posibilrwydd o adael y sefyllfa yn anoddach fyth. Bydd rhai o bosibl ddim yn cael gadael y tŷ heb fod rhywun yn mynd gyda hwy – sydd i bob pwrpas yr un peth â byw 'yn gaeth i'r tŷ'.

Y menywod yn aml iawn yw'r prif ofalwyr yn y cartref, ac mae'r cam-drin y maent yn ei ddioddef yn amlach na heb yn cael effaith ddifrifol ar eu plant.

Er bod y bennod hon yn canolbwyntio ar fenywod, mae llawer o'r canllawiau yr un mor berthnasol i ddynion sy'n wynebu priodas dan orfod – a dylai dynion gael yr un cymorth a pharch pan fyddant yn gofyn am gymorth.

6.2 SUT ALL GWEITHWYR IECHYD PROFFESIYNOL WNEUD GWAHANIAETH

Dylai'r Gwasanaeth Iechyd anelu at greu "amgylchedd agored" lle gellir trafod priodas dan orfod yn agored a lle mae menywod a phobl ifanc yn gwybod y cânt glust i wrando arnynt ac y cymerir eu pryderon o ddifrif. Dylai helpu menywod a dynion ifanc sy'n cael eu bygwth â phriodas dan orfod fod yn rhan o sicrhau bod pob gwasanaeth ac adran o fewn y gwasanaeth iechyd yn "gyfeillgar i bobl ifanc yn eu harddegau"². Mae hyn yn golygu rhoi tawelwch meddwl y cedwir gwybodaeth yn gyfrinachol, a chynnig apwyntiad yn ystod amser cinio ysgol ac ati. Byddai hyn yn galluogi pobl ifanc i ymweld ar eu pennau eu hunain os dymunant, ac yn well cyfle iddynt drafod unrhyw bryderon a all fod ganddynt.

Gall pob maes o fewn Awdurdodau Iechyd Strategol, Ymddiriedolaethau Gofal Sylfaenol, Ymddiriedolaethau'r NHS, Byrddau Iechyd Lleol, gwasanaethau Practis Cyffredinol a gofal cymunedol, greu amgylchedd "agored" a chefnogol drwy:

- Arddangos gwybodaeth berthnasol megis manylion am radffôn Llinell Gymorth Genedlaethol ar Drais yn y Cartref, Llinell Gymorth Amddiffyn Plant Asiaidd yr NSPCC, Child Line, Llinell Gofal a grwpiau priodol pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig
- Dosbarthu ac arddangos copïau o daflen yr Uned Priodasau dan Orfod ar briodasau dan orfod
- Addysgu gweithwyr iechyd proffesiynol ynglŷn â'r materion sy'n ymwneud â phriodasau dan orfod
- Cynnwys materion menywod duon a lleiafrifoedd ethnig mewn hyfforddiant ar gam-drin yn y cartref i weithwyr proffesiynol ym maes iechyd. Dylai hyfforddiant gynnwys cynllunio diogelwch, asesu risg a rheoli risg.

¹ Ymateb i gam-drin yn y cartref: Llawlyfr i weithwyr proffesiynol ym maes iechyd DH 2006 a Cam-drin yn y Cartref: Llawlyfr Adnoddau ar gyfer Gweithwyr Proffesiynol Gofal Iechyd yng Nghymru 1991 (Llywodraeth Cynulliad Cymru)

² Am ragor o wybodaeth cyfeirir at You're Welcome quality criteria: Making health services young people friendly DH 2007 http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_073586

Bydd menywod ar y cyfan yn cymryd yn ganiataol na all gweithwyr iechyd proffesiynol fod o help iddynt. O'r herwydd, mae'n annhebygol y bydd menyw yn cyflwyno'i hun i weithiwr iechyd proffesiynol fel dioddefwr priodas dan orfod. Serch hynny, os bydd gweithiwr iechyd proffesiynol yn ymwybodol o briodas dan orfod a'r modd y gellir helpu menywod, maent mewn sefyllfa ddelfrydol i ymyrryd yn gynnar ac yn effeithiol. Gallant gynnig cymorth ymarferol drwy roi gwybodaeth am hawliau a dewisiadau. Hefyd gallant gynorthwyo menywod drwy eu cyfeirio at yr heddlu, gwasanaethau gofal cymdeithasol, grwpiau cynnal, gwasanaethau cwnsela, a grwpiau menywod duon a lleiafrifoedd ethnig.

Fe fydd yna adegau pan na fydd menyw yn son am briodas dan orfod neu drais yn y cartref, ond bydd yn dangos arwyddion neu symptomau a all fod yn arwydd i'r gweithiwr iechyd ei bod mewn priodas dan orfod neu'n cael ei bygwth â hynny. Fe all fod â niweidiau na ellir eu hegluro, yn teimlo'n isel ysbryd, yn orbryderus neu'n niweidio'i hunan. Bydd rhai menywod yn mynychu am reswm cwbl wahanol ac yn son wrth fynd heibio bod ganddi "broblemau teuluol"; wrth holi'n ofalus fe all ddatgelu rhagor.

Daw menyw i sylw gweithwyr proffesiynol ym maes iechyd mewn sawl ffordd. Er enghraifft, fe all fynd i:

- Adran damweiniau ac argyfwng (A&E), canolfan argyfwng i ddioddefwyr treisio neu glinig cenhedllo-wrinol gydag anafiadau sy'n gyson â chael ei threisio neu ffurfiau eraill ar drais
- Meddygfa ddeintyddol gydag anafiadau i'w hwyneb sy'n gyson â cham-drin yn y cartref
- Gwasanaethau iechyd meddwl, gwasanaethau cwnsela, nyrsys ysgol, ymwelwyr iechyd, A&E neu ei meddyg teulu, yn dioddef o iselder ysbryd sydd wedi deillio o briodas dan orfod. Mae'n bosibl y bydd yn dangos arwyddion o niweidio'i hun, megis anorecsia, torri'i hun, camddefnyddio sylweddau neu geisio hunanladdiad.

SEBIYA

Daeth Sebiya i Brydain o'r Swdan ar ôl cael ei gorfodi i briodi. Ar ôl cyrraedd, gwrthodwyd hi rhag gadael y tŷ, anogwyd hi yn erbyn dysgu Saesneg, a dioddefodd yn enbyd o gael ei cham-drin gan ei gŵr a'i deulu estynedig. Ar un adeg ar ôl iddi gael ei churo gan ei gŵr, aeth i'r ysbyty lleol – ac fel sy'n digwydd bob amser, aeth ei gŵr gyda hi.

Yn ffodus, roedd yr ymgynghorydd a welodd yn siarad yr un iaith â Sebiya. Gofynnodd i'r gŵr adael, ond yn ôl y disgwyl, gwrthododd. Llwyddodd yr ymgynghorydd wedyn i gael Sebiya i'w ddilyn i ystafell arall, lle caeodd y drws gan adael ei gŵr y tu allan. Gofynnodd i Sebiya a oedd hi'n iawn. Dywedodd Sebiya y cwblwr wrtho.

Ar ganol bore prysur yn y clinig, gadawodd bopeth, ffoniodd yr heddlu a'r gwasanaethau gofal cymdeithasol. Daethant i'w nhôl o'r ysbyty a chael lle iddi mewn lloches.

Hyd y dydd hwn, mae Sebiya'n bendant o'r farn bod yr ymgynghorydd wedi achub ei bywyd.

- Clinig cynllunio teulu neu ei meddyg teulu am gyngor ynglŷn ag atal cenhedlu neu derfynu beichiogrwydd gan fod nifer o fenywod yn dymuno peidio â chael plentyn o fewn priodas dan orfod
- Gwasanaeth bydwagedd os yw wedi dod yn feichiog.

Cael cyfweiliad gyda gweithiwr iechyd proffesiynol yw'r unig gyfle fydd gan rai menywod i ddweud wrth rywun am yr hyn sy'n digwydd iddynt. I atal y math hwn o gam-drin yn y cartref, mae'n holl bwysig bod gweithwyr iechyd yn barod i ddefnyddio'r cyfleoedd prin hyn i drafod yn agored y materion sydd ynghlwm wrth briodasau dan orfod. Nod y canllaw hwn yw helpu gweithwyr iechyd proffesiynol i adnabod yr arwyddion a all ddynodi priodas dan orfod, deall y peryglon a wynebwr gan fenywod, ac ymateb i'w hanghenion yn effeithlon ac yn effeithiol.

Rhaid i lawer o weithwyr iechyd proffesiynol wneud penderfyniadau anodd pan ddaw menyw atynt gyda materion ynghylch priodas dan orfod – yn arbennig felly pan ddaw menyw atynt “yn gynnar” cyn i unrhyw drosedd gael ei chyflawni neu cyn ei bod yn ddigon hyderus i ddweud bod priodas dan orfod yn risg iddi. Sylweddolir y gall gweithwyr fod mewn cyfyng-gyngor, a nod y ddogfen hon yw mynd i'r afael â hyn a thalu sylw i rai o'r ffyrdd ymarferol y gall gweithwyr iechyd proffesiynol helpu menywod sy'n wynebu priodas dan orfod.

6.3 SUT MAE DEFNYDDIO YMHOLIADAU ARFEROL AC ACHUB AR Y CYFLE I ADNABOD ACHOSION

Yn yr un modd â phob math o gam-drin yn y cartref, mae menywod sy'n cael eu bygwth â phriodas dan orfod, neu sydd eisoes mewn priodas dan orfod, yn dod i sylw gweithwyr iechyd proffesiynol mewn sawl gwahanol ffordd. Felly dylai gweithwyr iechyd proffesiynol achub y blaen i weld a yw priodas dan orfod yn rhan o'r broblem. Mae rhai gweithwyr iechyd proffesiynol yn holi menywod am gam-drin yn y cartref fel rhan o'u hymholiadau arferol wrth gymryd eu hanes cymdeithasol – mae hyn yn codi'n aml pan fydd bydwagedd, ymwelwyr iechyd a staff yn gwneud asesiadau iechyd

meddwl. Byddai'n ddefnyddiol i gynnwys priodas dan orfod ymhlith y cwestiynau arferol ynglŷn â cham-drin yn y cartref. Ni fydd y rhan fwyaf o fenywod yn digio oherwydd y cwestiynau hyn cyn belled â'u bod yn gwybod bod y cwestiynau yn rhai a ofynnir fel mater o drefn.

Ymhlith y dulliau o wneud ymholiadau arferol a awgrymir mae'r canlynol;

- “Gan fod cam-drin neu drais mor gyffredin ym mywydau menywod y dyddiau hyn, bellach fel mater o drefn rydym yn holi ynghylch cam-drin mewn perthynas fel y gallwn roi gwybodaeth i bob menyw am yr asiantaethau a all fod o help”
- “Sut berthynas sydd gennych?”
- “A ydych chi'n hapus ynglŷn â'r baban – a yw eich gŵr/partner yn hapus?”
- “A ydych yn meithrin perthynas â'ch baban?”
- A yw'ch partner neu deulu yn gadael i chi wneud yr hyn a fynnoch pryd y mynnoch?
- “A ydych erioed wedi bod ag ofn ymddygiad eich partner neu aelod o'r teulu – a ydynt yn eich cam-drin ar lafar?”
- “A ydych erioed wedi teimlo'n anniogel yn eich cartref?”
- “A yw eich gŵr/partner neu unrhyw un arall gartref wedi'ch bygwth?”

Yn dibynnu ar yr ymateb a gaiff gweithiwr iechyd proffesiynol, gallant fynd rhagddynt i ofyn:

- “A yw'ch partner neu unrhyw un arall gartref wedi peri niwed i chi – rhoi slap i chi, eich cicio neu eich taro?”
- “A ydych erioed wedi'ch gorfodi i gael rhyw pan nad oeddech yn dymuno hynny?”

Gellir addasu'r cwestiynau hyn at ddibenion unrhyw adran o fewn y gwasanaeth iechyd i amlygu'r math o faterion a wynebwr gan fenywod. Er enghraifft, mewn gwasanaeth iechyd meddwl plant a phobl ifanc, neu unrhyw adran lle mae plant a phobl ifanc yn eu mynychu, gall y cwestiynau ganolbwyntio ar y berthynas o fewn y teulu – megis:

- “Sut mae pethau gartref – ydych chi'n dod ymlaen gyda'ch rhieni?”

- “A yw eich rhieni yn cefnogi’ch dyheadau chi – beth yw eu gobeithion hwy ar eich cyfer?”
- “Ai yr un yw dyheadau eich rhieni ar gyfer pob un o’ch brodyr a’ch chwiorydd?”
- “Ar wahân i fynd i’r ysgol, a ydych yn mynd allan yn aml?”
- “Beth ydych yn ei wneud ar y penwythnosau?”

Unwaith eto, yn dibynnu ar yr ateb, gall y gweithiwr iechyd proffesiynol fynd rhagddo i ofyn cwestiynau mwy pellgyrhaeddol megis cwestiynau am rôl y fenyw o fewn y teulu neu am briodas brodyr a chwiorydd hyn ac amgylchiadau’r priodasau hynny.

6.4 SUT MAE CREU CYFLEOEDD I WNEUD YMHLIADAU

Mae mwy o gyfleoedd gan rai gweithwyr iechyd proffesiynol, neu gallant greu cyfleoedd, i weld menyw ar ei phen ei hun. Ymhlith y rhain mae ymwelwyr iechyd, bydwagedd, meddygon teulu, nyrsys practis, nyrsys ysgol, staff iechyd meddwl a gweithwyr proffesiynol mewn clinigau cynllunio teulu, clinigau cenhedlol-wrinol a chanolfannau argyfwng i ddioddefwyr treisio ac ati. Os amheuir bod priodas dan orfod yn fater sy’n peri problem, gall y gweithiwr iechyd proffesiynol ofyn cwestiynau am fywyd teulu ac a yw’r fenyw’n cael ei chyfyngu mewn unrhyw fodd yn y cartref.

Mae rhai menywod sy’n gaeth mewn priodas dan orfod yn wynebu cael eu cyfyngu’n ddifrifol naill ai gan ei gŵr neu gan y teulu estynedig. Mae rhai menywod yn cael eu hunain “yn gaeth i’r tŷ” ac yn wynebu cyfyngiadau ariannol difrifol. Ni chaniateir eraill i adael y tŷ ar eu pen eu hunain. Bydd rhywun fel arfer yn mynd gyda hwy i apwyntiadau. Os nad oes rhywun yn mynd gyda hwy, dyma o bosibl fydd yr unig gyfle fydd ganddynt i ddweud wrth rhywun beth sy’n digwydd iddynt.

Mae pob math o gwestiynau y gall gweithiwr iechyd proffesiynol eu gofyn i weld a yw menyw yn gaeth mewn priodas dan orfod. Ymhlith y rhain mae:

- “Sut mae pethau gartref?”
- “Ydych chi’n mynd allan yn aml?”
- “Ellwch chi ddewis beth y’ch chi am wneud a pha bryd – megis gweld ffrindiau, gweithio, neu o bosibl astudio?”

PARMINDER

Gydol plentyndod Parminder dywedwyd wrthi y byddai rhyw ddiwrnod yn priodi partner busnes ei thad, ond pan oedd Parminder yn 16 oed, cafodd berthynas â bachgen o’r ysgol o’r enw Ian. Ar ôl rhai misoedd, roedd yn feichiog. Ni soniodd Parminder yr un gair am hyn wrth ei rhieni, ond wrth i’r misoedd fynd heibio, roeddent wrth gwrs yn sylweddoli. Erbyn hyn roedd yn chwe mis a hanner yn feichiog ac wedi mynd heibio’r terfyn amser cyfreithiol i gael erthyliad. Er hynny, aeth ei mam â hi at y meddyg i ofyn am erthyliad. Eglurodd y meddyg bod erthyliad mor hwyr â hyn yn y dydd yn berygl bywyd ac yn erbyn y gyfraith, ac anfonodd hwy adref.

Aethpwyd â Parminder i’r India. Dywedwyd wrthi y byddai’n cael y baban heb i neb wybod rhag dwyn gwarth ar y teulu yn eu cymuned leol yn y DU. Mewn gwirionedd, ar ôl cyrraedd yr India, cyffuriwyd Parminder a’i gorfodi i gael erthyliad “stryd gefn” heb anesthetig. Dim ond cael a chael oedd hi bod Parminder wedi byw, ond bellach ni all gael plant.

Petai’r meddyg wedi mynnu ei fod yn gweld Parminder ar ei phen ei hun, byddai wedi cael y cyfle i egluro’r hyn oedd yn digwydd iddi. Hefyd dylai’r meddyg fod wedi holi pam y gofynnwyd iddo am erthyliad mor hwyr yn y beichiogrwydd – dylai hyn fod yn arwydd bod Parminder mewn perygl o gael ei niweidio.

- “A oes ffrindiau neu deulu gennych yn lleol a all gynnig cymorth i chi?”
- “A yw eich teulu yn gefnogol i chi?”

Bydd rhai gweithwyr iechyd proffesiynol yn pryderu bod menyw yn cael ei bygwth â phriodas dan orfod gan ei bod yn dangos rhai o’r arwyddion a nodir yn y siart o arwyddion neu ddangosyddion rhybuddio posibl (adrannau 2.7 a 2.9). Efallai ei bod wedi’i hynysu, yn isel-ysbryd, yn encilio, yn cam-ddefnyddio alcohol a chyffuriau (ar bresgripsiwn neu heb fod ar bresgripsiwn), neu â niweidiau na ellir eu hegluro.

Yn yr achosion hyn, achub ar y cyfle i holi cwestiynau fydd o bosibl yn annog menyw i ddatgelu priodas dan orfod. Hyd yn oed os nad yw’n datgelu rhywbeth y tro cyntaf y codir priodas dan orfod, mae’n dangos eich bod yn deall y materion ac fe all hynny roi’r hyder iddi ddatgelu gwybodaeth rywdro arall.

Cofier:

Bydd rhai menywod yn dewis peidio â siarad â gweithiwr iechyd proffesiynol o’u cymuned eu hunain.

Siaradwch â menyw ar ei phen ei hun bob amser hyd yn oed os oes rhywun wedi dod gyda hi.

Os yw’r fenyw angen cyfieithydd, peidiwch byth â defnyddio aelodau o’r teulu neu gyfeillion. Dylech bob amser ddefnyddio cyfieithydd achrededig. Bydd rhai menywod yn fwy tebygol o ddatgelu priodas dan orfod pan ddefnyddir gwasanaeth cyfieithu dros y ffôn, gan y gallant siarad gyda’r cyfieithydd heb roi eu henw na manylion.

Am ragor o fanylion am holi menywod ynglŷn â cham-drin yn y cartref, cyfeirier at Ymateb i gam-drin yn y cartref: Llawlyfr i weithwyr iechyd proffesiynol – Yr Adran Iechyd, 2005 a Thrais yn y Cartref: Llawlyfr Adnoddau ar gyfer Gweithwyr Proffesiynol Gofal Iechyd yng Nghymru 2001 (y Cynulliad).

6.5

PA GAMAU I’W CYMRYD PAN FYDD MENYW YN DATGELU EI BOD WEDI NEU AR FIN CAEL EI GORFODI I BRIODI

Os yw gweithiwr iechyd proffesiynol yn llwyddo i gael gwybodaeth sy’n awgrymu bod menyw yn wynebu priodas dan orfod, dylai fod yn ofalus wrth holi cwestiynau er mwyn cael y ffeithiau llawn a phenderfynu ar y lefel o ymateb sydd ei angen. Weithiau bydd yr ymateb yn golygu cynnig cyngor a rhoi gwybodaeth iddynt am wasanaethau cyngor a gwybodaeth arbenigol. Fodd bynnag, mewn rhai achosion bydd y lefel o bryder, neu bod y briodas ar fin digwydd, yn golygu ei bod yn fater o amddiffyn plentyn neu oedolyn agored i niwed. Yn yr achosion hyn, bydd angen dilyn y trefniadau priodol o amddiffyn oedolyn neu blentyn. Am ragor o wybodaeth ynglŷn ag amddiffyn plant ac oedolion sydd ag anghenion cymorth ac sy’n wynebu priodas dan orfod, gweler penodau 9 a 10.

Y camau y dylech eu cymryd:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o’r wybodaeth sy’n ofynnol yn adran 5.1 ag sy’n bosibl
- ✓ Cysylltwch â’ch rheolwr neu’r “arweinydd cam-drin yn y cartref” ynglŷn â’r hyn y gellwch ei wneud i helpu e.e. trafod y sefyllfa gydag uned yr heddlu lleol ar gam-drin yn y cartref
- ✓ Gofynnwch am wybodaeth a chymorth gan yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cynigiwch wneud apwyntiad rywdro eto a thrafodwch gyda hi yr hyn y dylech chi ei wneud petai hi ddim yn dod i’r apwyntiad. Os yw hi yn y wlad, bydd cael cerdyn apwyntiad yn rhoi esgus dilys iddi dros ymweld â gweithiwr iechyd (am reswm a drefnwyd) os yw gadael y tŷ yn anodd.

- ✓ Cadwch gofnodion cywir o'r hyn a ddywedwyd ac a wnaed (adran 3.14)
- ✓ Ystyriwch a oes angen arbenigwr cyfathrebu os yw'r fenyw neu berson ifanc yn fyddar, â nam ar ei golwg neu ag anableddau dysgu
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi dioddef cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)

Yr hyn na ddylech ei wneud:

- ✗ Anwybyddu'r hyn y mae wedi dweud wrthyhch neu beidio ag ystyried yr angen am fesurau amddiffyn yn ddiymdroi
- ✗ Cysylltu â'r teulu cyn i'r heddlu, gofal cymdeithasol oedolion neu blant neu'r Uned Priodasau dan Orfod wneud ymholiadau, naill ai dros y ffôn neu drwy lythyr (adran 3.3)
- ✗ Rhannu gwybodaeth y tu allan i brotocolau rhannu gwybodaeth amddiffyn plentyn neu oedolyn heb ganiatâd penodol y fenyw (adran 3.7)
- ✗ Torri cyfrinachedd ac eithrio lle bo angen gwneud hynny er mwyn sicrhau diogelwch y fenyw (adran 3.7)
- ✗ Ceisio bod yn gyfryngwr (adran 3.10).

6.6 PA GAMAU I'W CYMRD PAN FYDD MENYW DAN 18 OED NEU Â PHLANT DAN 18 OED

Os yw'r fenyw dan 18 oed neu os oes ganddi blant dan 18 oed ac nad yw'n dymuno cael ei hatgyfeirio e.e. at ofal cymdeithasol plant, bydd angen i'r gweithiwr iechyd proffesiynol ystyried beth sydd orau er lles y plentyn ac a ddylid parchu ei dymuniadau neu a yw ei diogelwch hi neu ddiogelwch ei phlant yn gofyn am gymryd camau pellach. Os ydych yn cymryd camau yn erbyn ei hewyllys, rhaid i chi roi gwybod iddi.

Os ydych yn bryderus am ddiogelwch menyw dan 18 oed, dilynwch y weithdrefn leol ar amddiffyn plant a defnyddiwrch y protocolau cenedlaethol a lleol ar gyfer cysylltu â gwahanol asiantaethau megis yr heddlu a gofal cymdeithasol plant.³

Cyfeiriwch yr achos at uned yr heddlu lleol ar amddiffyn plant os oes unrhyw amheuaeth gennych bod trosedd wedi'i chyflawni neu o bosibl yn mynd i gael ei chyflawni. Cysylltwch â'r heddlu os oes pryderon gennych ynghylch diogelwch y fenyw, ei brodyr a'i chwiorydd neu ei phlant.

6.7 PA GAMAU I'W CYMRD PAN FYDD MENYW AR FIN MYND DRAMOR

Fe all y bydd achosion pan fydd y fenyw yn dweud wrthyhch ei bod ar fin cael ei chymryd dramor. Efallai na fydd cyfle i'w chyfeirio at yr heddlu neu ofal cymdeithasol oedolion neu blant. Efallai na fydd digon o amser i ddatblygu cynllun diogelwch na chael mesurau i'w hamddiffyn. Yn yr achosion hyn, er na fyddwch o bosibl yn gallu casglu'r holl fanylion a awgrymir, ceisiwch gasglu gymaint o wybodaeth â phosibl amdani, gan na fydd cyfle arall efallai os yw'n mynd dramor. Peidiwch â chymryd y bydd rhywun arall wedi casglu'r wybodaeth. Gall y wybodaeth hon fod yn hanfodol bwysig i gynorthwyo'r Uned Priodasau dan Orfod i'w lleoli a'i chynorthwyo i ddychwelyd.

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint â phosibl o'r "wybodaeth sy'n ofynnol ar gyfer pob achos" a nodir yn adran 5.1
- ✓ Cynghorwch hi i beidio â theithio dramor a thrafodwch yr anawsterau y bydd o bosibl yn eu hwynebu (adran 2.10)
- ✓ Cyfeiriwch at dîm yr heddlu lleol ar drais yn y cartref/amddiffyn plant

³ Gweithio gyda'n gilydd i Ddiogelu Plant: Llywodraeth Ei Mawrhydi, 2006 a Diogelu Plant: Gweithio gyda'n gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (Llywodraeth y Cynulliad)

- ✓ Cynigiwch wneud apwyntiad rywdro eto a thrafodwch gyda hi yr hyn y dylech chi ei wneud petai hi ddim yn dod i'r apwyntiad
- ✓ Cadwch gofnodion cywir o'r hyn a ddywedwyd ac a wnaed (adran 3.14 a 6.9)

COFIER:

Mae camau cyfreithiol y gall gofal cymdeithasol plant ac asiantaethau eraill eu cymryd i atal menyw ifanc dan 18 oed rhag cael ei chymryd dramor neu i'w chynorthwyo i ddychwelyd os yw eisoes wedi mynd dramor. Ymhlith y camau hyn mae ei gwneud yn ward llys neu ildio'i phasbort neu basbortau (os yw'n wladolyn deul). Mae manylion llawn y camau cyfreithiol wedi'u nodi yn adran 3.15.

Mewn rhai cymunedau, mae'n bwysig iddynt bod menywod yn cael llurguniad genitalia cyn gallu priodi - fel arfer cyflawnir y weithred hon yn ystod plentyndod ond mewn rhai achosion gwneir hynny i ferched ifanc neu fenywod ifanc ychydig cyn cael eu gorfodi i briodi. Mae llurguniad genitalia i ferched yn anghyfreithlon yn y DU a hefyd mae'n drosedd mynd â rhywun dramor er mwyn cyflawni llurguniad genitalia.

6.8 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD MENYW EISOES WEDI'I GORFODI I BRIODI

- ✓ Dyfeisiwch gynllun diogelwch a thrafodwch gyngor ar ddiogelwch personol (adran 3.11)
- ✓ Siaradwch â hi am yr opsiynau sy'n agored iddi (adran 3.5)
- ✓ Cyfeiriwch hi at yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cyfeiriwch hi at yr heddlu os amheuir bod trosedd wedi'i chyflawni
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth priodol lleol a chenedlaethol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda rhai sydd wedi goroesi cael eu cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)

- ✓ Os yw'r fenyw ifanc dan 18 oed, cyfeiriwch at adran 6.6
- ✓ Cadwch gofnodion cywir o'r hyn a ddywedwyd ac a wnaed (adrannau 3.14 a 6.9).

6.9 CADW COFNODION (GWELER ADRAN 3.14)

Am ragor o wybodaeth am gadw cofnodion ar gyfer gweithwyr iechyd proffesiynol, cyfeirier at Ymateb i gam-drin yn y cartref: Llawlyfr ar gyfer gweithwyr iechyd proffesiynol, Yr Adran Iechyd, 2005.

Dylai gweithwyr iechyd sicrhau bod y cofnodion hyn yn cael eu cadw ar wahân i brif gofnodion y claf i sicrhau cyfrinachedd.

Ni ddylai gweithwyr iechyd gofnodi bygythiad o briodas dan orfod neu honiad o briodas dan orfod mewn nodiadau "symudol" (nodiadau a gedwir gan y claf – e.e. nodiadau mamolaeth), gan y gall teulu'r fenyw gael golwg arnynt.

6.10 CYFRINACHEDD, ATGYFEIRIO A RHANNU GWYBODAETH YN DDIOGEL

Gall menyw sy'n wynebu priodas dan orfod fod mewn cyfyng-gyngor oherwydd ei bod yn pryderu petai'r wybodaeth ddim yn cael ei chadw'n gyfrinachol a bod aelod o'r teulu yn dod i wybod ei bod wedi gofyn am gymorth y byddai mewn perygl go iawn. Ar y llaw arall, mae menywod sy'n wynebu priodas dan orfod mewn perygl difrifol ta beth oherwydd cam-drin yn y cartref, treisio, carcharu ac ati. Felly mae cyfrinachedd a rhannu gwybodaeth yn mynd i fod yn fater holl bwysig i unrhyw un sydd dan fygythiad, neu eisoes mewn priodas dan orfod. Mae angen i weithwyr iechyd fod yn gwbl glir ynglŷn â pha bryd y gellir cynnig cadw gwybodaeth yn gyfrinachol a pha bryd y dylid rhannu gwybodaeth a roddwyd yn gyfrinachol. Yn yr achosion hyn, er mwyn amddifyn y fenyw, mae'n bosibl y bydd angen rhannu gwybodaeth gydag asiantaethau megis yr heddlu.

Mae'r Cyngor Meddygol Cyffredinol (GMC)⁴ yn clustnodi 7 sefyllfa lle gellir datgelu gwybodaeth gyfrinachol. Y saith sefyllfa yw:

i. Gyda chaniatâd y client

- Bydd y mwyafrif o fenywod sydd dan fygythiad priodas dan orfod yn cytuno i ddatgelu gwybodaeth os eglurir yn ofalus wrthynt pam y datgelir y wybodaeth ac i bwy.

ii. Os yw'r datgelu yn amlwg er lles y fenyw ond nad yw'n bosibl nac yn ddymunol cael caniatâd

- Mae problemau'n codi pan fydd menyw eisoes wedi'i chymryd dramor er mwyn ei gorfodi i briodi ac nad yw'n bosibl cael ei chaniatâd. Yn yr achosion hyn, gyda lles y fenyw mewn golwg, bydd gweithiwr iechyd yn rhannu gwybodaeth gyda'r heddlu, er enghraifft, a gyda'r Uned Priodasau dan Orfod.
- Os yw gweithiwr iechyd o'r farn bod menyw "wedi dioddef esgeulustod neu gam-drin corfforol, rhywiol neu emosiynol ac na all y claf roi na gwrthod caniatâd i ddatgelu gwybodaeth, rhaid i chi roi gwybodaeth yn ddiymdroi i berson priodol cyfrifol neu i asiantaeth statudol, mewn achos lle'r ydych o'r farn bod y datgelu er lles y claf. Os am ba reswm bynnag y credwch nad yw datgelu gwybodaeth er lles y claf sydd wedi'i gam-drin neu ei esgeuluso, dylech drafod y materion gyda chydweithiwr profiadol. Os penderfynwch beidio â datgelu gwybodaeth, rhaid i chi fod yn barod i gyfiawnhau'ch penderfyniad" (Cyfrinachedd: Amddiffyn a Darparu Gwybodaeth, GMC 2004).

iii. Os yw, heb os nac oni bai, er lles y cyhoedd

- Gellir cyfiawnhau datgelu gwybodaeth heb ganiatâd er lles y cyhoedd lle byddai methu â gwneud hynny yn rhoi menyw neu ei phlant neu ei brodyr a'i chwiorydd mewn perygl o gael eu lladd neu o gael eu niweidio'n ddifrifol. "Bydd yr achosion hyn yn codi, er enghraifft, lle bydd datgelu gwybodaeth yn gymorth i atal, canfod neu erlyn trosedd ddifrifol, yn enwedig troseddau yn erbyn y person, megis cam-drin plant" (Cyfrinachedd: Amddiffyn a Darparu Gwybodaeth, GMC 2004).
  - Mae adrannau 5.3 a 5.4 o god ymddygiad proffesiynol y Cyngor Nyrsio a Bydwreigiaeth (NMC)⁵ yn nodi os yw'r claf neu'r client yn gwrthod rhoi caniatâd, neu os na ellir cael caniatâd am ba reswm bynnag, gelir datgelu gwybodaeth lle gellir cyfiawnhau hynny ar sail lles y cyhoedd neu lle bo achos o gam-drin plentyn.
- #### **iv. Os oes angen datgelu gwybodaeth er lles diogelwch y wlad neu i atal trosedd ddifrifol**
- Ymhlith y mathau o droseddau difrifol y gellir eu cyflawni drwy orfodi menyw i briodi mae ymddygiad bygythiol, ymosod, herwgipio, cipio, bygwth lladd, carcharu a llofruddio. Mae cyfathrach rywiol heb ganiatâd yn gyfystyr â threisio p'un a yw hynny'n digwydd o fewn priodas neu beidio.
  - Mae adran 33 o god ymarfer yr NHS⁶ ar gyfrinachedd yn nodi bod llofruddio, dynladdiad, treisio, herwgipio, cam-drin plant neu achosion eraill lle mae unigolion wedi dioddef niwed difrifol, i gyd yn cyfiawnhau torri cyfrinachedd.

⁴ www.gmc-uk.org

⁵ Cod ymddygiad proffesiynol Y Cyngor Nyrsio a Bydwreigiaeth (NMC): safonau ymddygiad, perfformiad a moeseg – www.nmc-uk.org/aFramedisplay.aspx?documentID=201

⁶ Cod ymarfer Cyfrinachedd yr NHS 2003 – www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_4069253

v. Os yw hynny'n ofynnol yn ôl y gyfraith

vi. Os yw'n atal perygl difrifol i iechyd y cyhoedd

vii. Mewn rhai amgylchiadau at ddibenion ymchwil meddygol

Os gwneir penderfyniad i ddatgelu gwybodaeth gyfrinachol wrth berson arall, dylai'r gweithiwr iechyd ofyn am ganiatâd y fenyw cyn datgelu'r wybodaeth. P'un a yw hi'n cytuno neu beidio i'r datgelu, rhaid dweud wrthi os mai'r bwriad yw datgelu gwybodaeth gyfrinachol.

Ystyrier:

- ✓ Defnyddio'r protocolau a'r gweithdrefnau cenedlaethol a lleol ar rannu gwybodaeth ynglŷn ag amddiffyn plant. Nodir y rhain yn "Y camau i'w Cymryd os ydych yn Pryderu bod Plentyn yn cael ei Gam-drin" (Llywodraeth EM, 2006), Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant (Llywodraeth EM, 2006), Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (Y Cynulliad), yng nghanllaw LSCB a Gweithdrefnau Cymru Gyfan ar Amddiffyn Plant.
- ✓ Defnyddio'r protocolau a'r gweithdrefnau presennol ar rannu gwybodaeth ynglŷn ag amddiffyn oedolion. Nodir y rhain yn "Dim cyfrinachau" (Yr Adran Iechyd, 2000), Mewn Dwylo Diogel 2000 (Y Cynulliad) a pholisïau a gweithdrefnau aml-asiantaeth lleol ar amddiffyn oedolion ynglŷn ag oedolion agored i niwed.
- ✓ Defnyddio'r protocolau a'r gweithdrefnau presennol ar rannu gwybodaeth ynglŷn â cham-drin yn y cartref. Nodir y rhain yn Diogelwch a Chyfiawnder: rhannu gwybodaeth bersonol yng nghyd-destun trais yn y cartref (Y Swyddfa Gartref 2004), Ymateb i gam-drin yn y cartref: Llawlyfr i weithwyr iechyd proffesiynol (Yr Adran Iechyd 2006) ac yn y Canllaw Traws Lywodraeth a gyhoeddwyd yn 2006 – Rhannu Gwybodaeth: Canllaw i Ymarferwyr a Rhannu Gwybodaeth: Canllaw Pellach ar Faterion Cyfreithiol.

- ✓ Ymgynghori â gweithwyr proffesiynol eraill, yn arbennig rheolwr/cydweithiwr profiadol, uned yr heddlu lleol ar amddiffyn plant neu gam-drin yn y cartref. Gellir gofyn am gyngor heb ddatgelu enw'r fenyw.

Cofier:

Fe all fod adegau pan fydd aelodau o deulu'r fenyw yn gofyn i drydydd parti megis cyfaill i'r teulu, cynghorydd, meddyg teulu, aelod seneddol, neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, ofyn am wybodaeth gan y gweithiwr iechyd. Digon posibl y bydd y trydydd parti wedi derbyn rheswm credadwy iawn gan y teulu am yr angen i gael gwybod ymhle mae'r person e.e. bod perthynas agos yn sâl, a bydd y trydydd person, heb yn wybod, yn meddwl ei fod yn helpu'r fenyw. Yn aml, gwneir y ceisiadau hyn dros y ffôn, gan ddibynnu ar allu'r person sy'n gofyn am y wybodaeth i ddwyn perswâd ar y gweithiwr iechyd bod hawl ganddo dderbyn y wybodaeth. Os ydych mewn dau feddwl ynglŷn â'r cyfryw gais, ymgynghorwch â chydweithiwr neu reolwr profiadol.

KHADIJIA

Dim ond 15 oed oedd Khadijia pan oedd hi i fynd i Fagladesh i briodi dan orfod. Cyn gadael, pwysodd ei rhieni arni i fynd i weld ei meddyg am wahanol frechiadau. Y tro hwn, yn groes i'r arfer, roedd ar ei phen ei hun.

Pan gyrhaeddodd, gofynnodd y meddyg iddi, wrth basio, a oedd hi'n edrych ymlaen at ei gwyliau. Dywedodd Khadijia nad oedd hi'n edrych ymlaen o gwbl gan ei bod yn ofni y byddai'n cael ei gorfodi i briodi yn erbyn ei hewylllys. Aeth rhagddi i ofyn am frechiad atal cenhedlu. Dywedodd ei bod yn pryderu petai'n cael ei gorfodi i briodi y byddai'n cael ei gorfodi i gael rhyw ac nid oedd yn dymuno beichiogi a chael ei chaethiwo.

Eglurodd y meddyg wrthi y byddai o bosibl yn dymuno ystyried yr opsiynau dulliau atal cenhedlu ac mai ond am gyfnod yr oedd y brechiad atal cenhedlu yn effeithiol ac na fyddai efallai yn briodol iddi hi ac mai'r bilsen o bosibl fyddai'n fwy addas iddi. Cyngorodd hi i wneud apwyntiad gyda'r clinig cynllunio teulu i drafod yr opsiynau atal cenhedlu. Gallai wedyn wneud ei dewis, ac os byddai angen, gallai wneud apwyntiad newydd i'w weld yntau.

Roedd dewrder Khadijia yn mynegi ei phryderon yn gyfle heb ei ail i'r meddyg ei chyfeirio hi at y gwasanaethau gofal cymdeithasol, yr heddlu a'r Uned Priodasau dan Orfod. Roedd yn gyfle iddo nid yn unig i gymryd y manylion am yr adeg y byddai Khadijia yn mynd dramor a phwy oedd yn mynd gyda hi, ond hefyd cael manylion y cyfeiriad lle byddai'n mynd iddo dramor.

Yn anffodus, ni wnaeth yr un o'r pethau hyn. Ni roddodd unrhyw gyngor iddi, na chymorth na gwybodaeth na chymryd unrhyw gamau. Nid oedd wedi sylweddoli'r perygl sydd ynghlwm wrth briodas dan orfod na'r perygl o gael ei threisio, na'r ffaith bod y sefyllfa yn argyfyngus, nac ychwaith yr erchylltra yr oedd Khadijia yn ei wynebu.

Pennod 7

CANLLAWIAU I YSGOLION, COLEGAU A PHRIFYSGOLION

Er bod y bennod hon wedi'i hanelu'n benodol at athrawon, darlithwyr ac aelodau eraill o staff ysgolion, colegau a phrifysgolion, bydd llawer o'r canllawiau a'r wybodaeth ynddi yn gymwys yn ogystal i aelodau eraill o staff sy'n gweithio mewn sefydliadau addysg. Mae hyn yn cynnwys staff sy'n darparu addysg a hyfforddiant a ariennir gan y Cyngor Dysgu a Sgiliau (Lloegr) a ddarperir gan amrywiol sefydliadau megis darparwyr preifat, mudiadau gwirfoddol ac awdurdodau lleol.

7.1 SUT ALL STAFF WNEUD GWAHANIAETH

Mae pobl ifanc, yn enwedig merched sy'n cael eu gorfodi i briodi, neu'r rhai sy'n pryderu y cânt eu gorfodi i briodi, yn aml yn cael eu tynnu allan o addysg, sy'n golygu y cyfyngir ar eu datblygiad addysgol a phersonol. Byddant o bosibl yn teimlo na allant fynd yn erbyn ewyllys eu rhieni, ac o'r herwydd byddant yn dioddef yn emosiynol gan arwain yn aml at iselder a hunan-niweidio. Gall y ffactorau hyn gyfrannu at amharu ar eu datblygiad cymdeithasol, cyfyngu ar eu cyfleoedd o ran gyrfa ac addysg, bod yn ddibynnol yn ariannol, a chyfyngu ar eu ffordd o fyw.

Bydd staff yn sylwi ar fyfyrwr sy'n ymddangos yn bryderus, yn isel ei ysbryd ac yn encilgar yn emosiynol heb fawr o hunan-barch. Efallai eu bod yn dioddef anhwylder meddyliol ac yn niweidio'u hunain, yn torri eu hunain neu'n dioddef o anorecsia. Bydd rhai'n dod i sylw'r heddlu ar ôl cael eu gweld yn dwyn o siopau neu'n cymryd cyffuriau neu alcohol. Yn aml bydd symptomau'r myfyrwr ar eu gwaethaf ar adegau sy'n arwain i fyny at y tymor gwyliau.

Weithiau gwelir dirywiad sydyn yn eu perfformiad, eu dyheadau neu yn eu cymhelliant. Bydd rhai myfyrwyr yn meddwl nad oes pwynt astudio os ydynt i'w gorfodi i briodi ac felly'n methu â pharhau â'u haddysg.

Mewn rhai achosion bydd myfyrwr yn dod i'r ysgol ac wedyn yn sydyn ni fyddant yn dod i'r gwersi. Yn aml bydd pobl ifanc sydd mewn perygl o gael eu gorfodi i briodi yn byw mwy neu lai mewn carchar. Byddant yn cael eu cyfyngu a'u rheoli'n gaeth gartref. Weithiau ni chaniateir i fyfyrwyr fynychu unrhyw weithgaredd allgyrsiol neu weithgareddau ar ôl ysgol. Bydd rhywun yn mynd gyda merched a menywod ifanc i'r ysgol/coleg ac oddi yno, a hyd yn oed yn cadw cwmni iddynt yn ystod amser cinio. Felly amser ysgol yw'r unig amser "rhydd" fydd ganddynt i wneud gweithgareddau y bydd pobl ifanc fel arfer yn eu gwneud ar y penwythnos gyda'u ffrindiau.

Bydd rhai myfyrwyr yn peidio â dod i'r ysgol neu goleg, a dywedir wrth swyddogion lles neu aelodau eraill o'r staff sy'n ymweld â'u cartrefi bod y myfyrwr wedi gadael y wlad. Mewn rhai achosion, bydd y myfyrwr wedi'i gloi mewn ystafell yn y tŷ heb ganiatâd i gyfathrebu ag unrhyw un o'r tu allan.

Bydd myfyrwyr eraill yn llai prydlon yn cyrraedd yr ysgol neu goleg, yn enwedig os ydynt yn hŷn na'r oedran ysgol gorfodol. Gall hyn fod oherwydd eu bod yn gorfod goresgyn yr anhawster o ddod allan o'r tŷ. Bydd rhai myfyrwyr, yn enwedig merched, ond yn cael hyn a hyn o amser i gyrraedd yr ysgol fel nad oes amser ganddynt i gyfarfod â chariad neu i siarad gyda ffrindiau. Weithiau bydd brodyr a chwiorydd hŷn (brodyr fel arfer) a chyfnitherod yn cadw llygad barcud ar y merched i wneud yn siŵr nad ydynt yn cyfarfod ag unrhyw un nac yn siarad gyda ffrindiau.

Daw rhai myfyrwyr i sylw'r staff oherwydd bod eu gwaith cartref heb ei orffen neu'n amlwg wedi'i wneud ar frys. Gall hyn fod oherwydd bod aelodau'r teulu wedi'u hannog i beidio â gwneud eu gwaith cartref. Bydd y myfyrwr hyn yn gwneud eu gwaith cartref yn hwyr y nos, sydd yn aml yn dangos yn yr ysgol gan eu bod yn teimlo'n llesg, yn methu â chanolbwyntio ac yn edrych yn flinedig.

Daw staff yn ymwybodol o wrthdaro rhwng myfyriwr a'i rieni pan fydd y cwestiwn yn codi a fydd caniatâd iddo barhau â'i astudiaethau TGAU neu lefel A. Weithiau bydd dadl o fewn y teulu ynghylch a all y myfyriwr wneud cais i golegau neu brifysgolion, a phellter y coleg neu brifysgol o gartref y teulu.

Arwydd arall o rybudd fydd hanes y teulu o frodyr a chwiorydd hŷn yn gadael addysg yn gynnar ac yn priodi'n ifanc. Bydd rhai rhieni'n teimlo ei bod yn ddyletswydd arnynt i sicrhau bod eu plant yn priodi gynted â'u bod wedi cyrraedd oed aeddfedrwydd er mwyn eu hamddiffyn rhag rhyw y tu allan i briodas. Yn yr achosion hyn, fe all fod hanes o absenoldeb maith gyda chaniatâd rhieni'r myfyriwr. Bydd yr absenoldebau hyn oherwydd salwch, neu wyliau tramor estynedig y teulu fydd yn amharu ar y tymor ysgol.

Bydd myfyrwyr sy'n ofni y cânt eu gorfodi i briodi yn aml yn dod i sylw athro, darlithydd neu aelod arall o staff neu'n troi atynt am gymorth cyn gofyn am gymorth yr heddlu neu'r gwasanaethau cymdeithasol. Weithiau bydd ffrindiau'r myfyriwr yn rhoi gwybod i'r staff. Mae athrawon, darlithwyr ac aelodau eraill o staff mewn sefyllfa ddelfrydol i glustnodi ac ymateb yn gynnar i anghenion dioddefwr. Gallant gynnig cymorth ymarferol drwy gyfeirio'r myfyriwr at y gwasanaethau cymdeithasol neu grwpiau cymorth, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod duon a lleiafrifoedd ethnig (tudalen 100) ond hefyd drwy roi gwybodaeth iddynt am eu hawlau a'u dewisiadau (adran 3.5).

Dylai sefydliadau addysg anelu at greu "amgylchedd agored" lle mae myfyrwyr yn teimlo'n gyffyrddus ac yn ddiogel i drafod y problemau a wynebir ganddynt – amgylchedd lle trafodir priodas dan orfod yn agored o fewn y cwricwlwm, a lle rhoddir cymorth a chwnsela fel mater o drefn. Mae myfyrwyr angen gwybod y bydd ganddynt glust i wrando arnynt ac y cymerir eu pryderon o ddifrif.

Gall ysgolion, colegau a phrifysgolion greu amgylchedd "agored" a chefnogol drwy:

- ✓ Ddosbarthu ac arddangos copïau o bosteri'r Adran Plant, Ysgolion a Theuluoedd a'r Uned Priodasau dan Orfod, ar briodasau dan orfod
- ✓ Arddangos gwybodaeth berthnasol e.e. manylion Llinell Gymorth yr NSPCC ar Amddiffyn Plant Asiaidd, Child Line, Llinell Gofal, a grwpiau priodol menywod duon a lleiafrifoedd ethnig
- ✓ Sicrhau bod ffôn preifat ar gael petai myfyrwyr yn dymuno gofyn am gyngor heb yn wybod i neb arall
- ✓ Addysgu athrawon, darlithwyr ac aelodau eraill o staff am y materion sydd ynghlwm wrth briodas dan orfod a'r symptomau sy'n amlygu hynny – dylid cynnwys hyfforddiant priodol mewn datblygiad proffesiynol parhaus
- ✓ Cyfeirio myfyrwyr at swyddog lles addysg, tiwtor bugeiliol, mentor dysgu neu gwnsler ysgol fel sy'n briodol.
- ✓ Annog pobl ifanc i gael cyngor, gwybodaeth a chymorth priodol (tudalen 100).

Gall ysgolion a cholegau gyflwyno priodasau dan orfod i'r cwricwlwm drwy:

- ✓ Drafod gwahanol fathau o briodas (priodas cariad, priodas a drefnir a phriodas dan orfod) mewn dosbarthiadau perthnasol, megis:
  - Addysg bersonol, cymdeithasol, iechyd ac addysg economaidd yn Lloegr
  - Addysg bersonol a chymdeithasol yng Nghymru
  - Dinasyddiaeth
  - Addysg grefyddol
  - Drama
  - Hanes
  - Cymdeithaseg.
- ✓ Cyflwyno trafodaethau ynglŷn â phriodas mewn dosbarthiadau llenyddiaeth Saesneg, e.e. wrth ddarllen "Romeo and Juliet"
- ✓ Sicrhau bod llyfrau ar gael megis *Unbroken Spirit*, *Shame*, *Daughters of Shame*, *Brick Lane*, *(Un)arranged Marriage*,

Arranged Marriage, Without Mercy a Sold – gweler adran 7.8 am ragor o fanylion.

- ✓ Rhoi fideos iddynt gael golwg arnynt megis *Watch Over Me, Tying the Knot, Love Snatched a Narina's story* – gweler adran 7.8 am ragor o fanylion.

7.2 PA GAMAU I'W CYMYRD PAN FYDDWCH YN YMBOENI BOD MYFYRIWR O BOSIBL YN CAEL EI ORFODI I BRIODI

Bydd staff o bosibl yn pryderu am fyfyrwr gan ei fod yn dangos rhai o'r arwyddion ymddygiad a nodir yn y siart o arwyddion a dangosyddion rhybuddio posibl (adrannau 2.7 a 2.9). Neu bydd myfyrwr yn cysylltu ag aelod o staff gan ei fod yn mynd ar wyliau teulu dramor a'i fod yn pryderu am hyn. Gan amlaf dywedir wrth y myfyrwr mai diben y gwylliau yw ymweld â pherthnasau, mynd i briodas neu oherwydd bod mam-gu neu dad-cu neu berthynas agos yn sâl. Bydd y myfyrwr yn amau mai tric yw hyn ac mai'r gwir reswm yw ei orfodi i briodi.

Peidiwch â chymryd bod myfyrwr mewn perygl o gael ei orfodi i briodi ar yr unig sail ei fod yn mynd ar wyliau teulu estynedig. Gall neidio i gasgliadau fel hyn a stereoteipio achosi cryn drallod i deuluoedd. Dylid gwneud pob ymdrech i gael y ffeithiau llawn oddi wrth y myfyrwr y cyfle cyntaf ddaw.

Unwaith y bydd y ffeithiau llawn yn wybyddus, dylai'r aelod o staff allu penderfynu ar y lefel o ymateb sydd ei angen. Bydd hyn yn golygu cynnig cyngor i'r myfyrwr neu roi gwybodaeth iddo am gyngor arbenigol a gwasanaethau gwybodaeth. Serch hynny, weithiau bydd lefel y pryder yn golygu ei fod yn fater o amddiffyn plentyn. Yn yr achosion hyn, bydd angen dilyn y gweithdrefnau amddiffyn plant priodol.

7.3 PA GAMAU I'W CYMYRD PAN FYDD MYFYRIWR YN GOFYN AM GYMORTH

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Eglurwch bob opsiwn wrth y myfyrwr (adran 3.5), cofiwch gydnabod a pharchu ei ddymuniadau. Os nad yw'r myfyrwr yn dymuno i'w achos gael ei gyfeirio e.e. at y gwasanaethau cymdeithasol, bydd angen i'r athro, y darlithydd neu aelod arall o staff ystyried a ddylid parchu dymuniadau'r myfyrwr neu a yw diogelwch y myfyrwr yn gofyn am gymryd camau pellach. Os ydych yn cymryd camau yn groes i ddymuniadau'r myfyrwr, rhaid i chi roi gwybod iddo.
- ✓ Cysylltwch â'r athro sydd â'r cyfrifoldeb am ddiogelu plant a gofynnwch am gyngor oddi wrth yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cysylltwch â'r heddlu lleol a'r gwasanaethau cymdeithasol i weld a oes unrhyw ddigwyddiadau ynglŷn â'r teulu wedi'u dwyn i'w sylw megis person ar goll neu drais yn y cartref ac ati.
- ✓ Os ydych yn pryderu am ddiogelwch myfyrwr dan 18 oed, dilynwch y gweithdrefnau lleol o ddiogelu plant a defnyddiwch y protocolau cenedlaethol a lleol o gysylltu ag aml-asiantaethau megis yr heddlu a gofal cymdeithasol plant.¹
- ✓ Cyfeiriwch at uned yr heddlu lleol ar amddiffyn plant neu'r uned trais yn y cartref os oes unrhyw amheuaeth bod trosedd wedi'i chyflawni neu o bosibl yn mynd i gael ei chyflawni. Cysylltwch â'r heddlu os yw diogelwch y myfyrwr neu frodyr a chwiorydd y myfyrwr yn peri pryder i chi
- ✓ Cyfeiriwch y myfyrwr, gyda'i ganiatâd, at grwpiau cymorth priodol lleol a chenedlaethol, ac at wasanaethau cwnsela sydd â hanes o ddelio ag achosion o briodasau dan orfod (tudalen 100). Os mewn dau feddwl, gofynnwch am gyngor gan yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).

¹ Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant: Llywodraeth EM, 2006 a Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (y Cynulliad)

- ✓ Ystyriwch a oes angen arbenigwr cyfathrebu os yw'r myfyriwr yn fyddar, â nam ar ei olwg neu ag anabledau dysgu.

Mae camau cyfreithiol y gall gwasanaethau cymdeithasol eu cymryd i atal pobl ifanc rhag cael eu cymryd dramor. Ymhlith y camau hyn mae gwneud y myfyriwr yn ward llys neu ildio'i basbort neu basbortau (os yw'n wladolyn deul gweler adran 2.11). Mae manylion llawn y camau cyfreithiol hyn wedi'u nodi yn adran 3.15.

7.4 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD MYFYRIWR AR FIN MYND DRAMOR

Ceisiwch gasglu gymaint o wybodaeth â phosibl, gan na fydd cyfle arall efallai os yw'r myfyriwr yn mynd dramor. Gall y wybodaeth hon fod yn gymorth i'r Uned Priodasau dan Orfod i leoli'r myfyriwr a'i gynorthwyo i ddychwelyd.

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint â phosibl o'r wybodaeth a nodir yn adran 5.1
- ✓ Os yw'r myfyriwr yn wladolyn Prydeinig, rhwch iddo fanylion y Llysgenhadaeth Prydain neu'r Uchel Gomisiwn Prydain agosaf (tudalen 97)
- ✓ Os nad yw'n wladolyn Prydeinig, cynghorwch ef/hi i gysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13). Gall yr Uned roi manylion iddynt am gyrff anllwyodraethol dibynadwy dramor a manylion y Llysgenhadaeth berthnasol
- ✓ Eglurwch yr anawsterau y gall y myfyriwr eu hwynebu dramor (adran 2.10)
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sydd ar gael i'r myfyriwr (adran 3.5)

CYNTHIA

Roedd "Cynthia" yn fyfyrwraig dda, galluog a brwdfrydig gydol ei blynyddoedd ysgol gynradd a dechrau'r ysgol uwchradd. Fodd bynnag, erbyn ei bod yn 14 oed roedd ei hymddygiad yn fwyfwy encilgar, roedd yn dechrau bod yn absennol o'r ysgol, ac yn edrych yn denau. Hefyd roedd llai o lawer o ddiddordeb ganddi yn ei gwaith ysgol.

Cyfeiriwyd hi at swyddog lles yr ysgol a'r mentor dysgu yn yr ysgol. Dros gyfnod o 7 mis, roedd yr ysgol wedi cofnodi bod ganddi farciau ar ei chorff oedd yn gyson â chael ei cham-drin yn gorfforol a chael ei churo, yn ogystal ag olion o hunan-niweidio. Dywedodd bod hyn i'w briodoli i anghydfod o fewn y teulu ond nad oedd yn dymuno i'w theulu ddod i drwbwl.

Cyfeiriwyd hi gan yr ysgol at y gwasanaethau cymdeithasol. Gwrthododd ddweud dim yn erbyn ei theulu. Yn fuan wedyn, rheddodd i ffwrdd ac aros gyda ffrindiau a gwahanol bobl leol. Bob tro, dychwelwyd hi at ei theulu. Ni fynnai Cynthia ddwyn achos yn erbyn ei theulu felly barnai'r gwasanaethau cymdeithasol nad oedd ganddynt unrhyw sail dros weithredu.

Wrth i wyliau'r haf agosáu (erbyn hyn roedd Cynthia yn 15 a bron yn 16), gwaethygodd ei hymddygiad a'i hagwedd, ddaeth hi ddim i sawl arholiad, ac ar ddechrau tymor yr hydref dilynol, ddaeth hi ddim i'r ysgol. O gael gair â rhai o'i ffrindiau ysgol, darganfuwyd ei bod hi wedi dweud wrthynt ei bod yn ofni cael ei gorfodi i briodi neu o leiaf cael ei gadael yn Nigeria. Cysylltodd yr ysgol wedyn â'r Uned Priodasau dan Orfod.

Llwyddwyd i ddod o hyd i Cynthia dramor a'i dwyn yn ôl i'r DU. Roedd yn rhaid iddi ail-eistedd ei blwyddyn TGAU ond mae'n gwneud yn dda ac yn byw gyda rhieni maeth.

7.5 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDDWCH YN AMAU BOD MYFYRIWR YN CAEL EI ORFODI I BRIODI

- ✓ Siaradwch â'r myfyriwr am eich pryderon
- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint â phosibl o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1
- ✓ Cyfeiriwch at yr arwyddion rhybuddio (adrannau 2.7 a 2.9)
- ✓ Cysylltwch â'r athro cyfarwyddo/bugeiliol/pennaeth fel sy'n briodol
- ✓ Holwch i weld a oes hanes o briodas dan orfod yn y teulu, h.y. brawd neu chwaer yn cael eu gorfodi i briodi. Arwyddion eraill yw trais yn y cartref, hunan-niweidio, anghydfod teuluol, cyfyngiadau afresymol (e.e. tynnu allan o addysg neu cadw'n gaeth i'r tŷ) neu berson ar goll o fewn y teulu
- ✓ Cysylltwch â'r heddlu lleol a'r gwasanaethau gofal plant neu oedolion i weld a oes unrhyw ddigwyddiadau ynglŷn â'r teulu wedi'u dwyn i'w sylw megis person ar goll neu drais yn y cartref ac ati
- ✓ Os ydych yn pryderu am ddiogelwch myfyriwr dan 18 oed, dilynwch y gweithdrefnau lleol o ddiogelu plant a defnyddiwch y protocolau cenedlaethol a lleol o gysylltu ag aml-asiantaethau megis yr heddlu a gofal cymdeithasol²
- ✓ Holwch i weld a yw'r myfyriwr yn wladolyn deuol ac a oes ganddo ddau basbort (adran 2.11).
- ✓ Gofynnwch am gyngor gan yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)

Yr hyn na ddylech ei wneud:

- ✗ Trin yr honiadau hyn yn syml fel mater teuluol ac anfon y myfyriwr yn ôl i gartref y teulu
- ✗ Anwybyddu'r hyn y mae'r myfyriwr wedi dweud wrthyhych neu beidio ag ystyried yr angen am fesurau amddiffyn yn ddiymdroi

- ✗ Penderfynu nad eich cyfrifoldeb chi yw mynd â'r mater ymhellach
- ✗ Cysylltu â theulu'r myfyriwr neu'r rhai sydd â dylanwad o fewn y gymuned, heb ganiatâd penodol y myfyriwr, gan y bydd hyn yn arwydd iddynt o'ch pryder ac o bosibl yn rhoi'r myfyriwr mewn perygl.
- ✗ Cysylltu â'r teulu cyn i'r heddlu, yr Uned Priodasau dan Orfod, gofal cymdeithasol oedolion neu blant wneud ymholiadau, naill ai dros y ffôn neu drwy lythyr
- ✗ Rhannu gwybodaeth y tu allan i brotocolau rhannu gwybodaeth heb ganiatâd penodol y myfyriwr
- ✗ Ceisio bod yn gyfryngwr (adran 3.10).

7.6 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD MYFYRIWR YN PEIDIO Â MYNYCHU'R YSGOL

Mae'n ddyletswydd ar Awdurdodau Lleol yn Lloegr i glustnodi plant nad ydynt yn derbyn addysg briodol. Daw'r ddyletswydd hon i rym yng Nghymru fis Medi 2009. Mae hyn yn golygu plant o oed ysgol gorfodol nad ydynt ar gofrestr ysgol ac nad ydynt yn derbyn addysg briodol heblaw am fod mewn ysgol (gallai hyn gynnwys addysg gartref, addysg breifat, darpariaeth amgen). Disgrifir y camau y mae gofyn i awdurdodau lleol eu cymryd i fodloni'r ddyletswydd hon yn y ddogfen "Statutory Guidance for local authorities in England to identify children not receiving a suitable education".³ Cyhoeddir canllawiau yng Nghymru cyn mis Medi 2009.

Weithiau gwelir nad yw myfyriwr yn dychwelyd i'r ysgol neu goleg ar ôl gwyliau neu efallai na fydd bellach yn dod i'r ysgol yn ystod y tymor. Yn yr achosion hyn, bydd staff yn amau mai priodas dan orfod yw'r rheswm am hynny.

² Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant: Llywodraeth EM, 2006 a Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (y Cynulliad)

³ Gweler – www.everychildmatters.gov.uk/resources/IG00202

- ✓ Os yw athro, darlithydd neu aelod arall o staff yn amau bod myfyriwr wedi'i dynnu allan o addysg neu'n cael ei wahardd rhag mynychu'r ysgol neu goleg oherwydd priodas dan orfod, dylid cyfeirio'r mater at ofal cymdeithasol oedolion neu blant yr awdurdod lleol ac at yr heddlu
- ✓ Cysylltwch ag uned yr heddlu lleol ar gam-drin yn y cartref
- ✓ Cysylltwch â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Ceisiwch gael gymaint â phosibl o wybodaeth am y myfyriwr (adran 5.1)
- ✓ Ceisiwch ddarganfod a oes hanes o frodyr a chwiorydd yn cael eu gorfodi i briodi
- ✓ Dylech ystyried cael gair â ffrindiau'r myfyriwr.

Cofier:

Weithiau bydd Swyddog Lles Addysg neu athro yn ymweld â chartref y myfyriwr yn y DU i weld pam nad yw'r myfyriwr bellach yn mynychu'r ysgol neu goleg. Bydd y teulu efallai yn dweud wrth yr athro bod y myfyriwr yn derbyn ei addysg dramor. Weithiau bydd y teulu'n awgrymu bod yr athro'n cael gair â'r myfyriwr dros y ffôn. Os digwydd hyn, dylai'r athro wrthod y cynnig o gael gair dros y ffôn ac (os yw'r myfyriwr yn wladolyn Prydeinig) gall fynnu bod y myfyriwr yn mynd i'r Llysgenhadaeth Prydain neu'r Uchel Gomisiwn Prydain agosaf. Mae rhai achosion pan nad yw'r myfyriwr yn gallu siarad yn agored dros y ffôn neu bod person arall heblaw'r myfyriwr yn siarad â'r athro.

Am ragor o wybodaeth cyfeirir at y canllawiau statudol ar gyfer awdurdodau lleol yn Lloegr ar glustnodi plant nad ydynt yn derbyn addysg briodol.⁴

Yr hyn na ddylai staff ei wneud:

- ✗ Tynnu enw'r myfyriwr oddi ar y gofrestr heb wneud ymholiadau yn gyntaf a chyfeirio'r achos at yr heddlu a gofal cymdeithasol oedolion neu blant yr awdurdod lleol.
- ✗ Anwybyddu'r myfyriwr a chymryd ei fod yn cymryd absenoldeb heb ganiatâd

7.7

ATGYFEIRIO ACHOSION

Nid swyddogaeth athrawon, darlithwyr na staff yw ymchwilio i honiadau o gam-drin myfyriwr, felly os yw'r myfyriwr dan 18 oed, dylid atgyfeirio pob achos yn unol â chanllawiau Gweithio gyda'n Gilydd⁵. Fel arfer atgyfeirir yr achosion hyn at ofal cymdeithasol plant neu at yr heddlu. Hefyd gellir cysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod am gyngor a chymorth wrth atgyfeirio achos.

Os yw'r myfyriwr yn oedolyn gydag anableddau, dylid atgyfeirio'r achos yn unol â gweithdrefnau a phrotocolau'r Pwyllgor Aml-asiantaeth lleol ar Amddiffyn Oedolion i amddiffyn oedolion agored i niwed rhag cael eu cam-drin (pennod 10).

Cofier:

Digon posibl na fydd y myfyriwr yn dymuno cael ei gyfeirio at weithiwr cymdeithasol, swyddog yr heddlu nac at athro cyfarwyddo/bugeilio/pennaeth o'i gymuned ei hun.

Ymgynghorwch â gweithwyr proffesiynol eraill, yn arbennig rheolwr/cydweithiwr profiadol, uned yr heddlu lleol ar amddiffyn plant neu'r uned cam-drin yn y cartref. Gellir gofyn am gyngor heb ddadlennu enw'r myfyriwr.

Gall siarad â rhieni'r myfyriwr am y camau yr ydych yn eu cymryd olygu perygl posibl i'r myfyriwr o gael ei niweidio. Felly peidiwch â chysylltu â'r teulu gan y byddant yn ôl pob tebyg yn gwadu bod y myfyriwr yn cael ei orfodi i briodi, yn symud y myfyriwr, yn prysuro'r trefniadau teithio, a dod â dyddiad y briodas ymlaen.

Rhowch wybod am yr achos, gyda hanes llawn y teulu, i'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13). Pwyswch ar y myfyriwr i ddod i gysylltiad â'r Uned Priodasau dan Orfod. Mae'r Uned yn rhoi gwybodaeth gyfrinachol i unigolion sy'n ofni y cânt eu gorfodi i briodi.

⁴ www.everychildmatters.gov.uk/resources/IG00202/

⁵ Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant: Llywodraeth EM, 2006 a Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (y Cynulliad)

7.8 ADNODDAU ERAILL

Llyfrau

Unbroken Spirit gan Ferzanna Riley
(ISBN 978 0 340 943489)
Shame gan Jasvinder Sanghera
(ISBN 978 0 340 924624)
Daughters of Shame gan Jasvinder Sanghera
(ISBN 978 0 340 962060)
(Un)arranged Marriage gan Bali Rai
(ISBN 0 552 547344)

Brick Lane gan Monica Ali (ISBN 038560484X)
Arranged Marriage gan Chitra Bannerjee Divruka
(ISBN 0-552-99669-6)
Without Mercy gan Miriam Ali (ISBN 0 7515 1635 X)
Sold gan Zana Muhsen
(ISBN 0 7515 0951 5)

Ffilmiau a Fideos

Tying the Knot

Fideo 12-munud yw hwn ar gyfer pobl ifanc (12–18) sy'n portreadu barn pobl ifanc ar briodas.

Mae'r fideo yn gwahaniaethu rhwng priodas a drefnir a phriodas dan orfod. Hefyd mae pecyn yn dod gyda'r fideo sy'n rhoi gwybodaeth gefndir a phwyntiau i'w trafod.

Faction Films
26 Shacklewell Lane
Llundain
E8 2EZ
Rhif ffôn: 020 7690 4446

Love Snatched

Mae'r fideo hwn yn adrodd stori brwydr sawl person ifanc i gael rhyddid.

Mae cyfreithwyr ac ymgyrchwyr yn diffinio priodas dan orfod fel achos o dorri ar hawliau dynol. Mae'r fideo yn trafod rhai o'r ffynonellau cymorth sydd ar gael.

Narina's Story

Mae Narina yn disgrifio'i dihangfa ryfeddol o'r bygythiad o gael ei gorfodi i briodi, ynghyd â'i dwy chwaer.

Watch Over Me II

Rhaglen addysgol wedi'i seilio ar "sebon" yw'r fideo hwn ar gyfer Cyfnod Allweddol 3 a 4. Mae'r chwe phennod yn seiliedig ar brofiadau go iawn lle mae gwahanol gymeriadau yn rhan o amrywiol sefyllfaoedd gan gynnwys Priodas dan Orfod.

Mae canllaw i athrawon yn dod gyda'r fideo.

Am ragor o gopiâu
Rhif ffôn 0870 759 3388
E-bost: office@missdorothy.com
Gwefan: missdorothy.com

Ffilmiau eraill sy'n cynnwys rhai o'r materion sydd ynghlwm wrth briodas dan orfod yw *East is East*, *Monsoon Wedding*, *Bride and Prejudice* a "Ae Fond Kiss".

RUMI

Pan na ddychwelodd Rumi, oedd yn 15 oed ar y pryd, i'r ysgol ar ôl gwyliau'r haf, holodd ei hathro ei chwaer ifancach. Dywedodd hithau bod Rumi yn aros ym Mhacistan ac y byddai'n priodi unwaith y byddai'n 16 oed mewn mis. Roedd yr athro'n amau nad dyma oedd dymuniad Rumi. Gofynnodd yr athro i'w chwaer drefnu bod Rumi yn ei ffonio i gael gair am y gwaith ysgol y gallai ei wneud tra'r oedd hi i ffwrdd gan mai hon oedd ei blwyddyn TGAU. Yn ffodus, fe wnaeth Rumi ffonio'r athro ond dywedodd na fyddai'n dychwelyd i'r ysgol gan ei bod yn mynd i briodi. Teimlai'r athro nad oedd Rumi yn gallu siarad yn agored a gofynnodd iddi ateb drwy ddweud "ie" neu "na". Gofynnodd wedyn i Rumi a allai hi siarad yn agored ac ai ei dymuniad hi oedd priodi. Atebodd Rumi na i'r ddau gwestiwn ond wedyn aeth y llinell ffôn yn farw.

Rhoddodd yr athro wybod i'r Uned Priodasau dan Orfod. Nid oedd ei chyfeiriad gan yr Uned ac ni allent ofyn i'w theulu heb adael y gath allan o'r cwd. Fodd bynnag, cysylltodd yr Uned â'r heddlu a llwyddwyd i gael cyfeiriad teulu Rumi ym Mhacistan oddi wrth ei chwaer-yng-nghyfraith. Rhaid oedd i Uchel Gomisiwn Prydain wedyn ysgrifennu at y Weinyddiaeth Materion Tramor yn y llywodraeth dramor am ganiatâd i gael eu hebrwng gan yr heddlu i achub y ferch o bentref anghysbell lle'r oedd y ferch yn cael ei chadw. Roedd yr ymdrechion i gysylltu â Rumi wedi bod yn aflwyddiannus. Aeth pythefnos heibio cyn cael caniatâd. Aeth staff yr Uchel Gomisiwn ati i achub Rumi, a chymerodd y daith sawl awr oherwydd llifogydd difrifol yn lleol. Wrth gyrraedd y pentref, daeth nifer fawr o'r pentrefwyr allan o'u tai gan amgylchynu car yr Uchel Gomisiwn a gweiddi a holi cwestiynau. Roedd yn brofiad echrydus. O'r diwedd llwyddodd staff yr Uchel Gomisiwn i gael gair â Rumi ar ei phen ei hun er bod ei theulu yn yr ystafell drws nesaf. Roedd wedi dychryn allan o'i chroen ac yn credu y byddai'n ormod o embaras i'w theulu petai'n gadael gyda staff yr Uchel Gomisiwn. Cadarnhaodd fodd bynnag ei bod yn cael ei chadw yn erbyn ei hewyllys ac yn mynd i gael ei gorfodi i briodi. Yn y diwedd, ar ôl rhagor o drafod, penderfynodd Rumi i adael gyda staff yr Uchel Gomisiwn. Dychwelwyd hi i'r DU i ail-gychwyn ar ei haddysg.

Pennod 8

CANLLAWIAU I SWYDDOGION YR HEDDLU

8.1 SUT ALL SWYDDOGION YR HEDDLU WNEUD GWAHANIAETH

Mae nifer o gyfrifoldebau gan yr heddlu o ran priodasau dan orfod. Ymhlith y cyfrifoldebau hyn mae amddiffyn dioddefwyr, ymchwilio i unrhyw droseddau sy'n gysylltiedig â gorfodi rhywun i briodi, a chynorthwyo'r erlyniad yn ogystal â chynorthwyo'r tystion.

Yn unol â chyhoeddiadau eraill i'r heddlu ar gam-drin yn y cartref¹, mae'r bennod hon yn canolbwyntio'n bennaf ar anghenion menywod. Y rheswm am hyn yw bod 85% o'r rhai sy'n gofyn am gymorth ynglŷn â phriodas dan orfod yn fenywod, a bod y canlyniadau i fenywod yn wahanol i'r rhai i ddynion.

Mae menywod sy'n gaeth mewn priodas dan orfod yn aml iawn yn dioddef trais, yn cael eu treisio, yn cael eu gorfodi i feichiogi a'u gorfodi i esgor a magu plant. Mae merched a menywod ifanc yn cael eu tynnu allan o addysg yn gynnar. Caiff rhai eu cymryd dramor a'u gadael yno am gyfnodau hir gan eu hynysu rhag cael cymorth a chefnogaeth – mae hyn yn cyfyngu ar eu dewisiadau, ac fel rheol wedyn byddant yn mynd ymlaen â'r briodas fel yr unig opsiwn. Mae torri ar eu haddysg yn cyfyngu ar eu dewisiadau o ran gyrfa. Hyd yn oed os yw menywod yn llwyddo i ddod o hyd i waith, pa mor sylfaenol bynnag yw'r gwaith hwnnw, byddant o bosibl yn cael eu rhwystro rhag cymryd y gwaith neu efallai y cymerir eu henillion oddi arnynt. Mae hyn yn golygu eu bod yn ddibynol ar y teulu yn ariannol, sy'n gwneud y posibilrwydd o adael y sefyllfa yn anoddach fyth. Bydd rhai o bosibl ddim yn cael gadael y tŷ heb fod rhywun yn mynd gyda hwy – sydd i bob pwrpas yr un peth â byw 'yn gaeth i'r tŷ'.

Er bod y bennod hon yn canolbwyntio ar fenywod, mae llawer o'r canllawiau yr un mor berthnasol i ddynion sy'n wynebu priodas dan orfod – a dylai dynion gael yr un cymorth a pharch pan fyddant yn gofyn am gymorth. Bydd dynion yn ei chael yn anoddach i gyfaddef eu bod yn cael eu gorfodi i briodi, ac felly byddant yn llai tebygol o ofyn am gymorth.

¹ Proses gyffredinol o asesu a rheoli risg o gam-drin yn y cartref, canlyn, aflonyddu a thrais er anrhyddedd (DASH) 2008

Er mwyn ennill ymddiriedaeth y person, rhaid i'r heddlu ddeall yn iawn y materion sy'n ymwneud â phriodas dan orfod a'r camau allant eu cymryd er mwyn amddiffyn y dioddefwr. Mae angen iddynt fod yn ymwybodol y gall pobl sy'n byw mewn priodas dan orfod, neu'r rhai a fygythir â hynny, fod yn wynebu cael eu niweidio'n ddifrifol os yw eu teuluoedd yn dod i wybod eu bod wedi gofyn am gymorth gan asiantaeth megis yr heddlu, gofal cymdeithasol neu fudiad gwirfoddol neu gymunedol. Diogelwch y person sy'n gorfod dod yn gyntaf. Yn amlach na pheidio, nid aros gyda'r teulu neu hyd yn oed yn yr ardal gyfagos sydd orau er lles y person. Oherwydd hyn, yr unig berson ddylai ymdrin ag achosion o briodas dan orfod, neu amheuaeth o achos, yw swyddog sydd wedi'i enwebu gan ei heddlu fel un sydd yn gymwys yn sgîl ei brofiad a'i hyfforddiant arbenigol i ddelio ag achosion o briodas dan orfod.

8.2 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD RHYWUN YN YMBOENI Y BYDD YN CAEL EI ORFODI I BRIODI

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cyfeiriwch y dioddefwr, gyda'i ganiatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Ystyriwch a oes angen arbenigwr cyfathrebu os yw'r dioddefwr yn fyddar, â nam ar ei olwg neu ag anableddau dysgu
- ✓ Cymrwch olwg ar gofnodion yr heddlu a'r gwasanaethau cymdeithasol i weld a yw aelodau o'r teulu gan gynnwys brodyr a chwiorydd wedi'u hatgyfeirio yn y gorffennol – e.e. cam-drin yn y cartref neu berson ar goll o fewn y teulu. Am arwyddion rhybuddio eraill gweler adrannau 2.7 a 2.9

- ✓ Nodwch fanylion unrhyw fygythiadau, cam-drin neu weithredoedd gelyniaethus yn eu herbyn
- ✓ Cofiwch greu cofnod cyfyngedig yn system cudd-wybodaeth yr heddlu a chyflwynwch adroddiad trosedd os yn gymwys
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sy'n agored iddynt
- ✓ Os na ellir osgoi teithio dramor gyda'r teulu, cymrwch y rhagofalon a nodir yn adrannau 5.1 a 5.2.

Cyfeirier at:

Practice Guidance for Specialist Staff – Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH) ACPO 2009

Practice Guidance for First Response Police Staff – Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH) ACPO 2009

Risk Identification and Assessment Model for Police Staff – Domestic Abuse, Stalking and Harassment and Honour Based Violence (DASH) ACPO 2009

Guidance on Taking of Fingerprints, DNA & Photographs of Victims/Potential Victims of Forced Marriage, ACPO 2008

Procedure for Requesting HM Revenue and Customs to make National Insurance Data “Nationally Sensitive” – Forced Marriage and Honour Based Violence Victims, ACPO 2009.
Noder: mae'r ddogfen hon yn gyfrinachol at ddefnydd yr heddlu yn unig.

Guidance on the Relocation of Victims of Forced Marriage and Honour Based Violence between Force Areas, ACPO 2008

Guidance on Investigating Domestic Abuse ACPO 2008

Gellir dod o hyd i bob un o'r dogfennau hyn ar fewnwyd yr heddlu

INAYA

Cafodd Inaya gyngor gan yr heddlu a'i chyfeirio at wasanaeth eirioli annibynnol ar gam-drin yn y cartref. Ganed hi yn y DU ond cymrwyd hi i Afghanistan gan ei rhieni. Ni wyddai ar y pryd mai bwriad ei rhieni oedd ei gorfodi i briodi. Deng niwrnod ar ôl cyrraedd gorfodwyd Inaya i briodi dyn oedd 15 mlynedd yn hŷn na hi. Dychwelodd Inaya i'r DU i fyw gyda'i gŵr newydd ac roedd yn teimlo mewn trallod llwyr gan nad oedd ei gŵr yn gadael iddi orffen ei arholiadau lefel A. Hefyd roedd ei gŵr yn dreisgar yn gorfforol tuag ati ac yn gwrthod iddi adael y tŷ. Un diwrnod aeth Inaya i gartref ei theulu ac nid oedd am ddychwelyd adref. Pan aeth ei gŵr i'w nhôl, gwrthododd fynd a llusgodd yntau hi i lawr y stryd ac ymosod arni. Galwodd y cymdogion yr heddlu. Rhoddodd yr heddlu rif y gwasanaeth eirioli iddi yn yr ysbyty a chysylltodd â hwy ar ei ffôn symudol, yr oedd wedi'i gadw'n gyfrinachol. Roedd Inaya am adael, felly chwiliodd y gwasanaeth eirioli am loches iddi. Fodd bynnag, cyn iddi allu gadael, cafodd ei gŵr afael yn y ffôn symudol a'i ddinistrio. Rai misoedd yn ddiweddarach, clywodd y gwasanaeth gan yr heddlu bod Inaya yn y ddalfa ar ôl i'w gŵr ei chyhuddo o ymosod arno. Celwydd oedd hyn. Mewn gwirionedd roedd gŵr Inaya wedi'i bygwth â chyllell ac roedd wedi dianc o'r tŷ yn ei phyjamas. Unwaith eto daeth y gwasanaeth o hyd i loches iddi, ond dywedodd ei bod angen amser i feddwl ac aeth i aros gyda ffrind. Does neb wedi clywed wrthi wedyn.

Cofier:

O bryd i'w gilydd bydd gofyn i'r heddlu benderfynu a yw rhywun yn ddiogel tra ei fod yn dal yn y DU. Yn yr achosion hyn, mae'n bwysig bod yr heddlu yn eu cyfweld rywle heblaw cartref y teulu, mewn lle niwtral, lle na all aelodau'r teulu roi pwysau arnynt na dylanwadu arnynt.

Os yw'r person yn mynd i deithio dramor, dylai'r heddlu gael pob cyfeiriad lle gall yr unigolyn fod yn aros.

Cyn ceisio cael tystiolaeth gan berson ifanc dan 17 oed, cyfeirier at 'Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance for vulnerable or intimidated witnesses, including children' (y Swyddfa Gartref 2002)

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Mae sawl gorchymyn llys y gellir eu defnyddio i amddiffyn plant ac oedolion rhag cael eu gorfodi i briodi. Ymhlith y gorchymynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10)

8.3 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD TRYDYDD PARTI YN DWEUD BOD RHYWUN WEDI'I GYMRYD DRAMOR ER MWYN CAEL EI ORFODI I BRIODI

Weithiau cymerir person dramor ar yr esgus eu bod yn mynd ar wyliau, priodas perthynas neu bod mam-gu neu dad-cu yn sâl. Ar ôl cyrraedd, cymerir eu dogfennau a'u pasbort oddi arnynt. Dywed rhai bod eu rhieni hyd yn oed yn rhoi cyffuriau iddynt. Yn yr achosion hyn, ffrind neu berthynas neu bartner neu asiantaeth fydd yn rhoi gwybod eu bod ar goll. Efallai y daw'r achosion hyn, yn y lle cyntaf, i sylw'r Uned Priodasau dan Orfod, gofal cymdeithasol, yr heddlu, addysg neu grŵp gwirfoddol.

Fel ym mhob achos o briodas dan orfod, mae cadw gwybodaeth yn gyfrinachol a bod yn ddoeth yn gwbl hanfodol (adran 3.7). Nid yw'n ddoeth i gysylltu'n syth â gwasanaeth heddlu dramor neu sefydliad arall i wneud ymholiadau. Os cysylltir yn uniongyrchol â'r heddlu neu sefydliad dramor gall hyn fod yn risg (adran 3.9). Os daw'r teulu i wybod drwy weithredoedd yr heddlu bod ymholiadau ar y gweill, efallai y byddant yn symud y dioddefwr i leoliad arall a dod â dyddiad y briodas ymlaen.

YMATEB YR HEDDLU

- ✓ Casglwch gymaint o wybodaeth â phosibl a nodir yn adrannau 5.1 a 5.2
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cyfeiriwch at y Swyddog Amddiffyn Plant os yw'r person dan 18 oed
- ✓ Archwiliwch yr adroddiadau am bersonau sydd ar goll
- ✓ Cymrwch fanylion am y trydydd parti, a chadwch mewn cysylltiad â hwy, rhag ofn i'r person gysylltu â hwy tra'n aros dramor neu ar ôl dychwelyd
- ✓ Ystyriwch ofyn i Swyddog Lles Addysg wneud ymholiadau gwyliadwrus
- ✓ Defnyddiwch y protocolau cenedlaethol a lleol ar gysylltu rhyng-asiantaethol

Cofier:

Rhowch sicrwydd i'r trydydd parti os yw'r person a gedwir dramor yn dymuno dychwelyd i'r DU (os ydyw'n wladolyn Prydeinig) y gall y Swyddfa Dramor a Chymanwlad geisio'u ddychwelyd i'r DU gynted ag y bo modd. Rhaid i'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad ofyn i'r unigolyn, y trydydd parti neu ffrindiau y gellir ymddiried ynddynt i ariannu'r gost o'i ddychwelyd (adran 3.13). Serch hynny, ni ddylai hyn beri oedi yn y broses o gael yr unigolyn i ddiogelwch.

Dylai'r heddlu fod yn hynod ofalus rhag datgelu gwybodaeth i'r heddlu dramor nac i unrhyw sefydliad arall dramor a allai roi'r person mewn mwy o berygl e.e. dadlennu gwybodaeth am gyn-gariad neu gariad neu bartner ar hyn o bryd yn y DU (adran 3.9).

Weithiau pan fydd person dramor bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn gofyn i'r heddlu ymweld â'r teulu yn y DU i ofyn i'r teulu dramor fynd â'r person i'r Llysgenhadaeth Prydain neu'r Uchel Gomisiwn Prydain agosaf (os ydyw'n wladolyn Prydeinig). Yn yr achosion hyn, bydd y teulu o bosibl yn awgrymu bod swyddog yr heddlu yn cael gair â'r person dros y ffôn. Os digwydd hyn, dylai swyddog yr heddlu wrthod siarad ar y ffôn a mynnu bod y person yn mynd i Lysgenhadaeth neu Uchel Gomisiwn Prydain. Gwelwyd achosion pan nad oedd yr unigolyn yn gallu siarad yn rhydd ar y ffôn neu bod person gwahanol wedi siarad gyda'r swyddog.

PEIDIER:

- ✗ Â mynd yn uniongyrchol at deulu'r person, ei ffrindiau neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, gan y bydd hyn yn eu rhybuddio bod ymholiadau ar y gweill ac yn eu rhoi mewn mwy o berygl. (Noder: Mewn amgylchiadau eithriadol bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn gofyn i'r heddlu ymweld â'r teulu)
- ✗ Â chysylltu'n uniongyrchol â Llysgenhadaeth Prydain, yr Uchel Gomisiwn na'r heddlu dramor heb yn gyntaf gysylltu â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✗ Â siarad â'r person ar y ffôn er mwyn darganfod a yw'n cael ei gadw yn erbyn ei ewyllys. Bydd y teulu yn bresennol efallai ac yn eu bygwth neu efallai mai person gwahanol sy'n siarad ar y ffôn.

Ceisiwch:

- ✓ Ddarganfod a oes unrhyw un arall yn gwybod am y sefyllfa ac a oes ymholiadau eisoes wedi'u gwneud. A oes tystiolaeth i gadarnhau gorfodaeth i briodi a chamdriniaethau eraill?
- ✓ Perswadio'r trydydd parti ac unrhyw asiantaeth arall sy'n rhan o'r achos i beidio â gwneud ymholiadau a gweithredu'n annibynnol ar yr heddlu.
- ✓ Dod o hyd i unrhyw dystiolaeth sy'n cadarnhau'r bygythiad o briodas dan orfod ac unrhyw droseddau sy'n gysylltiedig â hynny, a chofnodi'r dystiolaeth honno.
- ✓ Os oes angen cymorth ar y trydydd parti, cyfeiriwch hwy at sefydliad sydd â hanes o gynorthwyo mewn achosion o briodas dan orfod a cham-drin yn y cartref (tudalen 100).

ADNEUO ARIAN AR GYFER AILWLADOLI

Mewn rhai achosion prin bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn gofyn i drydydd parti yn y DU i adneuo swm o arian yn yr orsaf heddlu leol er mwyn talu'r gost o ddychwelyd person sydd wedi'i gadw dramor. Dylai'r heddlu roi derbynneb i'r adneuw'r am y swm a dderbyniwyd ac anfon ffacs at yr Uned Priodasau dan Orfod neu eu ffonio i gadarnhau derbyn yr arian. Wedyn dylid anfon siec o'r swm a dderbyniwyd at yr Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).

Mae gorsafoddd yr heddlu mewn sefyllfa i allu gwneud hyn, ac ni ddylai fod yn unrhyw broblem. Gall oedi yn y broses hon arwain at oedi cyn gallu dychwelyd y dioddefwr. Fel arfer mae'r Uned Priodasau dan Orfod yn ffafrio trefnu trosglwyddiadau banc gyda'r trydydd parti gan arbed gofyn i'r heddlu gyflawni'r swyddogaeth hon yn y lle cyntaf.

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL YNGLŶN Â PHLANT A PHOBL IFANC

Unwaith bod person ifanc wedi gadael y wlad, mae'r opsiynau cyfreithiol sy'n agored i'r heddlu, y gwasanaethau cymdeithasol, asiantaethau eraill neu berson arall i ddod o hyd i'r person ifanc hwnnw a'i ddwyn yn ôl i'r DU, yn gyfyngedig. Un ffordd yw ceisio cael y person ifanc yn ôl dan awdurdodaeth Cymru a Lloegr drwy ei wneud yn ward llys. Am ragor o wybodaeth ynglŷn â cheisiadau am wardiaeth a mesurau cyfreithiol eraill, gweler adran 3.15 a chysyllter â'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13).

8.4

PA GAMAU I'W CYMYRD PAN FYDD RHYWUN EISOES WEDI'I ORFODI I BRIODI

Yn aml daw achosion o briodas dan orfod i'r golwg pan roddir gwybod bod person ar goll (yn enwedig menyw) neu bod honiadau o gam-drin a thrais yn y cartref. Daw achosion eraill i sylw'r heddlu neu ofal cymdeithasol pan orfodir dioddefwr i fod yn noddwr cais y priod am fewnfudo i'r DU. Yn amlach na heb maent yn amharod i ddweud wrth y gwasanaeth mewnffudo mai priodas dan orfod ydoedd oherwydd bygythiadau ac ofn bod y teulu'n mynd i ddial arnynt. Os yw cais person am fynediad i'r DU fel priod yn cael ei wrthod, mae hawl gan y person hwnnw i gael gwybod y rheswm pam y gwrthodwyd ei gais, a'r hawl i apelio yn erbyn y penderfyniad hwnnw. Gall hyn roi'r person mewn sefyllfa anodd.

Cofier:

Er y gall rhywun gael ei demtio i atal cais ei briod am fisa rhag bod yn llwyddiannus, mewn gwirionedd, nid yw'n bosibl gwneud hyn heb fod pawb sy'n rhan o'r cais yn gwybod y rheswm dros beidio â nodd i cais y priod am fisa.

Bydd priod a orfodwyd i briodi yn aml yn dioddef blynyddoedd o drais yn y cartref, ac yn teimlo na allant adael oherwydd y byddant yn colli eu plant, na fydd cefnogaeth teulu ganddynt, pwysau ariannol ac amgylchiadau cymdeithasol eraill. Bydd y ffaith eu bod wedi'u gorfodi i briodi ond yn dod yn amlwg flynyddoedd lawer wedi'r briodas.

Ym mhob achos, mae angen i swyddog yr heddlu drafod y gwahanol opsiynau sydd ar gael i'r person a chanlyniadau posibl y camau y maent yn dewis eu cymryd (adran 3.5).

YMATEB YR HEDDLU

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Cyfeiriwch at y swyddog amddiffyn plant os yw'r person ifanc dan 18 oed
- ✓ Cyfeiriwch at yr uned cam-drin yn y cartref os yw'r person dros 18 oed
- ✓ Archwiliwch adroddiadau am bersonau sydd ar goll
- ✓ Cofnodwch fanylion llawn y person ynghyd â manylion y briodas gan gynnwys dyddiad a lleoliad
- ✓ Cofnodwch enw, cyfeiriad a dyddiad geni y priod ynghyd â dyddiadau cyfweliad ar gyfer ei fisa (os gwyddys)
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi traïs yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Cyfeiriwch at yr Uned Priodasau dan Orfod os oes dimensiwn tramor i'r briodas neu os yw'r ffaith bod eu "priod" yn cael fisa yn peri pryder iddynt (adran 2.13)
- ✓ Os oes angen cyngor cyfreithiol arbenigol arnynt, awgrymwch eu bod yn ymgynghori â chyfreithiwr panel teulu
- ✓ Os nad ydynt yn dymuno dychwelyd i gartref y teulu, dylid dyfeisio strategaeth ar adael y cartref a thrafod diogelwch personol (adran 3.11)
- ✓ Os ydynt yn dymuno aros yng nghartref y teulu, ceisiwch gadw mewn cysylltiad â hwy heb beri risg iddynt (adran 3.6).

Ystyrier:

- Cadw mewn cysylltiad drwy ddefnyddio gweithwyr cymunedol priodol, gweithwyr iechyd, swyddogion lles addysg ac ati
- Defnyddio mesurau cyfreithiol i'w hamddiffyn rhag aelodau'r teulu os ydynt yn penderfynu gadael cartref y teulu neu os ydynt yn dymuno i'r priod adael cartref y teulu (adrannau 3.15)

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Gall priod sy'n ddioddefwr priodas dan orfod gymryd camau i ddirymu priodas neu i gael ysgariad. Hefyd gallant gymryd camau i amddiffyn eu hunain o dan Ddeddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchmynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10)

8. 5 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD PRIOD WEDI DOD I'R DU O DRAMOR

Weithiau daw priod i'r DU o dramor a dweud eu bod wedi'u gorfodi i briodi dramor. Hwyrach na fyddant yn siarad Saesneg a heb wybod am y cymorth y bydd hawl ganddynt o bosibl i'w dderbyn. Eto, efallai y daw'r achosion hyn i sylw yn gyntaf fel achosion o gam-drin yn y cartref, person ar goll neu achos o amddiffyn plant.

Os nad oes gan briod ganiatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, amddiffyniad ar sail ddyngarol, absenoldeb dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, yna mae'n debygol y bydd cyfyngiadau ar eu hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus. Mae cronfeydd cyhoeddus yn cynnwys cymhorthdal incwm a budd-dal tai. Golyga hyn ei bod yn hynod anodd cael mynediad i loches (er bod llochesi yn gallu cynnig llefydd o bryd i'w gilydd). Oherwydd hyn bydd yn sobor o anodd i unigolion gael llety a modd i fyw (gweler adrannau 11.2 ac 11.3). Gall hyn olygu bod unigolion yn teimlo nad oes ganddynt unrhyw ddewis ond parhau yn y briodas a theimlo na allant gydweithredu â'r heddlu nac unrhyw un y barnant sydd mewn "awdurdod".

YMATEB YR HEDDLU

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Cyfeiriwch at y wybodaeth sy'n ofynnol ym mhob achos (adran 5.1)
- ✓ Os ydynt dan 18 oed, cyfeiriwch at y Swyddogion Amddiffyn Plant a gofal cymdeithasol plant
- ✓ Os ydynt dros 18 oed, cyfeiriwch at yr uned cam-drin yn y cartref
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sy'n agored i'r person (adran 3.5)
- ✓ Os ydynt yn gadael cartref, dyfeisiwch strategaeth ar gyfer gadael cartref (adran 3.11)
- ✓ Cofiwch sicrhau yr ymdrinnir â hwy mewn modd sensitif yn ddiwylliannol a bod eu dymuniadau'n cael eu cydnabod a'u parchu
- ✓ Trefnwch gyfieithydd cydnabyddedig sy'n siarad eu tafodiaith. Os oes angen, gofynnwch am eu caniatâd drwy'r Llinell Iaith (100). Holwch a ydynt yn ffafrio dyn neu ddynes fel cyfieithydd.
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Os credwch bod angen cyngor arnynt ar fewnfudo, cyfeiriwch hwy at ymgynghorydd priodol e.e. cyfreithiwr y gellwch ymddiried ynddo sydd â hawl i ddelio â materion mewnfudo a lloches, canolfan y gyfraith a/neu'r gwasanaeth cyngori ar fewnfudo. Yn ddelfrydol, cyfeiriwch at gwmni o gyfreithwyr sy'n delio â chyfraith y teulu a mewnfudo, gerllaw eu preswylfan newydd.
- ✓ Rhowch fanylion ysgrifenedig iddynt am sut i gysylltu â'r swyddog hyfforddedig/arbenigol sy'n delio â'r achos i'w roi i'r cyfreithiwr ynghyd â rhif cyfeirnod y drosedd, os yn briodol.

- ✓ Cofnodwch unrhyw niweidiau, a gyda chaniatâd tynnwch lun o'r niweidiau. Trefnwch archwiliad meddygol (adran 3.8). Rhowch wybod i'r meddyg y gall fod cais am yr hawl i fewnfudo a bod angen cymryd nodiadau manwl yn ystod yr archwiliad.
- ✓ Gwnewch gofnod dan gyfyngiadau yn system yr heddlu ar gudd-wybodaeth a chyflwynwch adroddiad ar drosedd os yn gymwys
- ✓ Cyfeiriwch at bennod 11 am wybodaeth ar letya pobl sy'n dianc rhag priodas dan orfod.

PEIDIER:

- ✗ Â defnyddio perthynas, ffrind, cymydog na'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned fel cyfieithydd er gwaethaf sicrwydd gan y person dan sylw. Gall gwybodaeth yn y cyfweiliad gael ei chyfeirio ymlaen at aelodau eraill o'r gymuned a rhoi'r dioddefwr mewn perygl o gael ei niweidio.
- ✗ Â cheisio rhoi cyngor iddynt ar fewnfudo. Mae'n drosedd i berson heb y cymwysterau roi'r cyngor hwn².

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL O RAN PLANT A PHOBL IFANC

Os yw'r person ifanc dan 18 oed, yn bresennol yn y DU heb eu teulu, ac yn dweud eu bod wedi'u gorfodi i briodi ac nad ydynt yn dymuno aros gyda'u priod, dylai'r gwasanaethau cymdeithasol ystyried y person ifanc yn yr un modd â phlentyn ar ei ben ei hun sy'n ceisio lloches, a dylid lletya'r person ifanc o dan adran 20 o Ddeddf Plant 1989.

Mae Cylchlythyr Awdurdodau Lleol 2003, 13 yn nodi os yw plentyn yn y wlad hon heb riant na gwarcheidwad, y dylid cymryd bod y plentyn yn dod o dan derfynau adran 20 ac yn berson "sy'n derbyn gofal", oni bai bod yr asesiad anghenion yn dangos ffactorau penodol fyddai'n awgrymu y byddai ymateb gwahanol yn fwy priodol.

² A.84 ac a.91 Deddf Mewnfudo a Lloches, 1999

Os yw'r person dan 18 oed a bod ganddo/ganddi blant, dylid dal i'w ystyried yn blentyn ar ei ben ei hun sy'n ceisio lloches.

Cofier:

Mae unrhyw un sydd â chaniatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, caniatâd i ffoadur, amddiffyniad ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, â'r un hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus â dinesydd Prydeinig.

Nid yw ariannu ar gyfer cyngor cyfreithiol yn cael ei ystyried yn gronfa gyhoeddus, a gall fod hawl gan unigolion i gael cyngor cyfreithiol di-dâl beth bynnag yw ei statws mewnfudo.

Gall fod hawl gan ofal cymdeithasol plant i wneud taliadau dewisol. Nid yw'r taliadau hyn yn cael eu hystyried yn gronfa gyhoeddus.

Os ydynt yn dioddef trais yn y cartref, gall fod Darpariaethau Trais yn y Cartref o dan y Rheolau Mewnfudo fod yn gymwys (tudalen 96). O dan y darpariaethau hyn, gall yr heddlu roi tystiolaeth o drais yn y cartref ar ffurf adroddiad sy'n cadarnhau bod yr heddlu wedi bod allan yng nghartref yr ymgeisydd oherwydd trais yn y cartref.

Gall cofnodion a datganiadau'r heddlu fod yn dystiolaeth hanfodol bwysig yn eu hachos mewnfudo. Gellir rhoi'r dystiolaeth hon gerbron gwrandawriad mewnfudo a dichon y gelwir ar yr heddlu fel tyst.

Ystyriwch gysylltu â Southall Black Sisters am gyllid i'r rhai hynny sydd heb hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus (adran 11.4).

Pennod 9

CANLLAWIAU AR GYFER GOFAL CYMDEITHASOL PLANT

9.1 SUT ALL GOFAL CYMDEITHASOL PLANT WNEUD GWAHANIAETH

Mae'n annhebygol y bydd gofal cymdeithasol plant nac unrhyw un asiantaeth yn gallu diwallu pob un o anghenion plentyn neu berson ifanc yr effeithir arno gan briodas dan orfod. Serch hynny mae'n debygol iawn y bydd gofal cymdeithasol plant yn chwarae rôl allweddol mewn amddiffyn buddiannau plentyn neu berson ifanc. Gellir llwyddo i gyflawni hyn nid yn unig drwy drefnu cymorth ymarferol megis llety neu gymorth ariannol, ond hefyd drwy gydweithredu a gweithio gydag asiantaethau eraill megis yr heddlu a gweithwyr proffesiynol iechyd ac addysg.

Mae'n ddyletswydd ar ofal cymdeithasol plant i wneud ymholiadau i honiadau o gam-drin neu esgeulustod yn erbyn plentyn o dan adran 47 o Ddeddf Plant 1989. Mae gorfodi rhywun i briodi yn gyfystyr â cham-drin, a gall hynny roi plant a phobl ifanc mewn perygl o gael eu cam-drin yn gorfforol, yn emosiynol ac yn rhywiol. Er bod angen i ofal cymdeithasol plant fod yn sensitif i wahaniaethau diwylliannol a hiliol, eu dyletswydd bwysicaf oll yw clustnodi plant sy'n debygol o ddioddef niwed sylweddol, a rhoi'r gweithdrefnau angenrheidiol o ddiogelu plant mewn grym. Rhaid rhoi diogelwch personol y plentyn neu berson ifanc uwchlaw popeth arall.

Gall cyfryngu a chynnwys y teulu roi plentyn neu berson ifanc mewn perygl, ac ni ddylid gwneud hyn fel ymateb i briodas dan orfod. Rhaid peidio ag ymweld â'r teulu i ofyn iddynt a ydynt yn bwriadu gorfodi eu plentyn i briodi, nac ysgrifennu llythyr at y teulu yn gofyn am gyfarfod ynglŷn â honiad eu plentyn ei fod yn cael ei orfodi i briodi.

Bydd gan bob Bwrdd Lleol ar Ddiogelu Plant brotocolau a gweithdrefnau lleol ar ddiogelu plant ar gyfer helpu plant a phobl ifanc sy'n wynebu cael eu cam-drin. Dylai pob swyddfa gofal cymdeithasol, fel rhan o'u protocolau ar gam-drin yn y cartref a diogelu plant, fod â pholisïau a gweithdrefnau aml-asiantaeth sy'n cynnwys ymdrin ag achosion lle honnir

neu lle gwyddys am briodasau dan orfod. Ymhlith deddfwriaeth a chanllawiau allweddol mae'r canlynol:

Gweithio gyda'n Gilydd i Ddiogelu Plant – Llywodraeth EM 2006

Diogelu Plant: Gweithio gyda'n Gilydd o dan Ddeddf Plant 2004 (y Cynulliad)

Pa gamau i'w cymryd os ydych yn ymboeni bod plentyn yn cael ei gam-drin – Llywodraeth EM 2006

Deddf Plant 1989: Canllawiau a Rheoliadau Cyfrol 1: Gorchmynion Llys DCSF 2008

Deddf Plant (1989)

Deddf Plant (2004)

Deddf Cyfraith Teulu (1996)

Deddf Digartrefedd (2002)

Deddf Troseddau Rhywiol (1956 a 2003).

9.2 PA GAMAU I'W CYMRD PAN FYDD PLENTYN NEU BERSON IFANC YN YMBOENI Y BYDD YN CAEL EI ORFODI I BRIODI

Bydd plentyn neu berson ifanc yn cysylltu o bosibl â gofal cymdeithasol plant gan ei fod yn mynd ar wyliau teulu dramor a'i fod yn pryderu am hyn. Gan amlaf dywedir wrthynt mai diben y gwyliau yw ymweld â pherthnasau, mynd i briodas neu oherwydd bod mam-gu neu dad-cu neu berthynas agos yn sâl. Bydd y plentyn neu berson ifanc yn amau mai tric yw hyn ac mai'r gwir reswm yw ei orfodi i briodi.

Peidiwch â chymryd bod plentyn neu berson ifanc mewn perygl o gael ei orfodi i briodi ar yr unig sail ei fod yn mynd ar wyliau teulu estynedig. Gall neidio i gasgliadau fel hyn a stereoteipio achosi cryn drallod i deuluoedd. Dylid gwneud pob ymdrech i gael ffeithiau llawn yr achos y cyfle cyntaf ddaw.

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL PLANT:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cymrwch olwg ar gofnodion yr heddlu a'r gwasanaethau cymdeithasol i weld a yw aelodau o'r teulu gan gynnwys brodyr a chwiorydd wedi'u hatgyfeirio yn y gorffennol – e.e. cam-drin yn y cartref neu berson ar goll o fewn y teulu. Am arwyddion rhybuddio eraill gweler adrannau 2.7 a 2.9
- ✓ Cymrwch air â hwy i weld a allant osgoi mynd dramor, a thrafodwch yr anawsterau y gallant eu hwynebu (adran 2.10)
- ✓ Trafodwch oblygiadau cenedligrwydd deuol (adran 2.11)
- ✓ Os na ellir osgoi mynd dramor, cymrwch y rhagofalon a nodir yn adran 5.2
- ✓ Gofynnwch am gyngor gan adran gyfreithiol yr awdurdod lleol
- ✓ Holwch i weld a oes hanes o briodas dan orfod yn y teulu, e.e. brawd neu chwaer yn cael eu gorfodi i briodi. Arwyddion eraill yw trais yn y cartref, hunan-niweidio, anghydfod teuluol, cyfyngiadau afresymol (e.e. tynnu allan o addysg neu cael eu cadw'n gaeth i'r tŷ) neu berson ar goll o fewn y teulu
- ✓ Ystyriwch gysylltu â'r ysgol i weld a oes unrhyw bryderon ganddynt hwy
- ✓ Ystyriwch ofyn am orchymyn llys megis gwardiaeth neu orchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15) i amddiffyn y plentyn neu berson ifanc neu eu hatal rhag cael eu cymryd dramor
- ✓ Cyfeiriwch y dioddefwr, gyda'i ganiatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)

Ym mhob achos, mae angen i'r gweithiwr cymdeithasol drafod yr amrywiol opsiynau sydd ar gael i'r plentyn neu berson ifanc a chanlyniadau posibl y camau a ddewisir ganddynt (adran 3.5).

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Mae sawl gorchymyn llys y gellir eu defnyddio i amddiffyn plant a phobl ifanc. Os yw'r briodas dan orfod ar fin digwydd, bydd gofyn cymryd camau brys i symud y plentyn neu berson ifanc o'r cartref er mwyn eu hamddiffyn. Gellir mynd ati mewn dwy wahanol ffordd i gael gorchymyn brys, a dylid gofyn am gyngor adran y gyfraith.

Cyfeirier at:

- Yr heddlu yn amddiffyn (adran 3.15.1)
- Gorchymynion amddiffyn brys (section 3.15.2)
- Gorchymynion gofal a goruchwyllo (adran 3.15.3).

Hefyd gellir amddiffyn plant a phobl ifanc o dan Ddeddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007, Deddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Mae'r gorchymynion hyn yn cynnwys:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10).

Cofier

Nid yw cynadleddau grŵp teulu fel arfer yn briodol mewn achosion o briodas dan orfod gan y bydd hynny gan amlaf yn rhoi'r plentyn neu berson ifanc mewn mwy o berygl o gael ei niweidio (adran 3.15.3).

9.3 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD TRYDYDD PARTI YN RHOI GWYBOD BOD PLENTYN NEU Berson IFANC WEDI'I GYMRYD DRAMOR ER MWYN EI ORFODI I BRIODI

Weithiau cymerir plentyn neu berson ifanc dramor ar yr esgus eu bod yn mynd ar wyliau fel teulu, priodas perthynas neu bod mam-gu neu dat-cu yn sâl. Ar ôl cyrraedd, cymerir eu dogfennau, eu pasbort, eu harian a'u ffôn symudol oddi arnynt. Dywed rhai bod eu rhieni hyd yn oed yn rhoi cyffuriau iddynt. Yn yr achosion hyn, ffrind neu berthynas neu bartner neu ymarferwr fydd yn rhoi gwybod bod y plentyn neu berson ifanc ar goll. Efallai y daw'r achosion hyn, yn y lle cyntaf, i sylw'r Uned Priodasau dan Orfod, yr heddlu, gweithwyr proffesiynol addysg neu grwp gwirfoddol.

Fel ym mhob achos o briodas dan orfod, mae cadw gwybodaeth yn gyfrinachol a bod yn ddoeth yn gwbl hanfodol (adran 3.6). Nid yw'n ddoeth i gysylltu'n syth â sefydliad dramor i wneud ymholiadau. Os daw'r teulu i wybod drwy'r camau a gymerir gennych chi bod ymholiadau ar y gweill, efallai y byddant yn symud y plentyn neu berson ifanc i leoliad arall a dod â dyddiad y briodas ymlaen.

Gall peryglon godi os cysylltir â sefydliadau dramor yn uniongyrchol (adran 3.9)

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL PLANT:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cysylltwch â'r heddlu ac archwiliwch adroddiadau am bersonau sydd ar goll
- ✓ Cymrwch fanylion am y trydydd parti, a chadwch mewn cysylltiad â hwy, rhag ofn i'r person ifanc gysylltu â hwy tra'n aros dramor neu ar ôl dychwelyd
- ✓ Gofynnwch am gyngor oddi wrth adran gyfreithiol yr awdurdod lleol
- ✓ Ystyriwch ofyn i Swyddog Lles Addysg wneud ymholiadau
- ✓ Defnyddiwch y protocolau cenedlaethol a lleol ar gysylltu rhyng-asiantaethol.

Cofier:

Dylid cymryd gofal eithriadol i beidio â datgelu gwybodaeth i'r heddlu dramor nac i unrhyw sefydliad arall dramor a allai roi'r person ifanc mewn mwy fyth o berygl e.e. datgelu gwybodaeth am gariad neu gyn-gariad neu bartner yn y DU (adran 3.9).

Rhowch sicrwydd i'r trydydd parti os yw'r plentyn neu berson ifanc a gedwir dramor yn dymuno dychwelyd i'r DU (os yw'n wladolyn Prydeinig), bydd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad yn ceisio'u dychwelyd gynted ag y bo modd (adran 3.13).

PEIDIER:

- ✗ Â mynd yn uniongyrchol at deulu'r person ifanc, ei ffrindiau neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, gan y bydd hyn yn eu rhybuddio bod ymholiadau ar y gweill ac yn eu rhoi mewn mwy fyth o berygl.

Ceisiwch:

Ddarganfod a oes unrhyw un arall yn gwybod am y sefyllfa ac a oes ymholiadau eisoes wedi'u gwneud. A oes tystiolaeth i gadarnhau gorfodaeth i briodi a chamdriniaethau eraill?

Perswadio'r trydydd parti ac eraill i beidio â gwneud ymholiadau a gweithredu'n annibynnol ar ofal cymdeithasol plant a'r heddlu.

Ceisiwch ddod o hyd i unrhyw dystiolaeth sy'n cadarnhau'r byggythiad o briodas dan orfod ac unrhyw droseddau sy'n gysylltiedig â hynny, a chofnodi'r dystiolaeth honno.

Cyfeiriwch y trydydd parti i geisio cymorth gan grwpiau cymorth priodol lleol a chenedlaethol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o gynorthwyo mewn achosion o briodas dan orfod a cham-drin yn y cartref (tudalen 100)

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Unwaith bod plentyn neu berson ifanc wedi gadael y wlad, mae'r opsiynau cyfreithiol sy'n agored i'r gwasanaethau gofal cymdeithasol, asiantaethau eraill neu berson arall i ddod o hyd i'r plentyn neu berson ifanc hwnnw a'i ddwyn yn ôl i'r DU, yn gyfyngedig. Un ffordd o geisio cael person ifanc dan 18 oed yn ôl dan yr awdurdodaeth yw ei wneud yn ward llys (adran 3.15.5).

9.4

PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD PLENTYN NEU BERSON IFANC EISOES WED'I ORFODI I BRIODI

Weithiau bydd plentyn neu berson ifanc yn cysylltu â gofal cymdeithasol plant neu'r heddlu gan eu bod yn pryderu y gall fod gofyn iddynt fod yn noddwr i gais eu priod i fewnfudo i'r DU. Yn yr achosion hyn dylai'r ymarferwr dawelu meddwl y plentyn neu berson ifanc na fydd gofyn iddynt fod yn noddwr hyd nes eu bod yn 21 oed.

Cofier:

Gall mynd wyneb yn wyneb â'r teulu fod yn hynod beryglus i'r plentyn neu berson ifanc. Efallai na fyddant yn cael y cymorth y maent yn gobeithio amdano ac efallai y rhoddir hyd yn oed mwy o bwysau arnynt i gefnogi'r cais am fisa. Rhaid trafod y risgiau hyn gyda'r plentyn neu berson ifanc petai ond i eithrio'r opsiwn hwn.

Weithiau daw achosion o briodasau dan orfod i sylw gofal cymdeithasol plant fel achosion o gam-drin yn y cartref. Bydd priod a orfodwyd i briodi yn aml yn dioddef trais yn y cartref, ond yn teimlo na allant adael oherwydd na fydd cefnogaeth eu teulu ganddynt, pwysau ariannol ac amgylchiadau cymdeithasol eraill – bydd rhai yn ofni colli eu plant.

Ym mhob achos, mae angen i'r gweithiwr cymdeithasol drafod y gwahanol opsiynau sydd ar gael i'r plentyn neu berson ifanc, a chanlyniadau posibl y camau y maent yn dewis eu cymryd.

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL PLANT:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Cofnodwch fanylion llawn y person ifanc ynghyd â manylion y briodas gan gynnwys dyddiad a lleoliad
- ✓ Cofnodwch enw, cyfeiriad a dyddiad geni y priod ynghyd â dyddiadau cyfweliad ar gyfer ei fisa (os gwyddys)
- ✓ Cyfeiriwch at yr Uned Priodasau dan Orfod os oes dimensiwn tramor i'r briodas neu os yw'r ffaith bod eu "priod" yn ceisio cael fisa yn peri pryder i'r plentyn neu berson ifanc (adran 2.13)
- ✓ Os oes angen cyngor cyfreithiol penodol arnynt, awgrymwch eu bod yn annibynnol yn ymgynghori â chyfreithiwr panel teulu
- ✓ Os nad yw'r plentyn neu berson ifanc yn dymuno dychwelyd i gartref y teulu, dylid dyfeisio strategaeth ar adael y cartref a thrafod diogelwch personol (adran 3.11)
- ✓ Os yw'r plentyn neu berson ifanc yn dymuno aros yng nghartref y teulu, ceisiwch gadw mewn cysylltiad â hwy heb beri risg iddynt (adran 3.6).

Ystyrier:

- Cadw mewn cysylltiad drwy ddefnyddio gweithwyr cymunedol priodol, gweithwyr iechyd ac ati (ac ati)
- Cyfeirio'r plentyn neu berson ifanc at swyddog yr heddlu sydd â chyfrifoldeb am ddiogelu plant
- Cyfeirio hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- Defnyddio'r mesurau cyfreithiol isod i amddiffyn y plentyn neu berson ifanc rhag aelodau'r teulu os ydynt yn penderfynu gadael cartref y teulu neu'n dymuno i'r priod adael cartref y teulu.

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Gall priod sy'n ddioddefwr priodas dan orfod gymryd camau i ddirymu priodas (cyn belled ag y cychwynnir ar hyn cyn pen tair blynedd o ddyddiad y briodas) neu i gael ysgariad i ddod â'r briodas i ben. Dylid hysbysu plentyn neu berson ifanc na fyddai ysgariad crefyddol yn dod â'r briodas i ben o dan gyfraith y DU.

Hefyd gall plentyn neu berson ifanc gymryd camau i amddiffyn eu hunain o dan Ddeddf Priodasau dan Orfod (Amddiffyn Sifil) 2007, Deddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchymynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10).

9.5 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD PLENTYN NEU BERSON IFANC YN CAEL EI AILWLADOLI I'R DU O DRAMOR

Weithiau bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn gofyn i'r adran gwasanaethau gofal cymdeithasol am gymorth pan fydd plentyn neu berson ifanc yn cael ei ailwladoli i'r DU o dramor.

Yn yr achosion hyn, bydd y plentyn neu berson ifanc o bosibl yn dioddef trawma ac yn hynod ofnus. Efallai y byddant wedi'u cadw yn erbyn eu hewyllys am fisoedd lawer. Efallai y byddant wedi dioddef cael eu cam-drin yn emosiynol ac yn gorfforol, ac efallai y bydd y merched wedi'u treisio, weithiau dro ar ôl tro neu nes y byddant yn feichiog. Weithiau bydd plentyn neu berson ifanc wedi peryglu'i fywyd i ddianc a bydd eu teulu yn mynd i gryn drafferth i ddod o hyd iddynt. Mae hyn yn gwneud pob dioddefwr yn arbennig o agored i niwed pan fyddant yn dychwelyd i'r DU.

EMEFA

Roedd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad wedi ailwladoli Emefa (gwladolyn Prydeinig) o Ghana yn dilyn bygythiad o briodas dan orfod. Ar ôl iddi ddychwelyd, gofynnodd am gael ei lletya mewn lloches, a gan ei bod yn 16 oed, trefnwyd hyn.

Ar ôl tair wythnos, cysylltodd ei theulu â hi gan ymbil arni i ddychwelyd adref. Yn groes i gyngor y lloches, dychwelodd i fyw gyda'i chwaer.

Ymddangosai'n hapus gyda'r sefyllfa dros yr ychydig fisoedd nesaf.

Gan nad oeddent wedi clywed oddi wrthi ers peth amser, cysylltodd y Swyddfa Dramor a Chymanwlad â'i theulu yn y DU a dywedwyd wrthynt bod Emefa wedi syrthio i'w marwolaeth yn ystod diwrnod allan dramor pan oedd yn ymweld â'i rhieni.

Gan fod y digwyddiad wedi digwydd rai misoedd ynghynt ac mai teulu Emefa oedd yr unig dystion, anodd oedd gwneud ymchwlad i'r achos hyd yn oed bod rhai aelodau o'i theulu yn y DU yn amau'r amgylchiadau oedd wedi arwain at ei marwolaeth.

Pan fydd plentyn neu berson ifanc sy'n wladolyn Prydeinig yn cyrraedd neu'n cysylltu â Llysgenhadaeth neu Uchel Gomisiwn Prydain, gall y Swyddfa Dramor a Chymanwlad geisio'u hailwladoli gynted ag y bo modd. Yn anffodus, oherwydd bod y sefyllfa yn un o argyfwng, efallai na fydd modd i'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad roi llawer o rybudd i ofal cymdeithasol plant bod y plentyn neu berson ifanc ar fin cyrraedd.

Mae'n rhaid i'r Swyddfa Dramor a Chymanwlad ymchwilio i bob opsiwn o ariannu'r gost o ailwladoli. I'r rhai sy'n blant neu'n bobl ifanc, golyga hyn ofyn i'r person ifanc ei hun, ffrind y gellir ymddiried ynddo neu ofal cymdeithasol plant neu ysgol neu goleg os allant ariannu'r gost o'i ailwladoli. Serch hynny, ni ddylai hyn beri oedi yn y broses o gael y plentyn neu berson ifanc i ddiogelwch (adran 3.13).

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL PLANT:

- ✓ Trefnwch bod rhywun yn cyfarfod â'r plentyn neu berson ifanc yn y maes awyr e.e. gweithiwr cymdeithasol, swyddog yr heddlu (mae swyddog amddiffyn plant ar gael ym maes awyr Heathrow) neu oedolyn dibynadwy, llawn cydymdeimlad
- ✓ Cysyllter â "Travel Care" os yw'r person ifanc yn cyrraedd Heathrow neu Gatwick (tudalen 100)
- ✓ Rhowch wybod i'r heddlu rhag ofn i aelodau'r teulu geisio herwgipio'r person ifanc yn y maes awyr
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sydd ar gael iddynt (adran 3.5)
- ✓ Ystyriwch a yw'n briodol i wneud cais am orchymyn amddiffyn brys neu orchymyn gofal dros-dro (adran 3.15.3)
- ✓ Trefnwch lety diogel
- ✓ Os yw'r person ifanc dan 17 oed ac nad yw'n briodol i wneud cais am orchymyn gofal, cyfeiriwch at adran 11.2
- ✓ Rhowch wybod i'r heddlu y gall teulu'r person ifanc geisio dod o hyd iddo.

Yr hyn na ddylech ei wneud:

- ✗ Cyfarfod â hwy yn eu cyfeiriad newydd, lloches neu dŷ ffrind. Efallai y bydd rhywun yn eich dilyn
- ✗ Rhoi'r plentyn neu berson ifanc mewn perygl o gael ei niweidio
- ✗ Rhoi'ch hun mewn perygl o gael eich niweidio
- ✗ Anfon y plentyn neu berson ifanc adref yn erbyn ei ewyllys
- ✗ Rhoi gwybod i aelodau'r teulu neu ffrindiau ymhle mae'r person ifanc
- ✗ Ceisio bod yn gyfryngwr (adran 3.10)

Cofier:

Ni fydd trefnu teulu maeth o'r un gymuned â'r plentyn neu berson ifanc yn briodol a gall roi'r plentyn neu berson ifanc mewn perygl o gael ei niweidio.

Dichon y bydd y plentyn neu berson ifanc yn dymuno cael rhieni maeth yn ddigon pell o ardal ddaearyddol ei gartref.

Dylai gofal cymdeithasol plant annog bod plant a phobl ifanc yn cael eu lletya y tu allan i'r ardal ddaearyddol gerllaw eu cartref. Dylent gysylltu ag asiantaethau eraill er mwyn cynnig llety diogel.

Efallai y bydd y plentyn neu berson ifanc angen cymorth ymarferol e.e. arian mewn argyfwng, dillad a deunydd ymolchi ac ati.

O dan adran 17 Deddf Plant (1989), gall gwasanaethau gofal plant wneud taliad ar gyfer plentyn mewn angen, gan gynnwys cost llety.

Dylai'r awdurdod lleol lle'r oedd cyfeiriad parhaol diwethaf y plentyn neu berson ifanc dalu'r gost.

Efallai y byddwch dan bwysau oddi wrth berthnasau, cyngorwyr, Aelodau Seneddol, a'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned i ddweud i ble mae'r person ifanc wedi mynd. Peidiwch â dadlennu'r wybodaeth hon. Gall hynny roi'r plentyn neu berson ifanc mewn perygl o gael ei niweidio.

Ystyrier:

- Gyda chaniatâd y plentyn neu berson ifanc, eu lletya neu eu hail-leoli gydag awdurdod lleol gwahanol. Gall hyn olygu bod angen cyfnod trosglwyddo pan fydd angen trafod ariannu a chymorth
- Eu cyfeirio, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chendlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- Cymryd camau brwd i sicrhau bod hunaniaeth y person ifanc, ynghyd â manylion ei fudd-daliadau a chofnodion eraill yn cael eu cadw'n gyfrinachol. Gall hyn olygu cynlluniau amddiffyn tystion neu geisio cyngor cyfreithiol i blentyn neu berson ifanc newid ei enw a'i rif Yswiriant Gwladol.
- Asesu'r risg i frodyr a chwiorydd, yn awr ac yn y dyfodol. Gall brodyr a chwiorydd ifancach fod mewn perygl o gael eu gorfodi i briodi pan fyddant yn cyrraedd oedran tebyg. Ystyriwch gael gair â brodyr a chwiorydd ifancach i egluro'r risg o gael eu gorfodi i briodi a rhoi gwybodaeth iddynt am y cymorth sydd ar gael.

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Yn dibynnu ar yr amgylchiadau ac oed y plentyn, fe all fod yn briodol i'r awdurdod lleol wneud cais am orchymyn gofal. Gellir cael gorchymyn gofal ond pan fydd y plentyn dan 17 oed neu'n 16 oed os yw'r plentyn yn briod.

Os na all y person ifanc fod yn destun gorchymyn gofal, fe all yr awdurdod lleol gynorthwyo ta beth, naill ai drwy roi llety i'r person ifanc o dan adran 20 Deddf Plant 1989 (fydd yn golygu y bydd y plentyn yn dal i dderbyn gofal) neu drwy ddarparu gwasanaethau o dan adran 17 Deddf Plant 1989. Mae adran 20 (3) Deddf Plant 1989 yn nodi bod pob awdurdod lleol i roi llety i unrhyw blentyn mewn angen o fewn eu hardal sydd yn 16 oed os yw'r awdurdod o'r farn yr effeithir yn andwyol ar les y plentyn os na fyddant yn rhoi llety iddo/iddi. Mae person ifanc sydd wedi'i orfodi i briodi ac sydd mewn perygl o gael ei niweidio gan ei deulu yn debygol o gael ei gynnwys o fewn y diffiniad hwn. Fe all y person ifanc ei hun ofyn i'r awdurdod lleol am y cyfryw lety (adran 11.2). Nid oes angen i'r cais ddod o du'r rhieni.

Hefyd gellir amddiffyn plant a phobl ifanc o dan Ddeddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchmynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10)

9.6 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD PRIOD WEDI DOD I'R DU O DRAMOR

Weithiau daw priod i'r DU o dramor a dweud eu bod wedi'u gorfodi i briodi dramor. O ganlyniad, efallai eu bod yn dioddef cam-drin yn y cartref neu efallai y byddant wedi rhedeg i ffwrdd. Hwyrach na fydd y plentyn neu berson ifanc yn siarad Saesneg a heb wybod am y cymorth y bydd hawl ganddynt o bosibl i'w dderbyn. Eto, efallai y daw'r achosion hyn i sylw ymarferwyr yn y lle cyntaf fel achosion o gam-drin yn y cartref, person ar goll neu achos o amddiffyn plant.

Os nad oes gan berson ifanc ganiatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, amddiffyniad ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, yna mae'n debygol y bydd cyfyngiadau ar eu hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus. Mae cronfeydd cyhoeddus yn cynnwys cymhorthdal incwm a budd-dal tai.

Efallai na fydd ymarferwyr yn ymwybodol bod hawl gan berson ifanc sy'n briod i gael cymorth ac y dylai gael ei ystyried fel plentyn ar ei ben ei hun – felly mae rhai dyletswyddau gan awdurdod lleol i roi cymorth a llety iddynt (gweler adran y gyfraith ar dudalen 78).

YMATEB Y GWASANAETHAU GOFAL CYMDEITHASOL:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 â phosibl
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sydd ar gael iddynt (adran 3.4)
- ✓ Sicrhewch yr ymdrinnir â'r plentyn neu berson ifanc mewn modd sensitif yn ddiwylliannol a bod eu dymuniadau'n cael eu cydnabod a'u parchu

- ✓ Trefnwch gyfieithydd cydnabyddedig sy'n siarad tafodiaith y plentyn neu berson ifanc. Os oes angen, gofynnwch am ganiatâd y plentyn neu berson ifanc drwy'r Llinell Iaith (tudalen 100). Holwch a ydynt yn ffafrio dyn neu ddynes fel cyfieithydd.
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Os credwch bod angen cyngor arnynt ar fewnfudo, cyfeiriwch hwy at ymgynghorydd priodol e.e. cyfreithiwr y gellir ymddiried ynddo sydd â'r hawl i ddelio â materion mewnfudo a lloches, canolfan y gyfraith a/neu'r gwasanaeth cynghori ar fewnfudo. Yn ddelfrydol, cyfeiriwch at gwmni o gyfreithwyr sy'n delio â chyfraith teulu a mewnfudo gerllaw eu preswylfan newydd.
- ✓ Rhowch fanylion ysgrifenedig i'r plentyn neu berson ifanc am sut i gysylltu â'r gweithiwr cymdeithasol sy'n delio â'u hachos i'w roi i'w cyfreithiwr
- ✓ Gyda chaniatâd y plentyn neu berson ifanc, rhowch wybod i uned yr heddlu lleol ar gam-drin yn y cartref/cysylltu â'r dioddefwr/swyddog personau agored i niwed neu'r uned amddiffyn plant/teulu
- ✓ Cofnodwch unrhyw niweidiau, a threfnwch archwiliad meddygol (adran 3.8). Rhowch wybod i'r meddyg y gall fod cais am yr hawl i fewnfudo a bod angen cymryd nodiadau manwl yn ystod yr archwiliad
- ✓ Os oes anabledd gan y plentyn neu berson ifanc, bydd hawl ganddynt gael asesiad o'u hanghenion
- ✓ Cyfeirier at "How can I support her"¹.

PEIDIER:

- ✗ Â defnyddio perthynas, ffrind, arweinydd cymuned na chymydog fel cyfieithydd – er gwaethaf sicrwydd gan y person dan sylw. Gall gwybodaeth yn y cyfweiliad gael ei chyfeirio ymlaen at aelodau eraill o'r gymuned a rhoi'r person ifanc mewn perygl o gael ei niweidio (adran 3.7).
- ✗ Â cheisio rhoi cyngor i'r plentyn neu berson ifanc ar fewnfudo. Mae'n drosedd i berson heb y cymwysterau roi'r cyngor hwn.

YMATEB CYFREITHIOL

Os yw'r person ifanc dan 18 oed, yn bresennol yn y DU heb ei deulu, ac yn dweud ei fod wedi'i orfodi i briodi ac nad yw'n dymuno aros gyda'i briod, dylai'r gwasanaethau cymdeithasol ystyried y person ifanc yn yr un modd â phlentyn ar ei ben ei hun sy'n ceisio lloches, a dylent letya'r person ifanc o dan adran 20 o Ddeddf Plant 1989.

Mae Cylchlythyr Awdurdodau Lleol 2003 (13) yn nodi os yw plentyn yn y wlad hon heb riant na gwarcheidwad, dylid cymryd bod y plentyn yn dod o dan derfynau adran 20 o Ddeddf Plant 1989 ac yn dod yn berson sy'n derbyn gofal, oni bai bod yr asesiad anghenion yn dangos ffactorau penodol fyddai'n awgrymu y byddai ymateb gwahanol yn fwy priodol.

Os yw'r person dan 18 oed a bod ganddi blant, dylid dal i'w hystyried yn blentyn ar ei phen ei hun.

Cyfeirier at adran 11.4 am wybodaeth ar letya plant a phobl ifanc sydd heb yr hawl i gael cymorth o ffynonellau cyhoeddus.

¹ How can I support her: Domestic violence, immigration and women with no recourse to public funds, Southall Black Sisters and Women's Resource Centre, 2006. See – http://www.wrc.org.uk/includes/documents/cm_docs/2008/h/1_how_can_i_support_her_dv_immigration_and_women_with_no_recourse_to_public_funds_nov_2006.pdf

Cofier:

Mae unrhyw un sydd â chaniatâd amhenodol i gael mynediad neu i aros, caniatâd i ffoadur, amddiffyniad ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, â'r un hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus â dinesydd Prydeinig.

Nid yw ariannu ar gyfer cyngor cyfreithiol yn cael ei ystyried yn gronfa gyhoeddus, a gall fod hawl gan blant a phobl ifanc gael cyngor cyfreithiol di-dâl beth bynnag yw eu statws mewnfudo.

Efallai bod hawl gan ofal cymdeithasol plant i wneud taliadau dewisol. Nid yw'r taliadau hyn yn cael eu hystyried yn gronfa gyhoeddus.

Os yw'r plentyn neu berson ifanc yn dioddef trais yn y cartref, gall fod Darpariaethau Trais yn y Cartref o dan y Rheolau Mewnfudo 289A fod yn gymwys. O dan y darpariaethau hyn, gall y gwasanaethau gofal cymdeithasol roi tystiolaeth o gam-drin yn y cartref ar ffurf llythyr neu adroddiad.

Gall cofnodion a datganiadau gofal cymdeithasol plant fod yn dystiolaeth hanfodol bwysig yn achos mewnfudo y plentyn neu berson ifanc. Gellir rhoi'r dystiolaeth hon gerbron gwrandawriad mewnfudo a dichon y gelwir ar ofal cymdeithasol plant fel tyst.

9.7

DIOGELU PLANT A PHOBL IFANC SYDD AG ANABLEDDAU

Clywyd am achosion o blant a phobl ifanc sydd ag anableddau meddyliol a chorfforol yn cael eu gorfodi i briodi. Er mwyn dod o hyd i briod, bydd rhieni yn barod i dderbyn priod fyddai fel arall yn annerbyniol yn eu barn hwy – megis rhywun o ddosbarth neu grŵp cymdeithasol is. Weithiau, er mwyn ceisio sicrhau na fydd priod posibl yn cael ei droi oddi ar briodi, bydd teulouedd yn ceisio cuddio, gwneud yn fach neu wneud yn ysgafn o anabledd plentyn neu berson ifanc. Cymhelliad arall dros orfodi plentyn neu berson ifanc sydd ag anabledd i briodi yw gwneud yn siŵr y bydd ganddynt rywun i edrych ar eu hól ar ôl dyddiau eu rhieni.

Mae plant a rhai pobl ifanc sydd ag anableddau heb y gallu i gytuno i briodi. Bydd rhai'n methu â chytuno i gyflawni'r briodas – treisio yw cyfathrach rywiol heb ganiatâd. Mae cymell, annog neu hwyluso person sydd heb y gallu i ddewis i gymryd rhan mewn gweithgaredd rhywiol heb ganiatâd hefyd yn drosedd o dan Deddf Troseddau Rhyw 2003.

Mae plant a phobl ifanc anabl yn arbennig o agored i gael eu gorfodi i briodi gan eu bod gan amlaf yn ddibynnol ar eu teulouedd am ofal, efallai y bydd ganddynt anawsterau cyfathrebu ac o bosibl bydd llai o gyfleoedd ganddynt i ddweud wrth rhywun y tu allan i'r teulu am yr hyn sy'n digwydd iddynt.

Mae'r mesurau diogelu plant a phobl ifanc sydd ag anableddau rhag cael eu gorfodi i briodi yr un fath i bob pwrpas â'r rhai ar gyfer plant a phobl ifanc heb anableddau. Serch hynny, mae gan asiantaethau rôl i'w chwarae o ran sicrhau bod plant a phobl ifanc sydd ag anableddau yn gallu helpu eu hunain. Dylai arferion da gynnwys:

- Gwrando ar blant a phobl ifanc sydd ag anableddau a gwneud yn siŵr eu bod yn gwybod sut i fynegi eu pryderon. Ystyriwch bob amser a oes angen arbenigwr cyfathrebu os yw plentyn neu berson ifanc yn fyddar, â nam ar ei lygaid neu ag anableddau dysgu
- Sicrhau bod plant a phobl ifanc sydd ag anableddau â'r cyfle i gysylltu ag oedolion y tu allan i'r teulu y gallant droi atynt am gymorth
- Rhoi hyfforddiant ac ennyn ymwybyddiaeth am briodasau dan orfod ymhlith staff sy'n gofalu am blant a phobl ifanc sydd ag anableddau.

Cofier

Diffinnir plant a phobl ifanc anabl fel "plant mewn angen" o dan adran 17 Deddf Plant 1989. Gellir cael golwg ar y cyfarwyddyd ymarfer ar Ddiogelu Plant Anabl ar www.ecm.gov.uk/safeguarding.

NINA

Ganed Nina yn ddall, ac yn 16 oed, roedd yn dal yn blentyn heb reolaeth ar ei harennau a heb deimlad yn ei bysedd nac ym mysedd ei thraed. Yr adeg honno, roedd yn mynychu'r ysgol leol gyda chymorth cynorthwy-ydd dosbarth oedd yn cynorthwyo plant oedd â nam ar eu golwg. Yn ystod sesiwn un-i-un, datgelodd Nina wrth y cynorthwy-ydd ei bod yn mynd i Bacistan i gael ei gorfodi i briodi. Eglurodd nad oedd am fynd nac ychwaith am briodi, a gofynnodd am gymorth.

Trefnodd y cynorthwy-ydd i'r heddlu lleol gyfarfod â Nina ar ei ffordd adref. Dywedodd wrthynt hwy hefyd nad oedd am briodi a'i bod am gael cymorth. Trefnodd swyddog yr heddlu iddi gael ei chymryd i lety ar gyfer pobl ifanc ag anableddau. Bu Nina dan ofal yr awdurdod lleol am sawl mis, a dechreuodd gael cyswllt â'i theulu unwaith yn rhagor. Yn y pen draw, perswadiwyd hi i ddychwelyd adref, ac er gwaethaf ei phrotestiadau yn gynharach, cytunodd i fynd gyda hwy i Bacistan.

Hysbysbwyd yr heddlu yn ddiweddarach ei bod wedi marw o "wenwyn bwyd" a'i bod wedi'i chladdu ym Mhacistan.

Pennod 10

CANLLAWIAU AR GYFER GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION

10.1 SUT ALL GWEITHWYR CYMDEITHASOL WNEUD GWAHANIAETH

Tan yn ddiweddar defnyddiwyd y term “oedolyn agored i niwed” i ddisgrifio person dros 18 oed “sydd angen, neu all fod angen gwasanaethau gofal cymunedol oherwydd anabledd meddyliol neu anabledd arall, oed neu salwch, ac sydd, neu all fod yn analluog i edrych ar ôl ei hun, neu’n analluog i amddiffyn ei hun rhag niwed sylweddol neu gam-fanteisio.”¹

Derbynnir bod y term oedolyn agored i niwed yn annerbyniol i rai pobl sydd ag anableddau gan mai pobl eraill gan amlaf, yr amgylchedd ac amgylchiadau cymdeithasol sy’n gwneud pobl ag anableddau yn agored i niwed ac nid eu hanabledd fel y cyfryw. Felly defnyddir y term “oedolyn ag anghenion cymorth” yn y ddogfen hon drwyddi draw i gyfeirio at y rhai hynny sy’n dod o fewn y diffiniad a dderbynnir yn gyffredin o “oedolyn agored i niwed”.

Mae cael eu gorfodi i briodi yn broblem i’r rhan helaeth o fenywod ifanc, ond gwyddys am achosion o fenywod a dynion sydd ag anableddau yn cael eu gorfodi i briodi. Er mwyn dod o hyd i briod, bydd rhieni yn barod i dderbyn priod fyddai fel arall yn annerbyniol yn eu golwg hwy – megis rhywun o ddosbarth neu grŵp cymdeithasol is. Weithiau, er mwyn ceisio sicrhau na fydd priod posibl yn cael ei droi oddi ar briodi, bydd teulouedd yn ceisio cuddio, gwneud yn fach neu wneud yn ysgafn o anabledd person. Cymhellad arall dros orfodi oedolyn sydd ag anabledd i briodi yw gwneud yn siŵr y bydd ganddynt rywun i edrych ar eu hól pan fydd eu rhieni bellach yn methu gwneud hynny.

¹ *Dim Cyfrinachau*: Canllawiau ar ddatblygu a gweithredu polisiâu a gweithdrefnau aml-asiantaeth i amddiffyn oedolion agored i niwed rhag cael eu cam-drin, HO & DH, 2000 ac Mewn Dwylo Diogel: Gweithredu Gweithdrefnau Amddiffyn Oedolion yng Nghymru, Gorffennaf 2000 (Cynulliad)

Yn unol â *Dim Cyfrinachau* ac *Mewn Dwylo Diogel*, mae ‘gwasanaethau gofal cymunedol’ yn cynnwys pob gwasanaeth gofal a ddarperir mewn unrhyw sefyllfa neu gyd-destun.

Mae rhai oedolion sydd ag anableddau dysgu neu anableddau corfforol a/neu broblemau iechyd meddwl heb y gallu i gytuno i briodi. Bydd rhai’n methu â chytuno i gyflawni’r briodas – treisio yw cyfathrach rywiol heb ganiatâd. Mae cymell, annog neu hwyluso person sydd heb y gallu i ddewis i gymryd rhan mewn gweithgaredd rhywiol heb ganiatâd hefyd yn drosedd o dan Ddedf Troseddau Rhyw 2003.

Mae rhai oedolion sydd ag anghenion cymorth yn arbennig o agored i niwed os ydynt yn ddibynnol ar eu teuluoedd am ofal – efallai y bydd ganddynt anawsterau cyfathrebu ac o bosibl bydd llai o gyfleoedd ganddynt i ddweud wrth rhywun y tu allan i’r teulu am yr hyn sy’n digwydd iddynt.

Mae’r mesurau amddiffyn oedolion sydd ag anableddau rhag cael eu gorfodi i briodi yr un fath â’r rhai ar gyfer oedolion heb anableddau. Serch hynny, mae gan asiantaethau rôl i’w chwarae o ran sicrhau bod pobl sydd ag anableddau yn gallu helpu eu hunain. Dylai arferion da gynnwys:

- Gwrando ar oedolion sydd ag anableddau – yn arbennig y rhai sydd ag anableddau dysgu a phroblemau iechyd meddwl – a gwneud yn siŵr eu bod yn gwybod sut i fynegi eu pryderon.
- Sicrhau bod oedolion sydd ag anghenion cymorth â’r cyfle i gysylltu ag oedolion y tu allan i’r teulu y gallant droi atynt am gymorth
- Rhoi hyfforddiant ac ennyn ymwybyddiaeth am briodasau dan orfod ymhlith staff sy’n gofalu am oedolion sydd ag anableddau ac yn eu cynorthwyo.

Mae rhai achosion o briodasau dan orfod yn digwydd yn y DU tra mewn achosion eraill mae oedolyn sydd ag anghenion cymorth yn cael ei gymryd dramor a’i orfodi i briodi. Yn y naill achos neu’r llall, dylai gofal cymdeithasol oedolion fod yn barod i roi cyfarwyddyd i’r person am eu hawliau, y dewisiadau sy’n agored iddynt a chymryd camau o weithredu mewn partneriaeth ag asiantaethau eraill i’w hamddiffyn rhag cael eu niweidio.

Ym mhob achos mae angen i'r gweithiwr cymdeithasol drafod yr amrywiol opsiynau sydd ar gael i'r person, a chanlyniadau posibl y camau y maent wedi dewis eu cymryd (adran 3.5).

Cofier:

Bydd gan bob Pwyllgor Aml-asiantaeth ar Amddiffyn Oedolion eu protocolau a'u gweithdrefnau lleol i amddiffyn oedolion sydd ag anableddau dysgu neu anableddau corfforol rhag cael eu cam-drin. Ymhlith y ddeddfwriaeth a'r canllawiau allweddol mae:

- Deddf Iechyd Meddwl 2007
- Deddf y Gwasanaeth Iechyd Gwladol a Gofal Cymunedol 1990
- Deddf Gofalwyr (Cydnabyddiaeth a Gwasanaethau) 1995
- Deddf Troseddau Rhyw 2003
- Deddf Trais Domestig, Troseddu a Dioddefwyr 2004
- Deddf Galluedd Meddyliol 2005
- Diogelu Oedolion, ADSS, Hydref 2005
- Dim Cyfrinachau, yr Adran Iechyd, Mawrth 2000
- Mewn Dwylo Diogel: Gweithredu'r Gweithdrefnau Amddiffyn Oedolion yng Nghymru 2000 (y Cynulliad).

10.2 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD OEDOLYN ANABL SYDD AG ANGHENION CYMORTH YN YMBOENI Y BYDD YN CAEL EI ORFODI I BRIODI

Bydd oedolyn sydd ag anghenion cymorth o bosibl yn cysylltu â gofal cymdeithasol oedolion gan ei fod yn mynd ar wyliau teulu dramor a'i fod yn pryderu am hyn. Gan amlaf dywedir wrthynt mai diben y gwyliau yw ymweld â pherthnasau, mynd i briodas neu oherwydd bod mam-gu neu dad-cu neu berthynas agos yn sâl. Byddant o bosibl yn amau mai tric yw hyn ac mai'r gwir reswm yw eu gorfodi i briodi.

Peidiwch â chymryd bod oedolyn sydd ag anghenion cymorth mewn perygl o gael ei orfodi i briodi ar yr unig sail ei fod yn mynd ar wyliau teulu estynedig. Gall neidio i gasgliadau fel hyn a stereoteipio achosi cryn drallod i deuluoedd. Dylid gwneud pob ymdrech i gael ffeithiau llawn yr achos y cyfle cyntaf ddaw.

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwnaegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cyfeiriwch y dioddefwr, gyda'i ganiatâd, at grwpiau cymorth lleol a chendlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Os amheuir gallu'r person i roi ei ganiatâd, gwnewch asesiad o'i allu i gytuno i briodi
- ✓ Ystyriwch a oes angen arbenigwr cyfathrebu os yw'r person yn fyddar, â nam ar ei olwg neu ag anableddau dysgu
- ✓ Cymrwch olwg ar gofnodion yr heddlu a'r gwasanaethau cymdeithasol i weld a yw aelodau o'r teulu gan gynnwys brodyr a chwirydd wedi'u hatgyfeirio yn y gorffennol – e.e. cam-drin yn y cartref neu berson ar goll o fewn y teulu. Am arwyddion rhybuddio eraill gweler adrannau 2.7 a 2.9
- ✓ Cymrwch air â hwy i weld a allant osgoi mynd dramor, a thrafodwch yr anawsterau y gallant eu hwynebu (adran 2.10)
- ✓ Gofynnwch am gyngor gan adran gyfreithiol yr awdurdod lleol

- ✓ Holwch i weld a oes hanes o briodas dan orfod yn y teulu, e.e. brawd neu chwaer yn cael eu gorfodi i briodi. Arwyddion eraill yw trais yn y cartref, hunan-niweidio, anghydfod teuluol, cyfyngiadau afresymol (e.e. tynnu allan o addysg neu gael eu cadw'n gaeth i'r tŷ) neu berson ar goll o fewn y teulu.

Cofier

Os yw'n wladolyn deuol efallai bod ganddo/ganddi ddau basbort, un Prydeinig ac un o wlad arall (adran 2.11).

Os yw'r briodas dan orfod ar fin digwydd, efallai y bydd angen cymryd camau brys i'w symud o'i gartref er mwyn ei amddiffyn. Dylid gofyn am gyngor gan adran gyfreithiol yr awdurdod lleol.

SEFYLLFA GYFREITHIOL

Os nad ydynt yn meddu ar y gallu i gydsynio i briodi, un cam o weithredu yw bod yr awdurdod lleol yn gwneud cais o dan awdurdodaeth gynhenid yr Uchel Lys am orchmynion i'w hamddiffyn (rhyddhau datganiadol). Os yw'r llys wedi'i fodloni bod yr oedolyn heb y gallu i gydsynio, gall wneud datganiad i'r perwyl hwn. Hefyd gall y llys wneud gwaharddeb(au) i atal aelodau'r teulu rhag trefnu priodas ar eu cyfer neu eu hatal rhag cael eu cymryd dramor er mwyn priodi.²

Gall oedolyn sydd ag anghenion cymorth wneud cais yn ei enw ei hun gyda chymorth "cyfaill ymgyfreithio", ond efallai na fyddant mewn sefyllfa i gymryd y camau hyn oherwydd eu hamgylchiadau personol. Yn yr achos hwn, efallai y bydd angen i chi ystyried a ddylai'r awdurdod lleol wneud y cais.

SAJID

Mae Sajid yn 22 oed ac mae ganddo anableddau dysgu difrifol ac awtistiaeth. Am y tair blynedd diwethaf mae wedi bod yn byw mewn cartref gofal preswyl gan for yr awdurdod lleol wedi gwneud cais am Orchymyn Gwarcheidiaeth – pryderwyd y byddai Sajid yn cael ei orfodi i briodi.

Pan ddaeth cyfnod y gorchymyn i ben penderfynodd yr awdurdod lleol i beidio â'i adnewyddu, gan y bernid nad oedd Sajid bellach dan fygythiad gan mai ond unwaith yn ystod y tair blynedd y daeth ei deulu i'w weld.

Yn fuan wedyn, daeth teulu Sajid i ymweld ag ef. Dywedwyd wrtho y byddai'n mynd i Fagladesh i briodi. Nid oedd Sajid yn deall y cysyniad o briodas na'r cysyniad o ddechrau teulu. Ei syniad yntau o briodas oedd gwisgo i fyny mewn gwisg goch Power Rangers ac na fyddai hawl gan neb arall i wisgo coch. Hulk Hogan fyddai ei was priodas.

Yn dilyn cyfarfod strategaeth, penderfynodd yr heddlu i weithredu'n ddi-oed a gwneud cais am Orchymyn Amddiffyn rhag Priodas dan Orfod i atal Sajid rhag cael ei gymryd allan o'r wlad a'i orfodi i briodi. Yr unig dystiolaeth oedd ar gael i'w chyflwyno gerbron y barnwr oedd nodyn ar ei bapurau achos a wnaed gan aelod o staff yn nodi bod Sajid, ar ôl cyfarfod rhwng Sajid a'i dad, wedi rhedeg allan o'r ystafell gan ddweud ei fod yn mynd i briodi ac y byddai ei wraig yn dod i fyw gydag ef i'r cartref preswyl.

Caniataodd y barnwr orchymyn amddiffyn amhenodol rhag priodas dan orfod gyda phwer i arestio.

² Cyfeirir at y Nodyn Arferion: Cyfreithiwr Swyddogol: Achosion Datganiadol: Penderfyniadau Meddygol a Lles ar gyfer Oedolion sydd heb y Gallu, y gellir eu gweld ar wefan y Cyfreithiwr swyddogol ar www.officialsolicitor.gov.uk

Hefyd gall oedolion gymryd camau i amddiffyn eu hunain o dan Ddedf Cyfraith Telu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchymynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10).

10.3 PA GAMAU I'W CYMYRD PAN FYDD TRYDYDD PARTI YN DWEUD BOD OEDOLYN ANABL SYDD AG ANGHENION CYMORTH WEDI'I GYMYRD DRAMOR ER MWYN CAEL EI ORFODI I BRIODI

Weithiau ffrind neu berthynas, partner neu asiantaeth, athro neu ofalwr fydd yn rhoi gwybod bod oedolyn sydd ag anghenion cymorth ar goll. Efallai y daw'r achosion hyn, yn y lle cyntaf, i sylw'r Uned Priodasau dan Orfod, yr heddlu, gweithwyr proffesiynol addysg neu grŵp gwirfoddol.

Fel ym mhob achos o briodas dan orfod, mae cadw gwybodaeth yn gyfrinachol a bod yn ddoeth yn gwbl hanfodol (adran 3.7). Nid yw'n ddoeth i gysylltu'n syth â gwasanaeth heddlu dramor neu sefydliad arall i wneud ymholiadau. Os daw'r teulu i wybod drwy eich gweithredoedd chi bod ymholiadau ar y gweill, efallai y byddant yn symud y person i leoliad arall a dod â dyddiad y briodas ymlaen.

Cofier:

Os cysylltir yn uniongyrchol â sefydliadau dramor, gall hynny arwain at bob math o beryglon (adran 3.9).

Wrth ymdrin â'r achosion hyn, mae angen i ofal cymdeithasol oedolion gasglu gwybodaeth am y teulu heb wneud hynny'n amlwg, ac wedyn gweithio'n agos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13) ac (os yw'r person yn wladolyn Prydeinig) drwyddynt hwy gydag Uchel Gomisiwn neu Lysgenhadaeth Prydain yn lleol.

Dylid gofalu peidio ar unrhyw gyfrif ddatgelu gwybodaeth i'r heddlu dramor nac i unrhyw sefydliad arall dramor a all roi'r person mewn mwy o berygl e.e. datgelu gwybodaeth am gariad/cyn-gariad neu bartner yn y DU (adran 3.9).

Rhowch sicrwydd i'r trydydd parti os yw'r person a gedwir dramor yn wladolyn Prydeinig ac yn dymuno dychwelyd i'r DU, y gall y Swyddfa Dramor a Chymanwlad geisio'i ailwladoli gynted ag y bo modd.

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Trafodwch yr achos gyda'r Uned Priodasau dan Orfod (adran 2.13)
- ✓ Cysylltwch â'r heddlu ac archwiliwch adroddiadau am bersonau sydd ar goll
- ✓ Cymrwch fanylion am y trydydd parti, a chadwch mewn cysylltiad â hwy, rhag ofn i'r oedolyn sydd ag anghenion cymorth gysylltu â hwy tra'n aros dramor neu ar ôl dychwelyd
- ✓ Cymrwch olwg ar gofnodion yr heddlu a gofal cymdeithasol oedolion a phlant i weld a yw aelodau o'r teulu, gan gynnwys brodyr a chwiorydd, wedi'u hatgyfeirio yn y gorffennol – e.e. cam-drin yn y cartref neu berson ar goll o fewn y teulu. Am arwyddion rhybuddio eraill gweler adrannau 2.7 a 2.9
- ✓ Gofynnwch am gyngor oddi wrth adran gyfreithiol yr awdurdod lleol
- ✓ Defnyddiwch y protocolau cenedlaethol a lleol ar gysylltu rhyng-asiantaethol.

Yr hyn na ddylech ei wneud:

- ✗ Mynd yn uniongyrchol at deulu'r person, ei ffrindiau neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, gan y bydd hyn yn eu rhybuddio bod ymholiadau ar y gweill ac yn eu rhoi mewn mwy o berygl.

Ceisiwch:

Ddarganfod a oes unrhyw un arall yn gwybod am y sefyllfa ac a oes ymholiadau eisoes wedi'u gwneud. A oes tystiolaeth i gadarnhau gorfodaeth i briodi a chamdriniaethau eraill?

Perswadio'r trydydd parti ac eraill i beidio â gwneud ymholiadau a gweithredu'n annibynnol ar ofal cymdeithasol oedolion a'r heddlu.

Ceisiwch ddod o hyd i unrhyw dystiolaeth sy'n cadarnhau'r bygythiad o briodas dan orfod ac unrhyw droseddau sy'n gysylltiedig â hynny, a chofnodi'r dystiolaeth honno.

Cyfeiriwch y trydydd parti i gael cymorth gan grwpiau cymorth priodol lleol a chenedlaethol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi cam-drin yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100).

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Unwaith bod oedolyn sydd ag anghenion cymorth wedi gadael y wlad, mae'r opsiynau cyfreithiol sy'n agored i ofal cymdeithasol oedolion, asiantaethau eraill neu berson arall i ddod o hyd iddynt a'u dwyn yn ôl i'r DU, yn gyfyngedig.

Weithiau bydd oedolyn sydd ag anableddau yn mynd dramor ac ni wyddys a yw'r gallu ganddo/ganddi i gydsynio i briodi. Yn yr achosion hyn, gall y llys drin y person fel un heb y gallu i gydsynio, a gwneud gorchmynion o dan yr awdurdodaeth gynhenid.

10.4 PA GAMAU I'W CYMRYD OS YW OEDOLYN ANABL SYDD AG ANGHENION CYMORTH EISOES WEDI'I ORFODI I BRIODI

Er bod nifer o achosion o briodasau dan orfod yn dod i'r golwg pan roddir gwybod bod oedolyn sydd ag anghenion cymorth ar goll neu bod honiadau o gam-drin a thrais yn y cartref, daw achosion eraill i sylw gofal cymdeithasol oedolion neu'r heddlu pan orfodir yr unigolyn i fod yn noddwr cais y priod am fewnfudo i'r DU. Yn amlach na heb maent yn amharod i ddweud wrth y gwasanaeth mewnfudo mai priodas dan orfod ydoedd oherwydd bygythiadau ac ofn bod y teulu'n mynd i ddial arnynt. Os yw cais person am fynediad i'r DU fel priod yn cael ei wrthod, mae hawl gan y person hwnnw i gael gwybod y rheswm pam y gwrthodwyd ei gais, a'r hawl i apelio yn erbyn y penderfyniad hwnnw. Gall hyn roi'r oedolyn sydd ag anghenion cymorth mewn sefyllfa anodd.

Cofier:

Gall mynd wyneb yn wyneb â'r teulu fod yn hynod beryglus i'r oedolyn sydd ag anghenion cymorth. Efallai na fyddant yn cael y gefnogaeth y maent yn gobeithio'i chael ac efallai y rhoddir hyd yn oed mwy o bwysau arnynt i gefnogi'r cais am fisa. Rhaid trafod y risgiau hyn gyda'r oedolyn petai ond i eithrio'r opsiwn hwn.

Er y gall person gael ei demtio i atal cais ei briod am fisa rhag bod yn llwyddiannus, mewn gwirionedd, nid yw'n bosibl gwneud hyn fel arfer heb fod pawb sy'n rhan o'r cais yn gwybod rheswm y person dros beidio â noddi cais y priod am fisa. Gellir cysylltu â'r Adran Priodasau dan Orfod (adran 2.13) i siarad drwy opsiynau'r person.

Weithiau daw achosion o briodasau dan orfod i sylw gofal cymdeithasol oedolion fel achosion o gam-drin yn y cartref. Bydd priod a orfodwyd i briodi yn aml wedi dioddef blynyddoedd lawer o drais yn y cartref, ond yn teimlo na allant adael oherwydd eu bod yn ofni colli eu plant, y byddant heb gefnogaeth teulu, pwysau ariannol ac amgylchiadau cymdeithasol eraill. Efallai na ddaw'r ffaith eu bod wedi'u gorfodi i briodi yn amlwg am flynyddoedd lawer wedi i'r briodas ddigwydd.

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Cofnodwch fanylion llawn y person ynghyd â manylion y briodas gan gynnwys dyddiad a lleoliad
- ✓ Cofnodwch enw, cyfeiriad a dyddiad geni y priod ynghyd â dyddiadau cyfweiliad ar gyfer ei fisa (os gwyddys)
- ✓ Cyfeiriwch hwy at yr Uned Priodasau an Orfod os yw'r ffaith bod eu "priod" yn ceisio cael fisa yn peri pryder iddynt (adran 2.13)
- ✓ Cyfeiriwch at gyfreithiwr panel teulu am gyngor cyfreithiol
- ✓ Os nad yw'r person yn dymuno dychwelyd i gartref y teulu, dylid dyfeisio strategaeth ar gyfer gadael y cartref a thrafod diogelwch personol (adran 3.11)
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chendlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Os yw'r oedolyn sydd ag anghenion cymorth yn dymuno aros yng nghartref y teulu, ceisiwch gadw mewn cysylltiad heb beri risg iddo (adran 3.6)

- ✓ Ystyrier cadw mewn cysylltiad drwy ddefnyddio gweithwyr cymunedol priodol, gweithwyr iechyd ac ati
- ✓ Cyfeirier yr oedolyn sydd ag anghenion cymorth at uned yr heddlu ar gam-drin yn y cartref.

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL

Gall priod sy'n ddioddefwr priodas dan orfod gymryd camau i ddirymu priodas (cyn belled ag y cychwynnir ar hyn cyn pen tair blynedd o ddyddiad y briodas) neu i gael ysgariad i ddod â'r briodas i ben. Dylid eu hysbysu na fyddai ysgariad crefyddol yn dod â'r briodas i ben o dan gyfraith y DU.

Hefyd gall oedolion sydd ag anghenion cymorth gymryd camau i amddiffyn eu hunain o dan Ddeddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchmynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10).

10.5 PA GAMAU I'W CYMRYD PAN FYDD OEDOLYN ANABL SYDD AG ANGHENION CYMORTH YN CAEL EI AILWLADOLI I'R DU O DRAMOR

Weithiau bydd yr Uned Priodasau dan Orfod yn gofyn i'r adran gofal cymdeithasol oedolion am gymorth pan fydd oedolyn sydd ag anghenion cymorth yn cael ei ailwladoli i'r DU o dramor (adran 3.13).

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION:

- ✓ Trefnwch bod rhywun yn cyfarfod â hwy yn y maes awyr e.e. gweithiwr cymdeithasol, swyddog yr heddlu neu oedolyn dibynadwy, llawn cydymdeimlad
- ✓ Rhowch wybod i'r heddlu rhag ofn i aelodau'r teulu geisio eu herwgipio yn y maes awyr
- ✓ Trefnwch lety diogel
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sydd ar gael iddynt (adran 3.5)
- ✓ Rhowch wybod i'r heddlu y gall teulu'r person geisio dod o hyd iddo.

PEIDIER:

- ✗ Â chyfarfod â hwy yn eu cyfeiriad newydd, lloches neu dŷ ffrind. Efallai y bydd rhywun yn eich dilyn
- ✗ Â'u rhoi mewn perygl o gael eu niweidio
- ✗ Â rhoi'ch hun mewn perygl o gael eich niweidio
- ✗ Â'u hanfon adref yn erbyn eu hewyllys
- ✗ Â rhoi gwybod i aelodau'r teulu neu ffrindiau ymhle mae'r person
- ✗ Â cheisio bod yn gyfryngwr (adran 3.10).

Cofier:

Efallai y byddant angen cymorth ymarferol e.e. arian mewn argyfwng, dillad a deunydd ymolchi ac ati.

Dylai'r awdurdod lleol lle'r oedd cyfeiriad parhaol diwethaf yr oedolyn sydd ag anghenion cymorth dalu'r gost.

Efallai y byddwch dan bwysau oddi wrth berthnasau, cynghorwyr, Aelodau Seneddol, a'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned i ddweud i ble maent wedi mynd. Peidiwch â datgelu'r wybodaeth hon. Gall hynny eu rhoi mewn perygl o gael eu niweidio.

Ystyrier:

- Gyda chaniatâd y person, eu lletya neu eu hail-leoli gydag awdurdod lleol gwahanol. Gall hyn olygu bod angen cyfnod trosglwyddo pan fydd angen trafod ariannu a chymorth
- Eu cyfeirio, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chendlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi trais yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- Cymryd camau brwd i sicrhau bod hunaniaeth y person, ynghyd â manylion ei fudd-daliadau a chofnodion eraill, yn cael eu cadw'n gyfrinachol. Gall hyn olygu cynlluniau amddiffyn tystion neu geisio cyngor cyfreithiol iddynt i newid eu henw a'u rhif Yswiriant Gwladol.
- Asesu'r risg i frodyr a chwiorydd, yn awr ac yn y dyfodol. Gall brodyr a chwiorydd ifancach fod mewn perygl o gael eu gorfodi i briodi pan fyddant yn cyrraedd oedran tebyg. Ystyriwch gael gair â brodyr a chwiorydd ifancach i egluro'r risg o gael eu gorfodi i briodi a rhoi gwybodaeth iddynt am y cymorth sydd ar gael.

Y SEFYLLFA GYFREITHIOL:

Hefyd gall oedolion sydd ag anghenion cymorth gymryd camau i amddiffyn eu hunain o dan Ddeddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchymynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10).

10.6 PA GAMAU I'W CYMYRD PAN FYDD PRIOD SY'N OEDOLYN ANABL AG ANGHENION CYMORTH WEDI DOD I'R DU O DRAMOR

Weithiau daw priod i'r DU o dramor a dweud ei fod wedi'i orfodi i briodi dramor. O ganlyniad, efallai ei fod yn dioddef cael ei gam-drin yn y cartref neu efallai y bydd wedi rhedeg i ffwrdd. Hwyrach na fydd yr oedolyn sydd ag anghenion cymorth yn gallu siarad Saesneg a heb wybod am y cymorth y bydd hawl ganddo o bosibl i'w dderbyn. Eto, efallai y daw'r achosion hyn i sylw ymarferwyr yn y lle cyntaf fel achosion o gam-drin yn y cartref neu berson ar goll.

Os nad oes gan oedolyn sydd ag anghenion cymorth ganiatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, amddiffyniad ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, yna mae'n debygol y bydd cyfyngiadau ar eu hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus. Mae cronfeydd cyhoeddus yn cynnwys cymhorthdal incwm a budd-dal tai. Golyga hyn ei bod yn hynod anodd cael mynediad i loches (er bod rhai llochesi yn cynnig llefydd). Oherwydd hyn bydd yn sobor o anodd iddynt gael llety a modd i fyw. Gall hyn arwain iddynt deimlo nad oes ganddynt unrhyw ddewis ond parhau yn y briodas a theimlo na allant gydweithredu â'r gwasanaethau gofal cymdeithasol nac unrhyw un y barnant sydd mewn "awdurdod".

YMATEB GOFAL CYMDEITHASOL OEDOLION:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwanegol a nodir yn adran 4.2
- ✓ Casglwch gymaint o'r wybodaeth sy'n ofynnol yn adran 5.1 ag sy'n bosibl
- ✓ Sicrhewch yr ymdrinnir â hwy mewn modd sensitif yn ddiwyllianol a bod eu dymuniadau'n cael eu cydnaod a'u parchu

- ✓ Trefnwch gyfieithydd cydnabyddedig sy'n siarad tafodiaith y person. Os oes angen, gofynnwch am eu caniatâd drwy'r Llinell Iaith (tudalen 100). Holwch a ydynt yn ffafrio dyn neu ddynes fel cyfieithydd.
- ✓ Eglurwch yr opsiynau sydd ar gael iddynt (adran 3.5)
- ✓ Cyfeiriwch hwy, gyda'u caniatâd, at grwpiau cymorth lleol a chenedlaethol priodol, gwasanaethau cwnsela a grwpiau menywod sydd â hanes o weithio gyda'r rhai sydd wedi goroesi traïs yn y cartref a phriodas dan orfod (tudalen 100)
- ✓ Cyfeirier at "How can I support her"³
- ✓ Os credwch bod angen cyngor arnynt ar fewnfudo, cyfeiriwch hwy at ymgynghorydd priodol e.e. cyfreithiwr y gellir ymddiried ynddo sydd â hawl i ddelio â materion mewnfudo a lloches, canolfan y gyfraith a/neu'r gwasanaeth cyngori ar fewnfudo. Yn ddelfrydol, cyfeiriwch at gwmni o gyfreithwyr sydd yn delio â chyfraith teulu a mewnfudo gerllaw eu preswylfan newydd.
- ✓ Rhowch fanylion ysgrifenedig iddynt am sut i gysylltu â'r gweithiwr cymdeithasol sy'n delio â'r achos i'w roi i'w cyfreithiwr
- ✓ Gyda chaniatâd y person, rhowch wybod i uned yr heddlu lleol ar gam-drin yn y cartref
- ✓ Cofnodwch unrhyw niweidiau, a threfnwch archwiliad meddygol (adran 3.8). Rhowch wybod i'r meddyg y gall fod cais am yr hawl i fewnfudo a bod angen cymryd nodiadau manwl yn ystod yr archwiliad
- ✓ Cyfeirier at adran 11.4 am wybodaeth ynglŷn â lletya pobl na all gael arian o gronfeydd cyhoeddus.

³ How can I support her: Domestic violence, immigration and women with no recourse to public funds, Southall Black Sisters and Women's Resource Centre, 2006. See – http://www.wrc.org.uk/includes/documents/cm_docs/2008/h/1_how_can_i_support_her_dv_immigration_and_women_with_no_recourse_to_public_funds_nov_2006.pdf

PEIDIER:

- ✗ Â defnyddio perthynas, ffrind, arweinydd cymuned na chymydog fel cyfieithydd – er gwaethaf sicrwydd gan y person dan sylw. Gall gwybodaeth yn y cyfweiliad gael ei chyfeirio ymlaen at aelodau eraill o'r gymuned a rhoi'r oedolyn sydd ag anghenion cymorth mewn perygl o gael ei niweidio.
- ✗ Â cheisio rhoi cyngor i'r person ar fewnfudo. Mae'n drosedd i berson heb y cymwysterau roi'r cyngor hwn.

Cofier:

Mae unrhyw un sydd â chaniatâd amhenodol i gael mynediad, caniatâd eithriadol i aros, caniatâd amhenodol i aros, caniatâd i ffoadur, amddiffyniad ar sail ddyngarol, caniatâd dewisol neu'r hawl i breswyllo yn y DU, â'r un hawl i gael arian o gronfeydd cyhoeddus â dinesydd Prydeinig.

Mewn amgylchiadau eithriadol, mae'n bosibl y bydd rhywun sy'n dal i fod dan reolaeth mewnfudo fod yn gymwys i gael rhai budd-daliadau. Gall hyn fod oherwydd eu bod wedi'u heithrio rhag y rheol 'dim hawl cael arian o goffrau cyhoeddus'. Fel arfer mae'r eithriadau hyn mewn bod i fodloni ymrwymïadau'r DU o dan gytundebau'r UE neu gytundebau nawdd cymdeithasol cyfatebol eraill, ac maent wedi'u nodi mewn deddfwriaeth⁴.

Nid yw ariannu ar gyfer cyngor cyfreithiol yn cael ei ystyried yn gronfa gyhoeddus, a gall fod hawl gan unigolion i gael cyngor cyfreithiol di-dâl beth bynnag yw eu statws mewnfudo.

Os ydynt yn dioddef trais yn y cartref, gall fod Darpariaethau Trais yn y Cartref o dan y Rheolau Mewnfudo 289A fod yn gymwys (tudalen 96). O dan y darpariaethau hyn, gall gwasanaethau gofal cymdeithasol roi tystiolaeth o drais yn y cartref ar ffurf llythyr neu adroddiad.

Gall cofnodion a datganiadau gofal cymdeithasol oedolion fod yn dystiolaeth hanfodol bwysig mewn achos pan fydd person yn gwneud cais am fewnfudo. Gellir rhoi'r dystiolaeth hon gerbron gwrandawriad mewnfudo a dichon y gelwir ar gofal cymdeithasol oedolion fel tyst.

YMATEB CYFREITHIOL

Gall oedolion sydd ag anghenion cymorth amddiffyn eu hunain o dan Ddeddf Cyfraith Teulu 1996 a Deddf Amddiffyn rhag Aflonyddu 1997. Ymhlith y gorchymynion hyn mae:

- Gorchymyn amddiffyn rhag priodas dan orfod (adran 3.15.7)
- Gorchymyn i gadw rhag ymyrryd (adran 3.15.8)
- Gorchymyn meddiannaeth (adran 3.15.9)
- Gwaharddeb rhag aflonyddu (adran 3.15.10)

⁴ Mae rhagor o wybodaeth am yr eithriadau hyn ac eithriadau eraill wedi'i chynnwys yn y Social Security (Immigration and Asylum) Consequential Amendments Regulations 2000, the Tax Credits (Immigration) Regulations 2003 a'r Persons Subject to Immigration Control (Housing and Homelessness) Order 2000. <http://www.hmrc.gov.uk/manuals/cbtmanual/CBTM10140.html>

Pennod 11

CANLLAWIAU AR FATERION TAI I AWDURDODAU LLEOL

11.1 SUT ALL AWDURDODAU LLEOL WNEUD GWAHANIAETH

I blant a phobl ifanc, yn enwedig menywod o gymunedau pobl dduon a lleiafrifoedd ethnig neu'r rhai sydd ag anabledd neu salwch, gall gadael eu teuluoedd fod yn arbennig o anodd. Mae i'r teulu rôl hynod bwysig yn eu bywyd, a mwy na thebyg na fydd gan y plentyn neu berson ifanc unrhyw brofiad o fywyd y tu allan i'r teulu.

Yn amlach na heb, mae'r rhai hynny sydd yn penderfynu gadael yn byw mewn ofn o'u teulouedd eu hunain, fydd yn mynd i gryn drafferth i ddod o hyd iddynt a sicrhau eu bod yn dychwelyd. Wedi iddynt ddychwelyd, bydd llawer ohonynt yn dioddef trais a bygythiadau. Felly yn yr achosion hyn, mae sicrhau bod llety ar gael i'r rhai sy'n dianc rhag cael eu gorfodi i briodi yn hynod bwysig. Lle bo'r person yn gymwys i gael cymorth, yn ddigartref yn anfwriadol ac yn dod o fewn grŵp angen sy'n flaenoriaeth, bydd staff llinell flaen mewn awdurdodau tai lleol mewn sefyllfa dda i sicrhau diogelwch person drwy ddarparu llety mewn pryd sy'n ddiogel, gan y bydd yn ddyletswydd ar awdurdod tai lleol i sicrhau llety o dan y ddeddfwriaeth digartrefedd.

Efallai na fydd gan rai pobl (menywod yn arbennig) y dogfenni cywir i brofi pwy ydynt; bydd rhai yn wladolion Prydeinig ond heb y dogfenni i brofi hynny. Bydd eraill heb ganiatâd i aros yn y DU ac felly heb yr hawl i gael arian o goffrau cyhoeddus – gweler y Darpariaethau Trais Domestig yn y Rheolau Mewnffudo (tudalen 96).

Beth bynnag yw eu sefyllfa, dylai staff llinell flaen awdurdodau tai lleol fod yn ymwybodol o'r perygl o gael eu niweidio sy'n wynebu'r rhai sydd wedi neu o bosibl yn cael eu gorfodi i briodi.

YMATEB STAFF AWDURDODAU TAI LLEOL:

- ✓ Dilynwch y camau cyntaf a nodir yn adran 4.1
- ✓ Os yn briodol dilynwch y camau ychwnaegol a nodir yn adran 4.2

PEIDIER:

- ✗ Â defnyddio perthynas, ffrind, cymydog na'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned fel cyfieithydd er gwaethaf sicrwydd gan y person dan sylw. Gall gwybodaeth yn y cyfweiliad gael ei chyfeirio ymlaen at aelodau eraill o'r gymuned a rhoi'r person mewn perygl o gael ei niweidio.
- ✗ Â rhoi gwybod i aelodau'r teulu neu gyfeillion ymhle mae'r person dan sylw.

Cofier:

Fe all fod adegau pan fydd aelodau o deulu'r dioddefwr yn gofyn i drydydd parti megis cyfaill i'r teulu, cynghorydd, meddyg teulu, aelod seneddol, neu'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned, i ofyn am wybodaeth gan awdurdod tai lleol. Digon posibl y bydd y trydydd parti wedi derbyn rheswm credadwy iawn gan y teulu am yr angen i gael gwybod ymhle mae'r person e.e. bod perthynas agos yn sâl, a bydd y trydydd person, heb yn wybod, yn meddwl ei fod yn helpu'r dioddefwr. Yn aml, gwneir y ceisiadau hyn dros y ffôn, gan ddibynnu ar allu'r person sy'n gofyn am y wybodaeth i ddwyn perswâd ar y staff llinell flaen mewn awdurdodau tai lleol bod hawl ganddo dderbyn y wybodaeth. Os ydych mewn dau feddwl ynglŷn â'r cyfryw gais, ymgynghorwch â chydweithiwr neu reolwr profiadol.

Efallai y byddwch dan bwysau oddi wrth berthnasau, cynghorwyr, Aelodau Seneddol, a'r rhai sydd â dylanwad yn y gymuned i ddweud ble mae'r person yn byw. Peidiwch â datgelu'r wybodaeth hon. Gall hynny roi'r person mewn perygl o gael ei niweidio (adran 3.7)

11.2 LLETYA PLANT A PHOBL IFANC

Fel arfer mae plant a phobl ifanc sydd wedi'u gorfodi i briodi a'r rhai sydd wedi ymddieithrio wrth eu teuluoedd oherwydd eu bod wedi gwrthod derbyn cael eu gorfodi i briodi, angen llety tymor-hir i'w helpu i fyw ar wahân i'w teuluoedd a dechrau bywyd newydd.

Lle bo asesiad o anghenion y plentyn yn dangos posibilrwydd bod plentyn yn dioddef niwed sylweddol yn sgîl gofal ei rieni – a dyma sydd fel arfer yn digwydd pan fydd rhieni'n gorfodi plentyn i briodi – rhaid i'r awdurdod lleol ystyried cymryd camau cyfreithiol i amddiffyn y plentyn. Gall hyn olygu gwneud cais am orchymyn amddiffyn brys a/neu gais am orchymyn gofal (adran 3.15) fel bod y plentyn dod yn blentyn “sy'n derbyn gofal” gan yr awdurdod lleol a bod yr awdurdod yn gallu rhannu cyfrifoldeb rhiant a dynodi lle gall y plentyn fyw mewn lle diogel. Os yw gofal cymdeithasol plant yn darparu llety i'r plentyn drwy ymarfer ei hawliau o dan adran 20 Deddf Plant 1989 yna nid yw'n rhannu'r cyfrifoldeb rhiant am y plentyn ac ni all barhau i ddarparu llety lle mae'r rhieni yn gwrthwynebu hynny. Petai'r rhieni yn ceisio symud y plentyn neu berson ifanc o'r llety a ddarperir gan yr awdurdod lleol, yna byddai angen i'r awdurdod ystyried cymryd camau cyfreithiol brys i wneud yn siŵr bod y plentyn yn cael ei ddiogelu.

Hefyd mae Deddf Plant 1989 yn rhoi'r hawliau i ofal cymdeithasol plant letya plant a phobl ifanc sydd “mewn angen”.

Ystyrir bod plentyn neu berson ifanc “mewn angen” o dan adran 17 (10) o Ddeddf Plant 1989 os ydynt mor agored i niwed fel eu bod yn annhebygol o gyrraedd neu gynnal lefel briodol o iechyd neu ddatblygiad, neu y bydd eu hiechyd neu ddatblygiad yn cael ei effeithio'n sylweddol heb ddarparu gwasanaethau. Mae'n ddyletswydd ar ofal cymdeithasol plant i ddiogelu a hyrwyddo lles plant mewn angen.

Mae plant a phobl ifanc (yn enwedig merched a menywod ifanc) sy'n cael eu gorfodi i briodi yn debygol iawn o fod yn blant “mewn angen” ac yn debygol o ddioddef niwed sylweddol gan y cymerir hwy allan o addysg, eu cymryd dramor, eu carcharu, eu gorfodi i briodi a'u treisio (fel arfer hyd nes y byddant yn beichiogi).

Ymhlith y dyletswyddau y mae Deddf Plant 1989 yn eu gosod ar awdurdodau lleol i letya plant “mewn angen” mae:

Adran 17

- Mae adran 17 yn ei gwneud yn ddyletswydd gyffredinol ar awdurdodau lleol i ddarparu ar gyfer plant yn eu hardal sydd “mewn angen”. Ystyr plentyn yw unrhyw berson dan 18 oed.
- Mae'r hawl gan awdurdod lleol i ddarparu llety i blentyn neu berson ifanc o dan adran 17 (6) – serch hynny, nid yw darparu llety o dan adran 17 yn dod â phlentyn i mewn i'r system “plant sy'n derbyn gofal”. Hefyd, mae'r hawl i ddarparu llety o dan adran 17 bron yn ddieithriad yn golygu plant sydd angen cael eu letya gyda'u teuluoedd¹ ac ni fydd hynny bob tro yn cynnig y lefel angenrheidiol o amddiffyn i'r plentyn neu berson ifanc.

¹ Cylchlythyr i Awdurdodau Lleol LAC(2003)13 Yr Adran Iechyd (2003)

Adran 20

- Mae adran 20 (1) yn ei gwneud yn ddyletswydd ar bob awdurdod lleol i ddarparu llety i unrhyw blentyn sydd “mewn angen” yn eu hardal yr ymddengys iddynt hwy bod angen llety arnynt. Gall hyn fod oherwydd (ymhlith pethau eraill) nad yw’r person sydd wedi bod yn gofalu am y plentyn (yn barhaol neu dros dro, ac am ba reswm bynnag) bellach yn gallu rhoi llety neu ofal addas iddynt.
- Mae adran 20 (3) yn ei gwneud yn ofynnol bod pob awdurdod lleol yn darparu llety i unrhyw blentyn sydd mewn angen yn eu hardal sydd wedi cyrraedd 16 oed ac y mae’r awdurdod o’r farn bod lles y plentyn hwnnw yn debygol o gael ei effeithio’n andwyol iawn os nad ydynt yn darparu llety iddo.
- Os yw’r plentyn dan 16 oed ac nad yw’n destun gorchymyn gofal, mae’n dal yn bosibl i awdurdod lleol gynnig llety o dan adran 20 Deddf Plant 1989. Serch hynny ni fydd yr awdurdod lleol yn rhannu cyfrifoldeb rhiant am y plentyn ac ni fyddant yn gallu cynnig yr un lefel o amddiffyn. Gall rhiant plentyn sy’n cael llety gan yr awdurdod lleol o dan y trefniant hwn symud y plentyn hwnnw o’r llety dan sylw unrhyw adeg. Unwaith bo’r plentyn yn cyrraedd 16 oed fodd bynnag, mae’r rhiant yn colli’r hawl hwnnw.

Cofier

Nid yw’r ffaith bod plentyn neu berson ifanc dan 18 oed wedi mynd drwy ffurf ar briodas yn tynnu oddi wrth gyfrifoldebau’r awdurdod lleol i asesu anghenion y plentyn a chymryd camau i amddiffyn y plentyn gan gynnwys darparu llety iddo.

Bydd angen i’r awdurdod lleol gymryd dymuniadau a theimladau’r person ifanc i ystyriaeth wrth gynllunio ei ofal, ac unwaith y bydd y plentyn neu berson ifanc yn teimlo’n ddiogel, efallai y bydd yn dymuno symud i lety sy’n fwy annibynnol. Bydd yr awdurdod lleol yn gyfrifol am helpu i glustnodi opsiynau ar gyfer llety’r person ifanc yn y dyfodol a rhoi cymorth iddo yn ystod y cyfnod hwn o drawsnewid. Yn dibynnu ar faint o amser y bydd y person ifanc wedi bod “yn derbyn gofal”, efallai y bydd hawl gan y person ifanc i barhau i gael cymorth gan y gwasanaethau ymadael â gofal. Golyga hyn os bydd person ifanc wedi bod “yn derbyn gofal” am 13 wythnos neu ragor, hyd yn oed os nad yw’r person ifanc bellach “yn derbyn gofal”, mae’n dal yn gyfrifoldeb ar yr awdurdod lleol i’w gynnal².

Mae awdurdodau lleol yn aml yn amharod i letya pobl ifanc yn eu harddegau hwyr, yn enwedig y rhai sy’n 16 a 17 oed, a darparu gwasanaethau iddynt fel plant “sy’n derbyn gofal”. Pan fydd pobl ifanc yn wynebu neu wedi dioddef cael eu gorfodi i briodi, gall y math hwn o weithredu’n ddyfal i’w hamddiffyn fod yn hanfodol i ddarparu’r lefel o amddiffyn rhyng-asiantaethol sydd ei angen ar berson ifanc.

O dan y ddeddfwriaeth digartrefedd (Rhan 7, Deddf Tai 1996), mae’n ddyletswydd ar awdurdodau tai lleol yng Nghymru a Lloegr i sicrhau llety addas ar gyfer pobl sy’n gymwys i dderbyn cymorth, y digartref anfwriadol ac sy’n dod o fewn grŵp angen sy’n flaenoriaeth. Mae adran 189 (1) Deddf Tai 1996, Gorchymyn Digartrefedd (Angen Blaenoriaethol am Lety) (Lloegr) 2002 a Gorchymyn Personau Digartref (Angen Blaenoriaethol) (Cymru) 2001 yn diffinio’r rhai y rhoddir blaenoriaeth i’w hangen am lety.

² Adrannau 23A 23B a 23C Deddf Plant 1989 (fel y’i diwygiwyd gan Ddeddf Plant (Ymadael â Gofal) 2000)

Y categorïau canlynol o angen blaenoriaethol sy'n debygol o fod y rhai mwyaf perthnasol wrth ddelio â phobl ifanc sy'n ddigartref:

- Pobl ifanc 16 a 17 oed, heblaw am blant "perthnasol" o dan Ddeddf Plant (Ymadael â Gofal) 2000 a "phlant mewn angen" y mae dyletswydd i'w hamddiffyn o dan adran 20 Deddf Plant 1989
- Pobl 18, 19 neu 20 oed sy'n gadael gofal oedd yn derbyn gofal, yn cael eu lletya neu eu maethu pan yn 16 neu 17 oed, ac nad ydynt yn "fyfyrwyr perthnasol".
- Pobl 21 oed neu hŷn sy'n agored i niwed yn sgîl derbyn gofal, cael eu lletya neu eu maethu gan yr awdurdod lleol, ac nad ydynt yn "fyfyrwyr perthnasol".
- Pobl sy'n agored i niwed yn sgîl gadael llety oherwydd trais gan berson arall neu fygythiadau o drais gan berson arall sy'n debygol o gael ei gyflawni.

Yng Nghymru y categorïau mwyaf perthnasol yw

- Person sy'n ymadael â gofal neu berson sydd mewn perygl arbennig bod rhywun yn mynd i gamfanteisio'n rhywiol neu'n ariannol arno ac sy'n 18 oed neu'n hŷn ond dan 21 oed
- Person sy'n 16 neu'n 17 oed
- Person sy'n dianc rhag trais yn y cartref neu fygythiad o drais yn y cartref
- Cyn garcharor sy'n ddigartref ar ôl cael ei ryddhau o garchar, gan gynnwys person sy'n gadael Sefydliad i Droseddwyd Ifanc.

Mae'r prawf i weld a yw person yn agored i niwed at ddibenion deddfwriaeth digartrefedd wedi'i ddatblygu drwy gyfraith achos ac mae wedi'i nodi yn y Cod Canllawiau ar Ddigartrefedd i Awdurdodau Lleol. Mae paragraff 10.13 o'r cod yn nodi "y dylai'r awdurdod lleol ystyried a fyddai'r ymgeisydd, wrth fod yn ddigartref, yn llai abl i ymdopi na pherson cyffredin sy'n ddigartref fel y byddai ef neu hi yn dioddef niwed neu effaith andwyol, mewn amgylchiadau lle byddai person llai agored i niwed yn gallu ymdopi heb effeithiau niweidiol.

Mae categorïau eraill o angen digartrefedd y rhoddir blaenoriaeth iddo yn cynnwys:

- Menyw feichiog neu berson y mae'n cyd-fyw ag ef neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddai'n cyd-fyw gydag ef
- Person y mae plant dibynnol yn byw gydag ef/hi neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddent yn byw gydag ef/hi
- Person sy'n agored i niwed oherwydd ei fod yn hen, â salwch meddwl neu dan anfantais neu ag anabledd corfforol neu reswm arbennig arall, neu y mae'r cyfryw berson yn byw gydag ef/hi neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddai'n byw gydag ef/hi.

11.3 LLETYA OEDOLION

Mae oedolion sy'n ddigartref neu'n debygol o ddod yn ddigartref o bosibl yn gallu cael llety gan awdurdod tai lleol o dan adran 7 Deddf Tai 1996. Mae'n ddyletswydd ar awdurdodau tai lleol yng Nghymru a Lloegr i sicrhau llety addas i bobl sy'n gymwys i dderbyn cymorth, sy'n ddigartref yn anfwriadol ac sy'n dod o fewn grŵp angen blaenoriaethol.

Mae adran 189 (1) Deddf Tai 1996, Gorchymyn Digartrefedd (Angen Blaenoriaethol am Lety) (Lloegr) 2002 a Gorchymyn Personau Digartref (Angen Blaenoriaethol) (Cymru) 2001 yn nodi'r categorïau o bobl sydd ag angen blaenoriaeth am lety.

Mae categorïau o angen digartrefedd y rhoddir blaenoriaeth iddo yn cynnwys:

- Menyw feichiog neu berson y mae'n cyd-fyw gydag ef neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddai'n cyd-fyw gydag ef
- Person y mae plant dibynnol yn byw gydag ef/hi neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddent yn byw gydag ef/hi
- Person sy'n agored i niwed oherwydd ei fod yn hen, â salwch meddwl neu dan anfantais neu ag anabledd corfforol neu reswm arbennig arall, neu y mae'r cyfryw berson yn byw gydag ef/hi neu y mae'n rhesymol disgwyl y byddai'n byw gydag ef/hi
- Person dan 21 oed (heblaw am 'fyfyrwr perthnasol') oedd yn derbyn gofal, llety neu'n cael ei faethu unrhyw adeg pan oedd rhwng 16 a 18 oed, ond ddim bellach
- Pobl 21 oed neu hyn sy'n agored i niwed yn sgîl derbyn gofal, cael eu lletya neu eu maethu gan yr awdurdod lleol, ac nad ydynt yn "fyfyrwyr perthnasol".
- Pobl sy'n agored i niwed yn sgîl gadael llety oherwydd trais gan berson arall neu fygythiadau o drais gan berson arall sy'n debygol o gael ei gyflawni.
- Person sy'n ddigartref neu'n cael ei fygwth â bod yn ddigartref yn sgîl argyfwng megis llifogydd, tân neu reswm arall.

Oedolion sydd ag anghenion cymorth

Oedolyn sydd ag anghenion cymorth yw person dros 18 oed "sydd angen, neu all fod angen gwasanaethau gofal cymunedol oherwydd anabledd meddyliol neu anabledd arall, oed neu salwch, ac sydd, neu all fod yn analluog i edrych ar ôl ei hun, neu'n analluog i amddiffyn ei hun rhag niwed sylweddol neu gamfanteisio." Er y bydd oedolyn sydd ag anghenion cymorth o bosibl yn dod o fewn y categorïau angen blaenoriethol uchod, mae'n bosibl hefyd y bydd gan awdurdodau lleol gyfrifoldebau i ddarparu llety diogel iddynt o dan ddeddfwriaeth gofal cymunedol.³

Mae hawl gan berson all fod angen gwasanaethau gofal cymunedol i gael ei asesu gan awdurdod lleol o ran ei anghenion o dan adran 47 Deddf y GIG a Gofal Cymunedol 1990 ("Deddf 1990"). Diffinnir gwasanaethau gofal cymunedol yn adran 46(3) o'r Ddeddf honno. Y gwasanaethau hyn yw –

- llety preswyl i'r rhai hynny sydd angen gofal a sylw nad yw ar gael fel arall, o dan adran 21 o Ddeddf Cymorth Gwladol 1948 ("y Ddeddf");
- trefniadau lles ar gyfer y rhai sydd ag anableddau penodol (y rhai a restrir o dan adran 29 o Ddeddf 1948);
- gwasanaethau sy'n hyrwyddo lles yr henoed o dan adran 45 o Ddeddf Gwasanaethau Iechyd a Iechyd Cyhoeddus 1968;
- gwasanaethau o dan adran 254 o Ddeddf y GIG 2006 ac Atodlen 20 i'r Ddeddf honno (gofal mamau a phlant ifanc; atal, gofal ac ôl-ofal; cymorth cartref a chyfleusterau golchi dillad); a
- gwasanaethau ôl-ofal o dan adran 117 o Ddeddf Iechyd Meddwl 1983

Cofier

Mae person yn ddigartref yn statudol os nad yw'n rhesymol eu bod yn parhau i feddiannu eu llety. Nid yw'n rhesymol i berson barhau i feddiannu ei lety os yw'n debygol y bydd hynny'n arwain at drais yn y cartref yn ei erbyn ef neu hi neu yn erbyn person arall sydd fel arfer yn byw – neu y mae'n rhesymol disgwyl ei fod yn byw – gydag ef neu hi.

Mae'r prawf i weld a yw person yn agored i niwed at ddibenion deddfwriaeth digartrefedd wedi'i ddatblygu drwy gyfraith achos, ac mae wedi'i nodi yn y Cod Canllawiau ar Ddigartrefedd i Awdurdodau Lleol. Mae paragraff 10.13 o'r cod yn nodi "y dylai'r awdurdod lleol ystyried a fyddai'r ymgeisydd, wrth fod yn ddigartref, yn llai abl i ymdopi na pherson cyffredin sy'n ddigartref fel y byddai ef neu hi yn dioddef niwed neu effaith andwyol, mewn amgylchiadau lle byddai person llai agored i niwed yn gallu ymdopi heb effeithiau niweidiol."

³ Adrannau 21 a 29 o Ddeddf Cymorth Gwladol 1948

11.4 DIM HAWL CAEL NAWDD O GRONFEYDD CYHOEDDUS

Mae pobl y mae eu statws mewnffido yn golygu nad oes hawl ganddynt gael nawdd o gronfeydd cyhoeddus ac mai prin yw'r opsiynau sydd ganddynt am gymorth tai a chymorth ariannol: Gall menywod a dynion sydd wedi dioddef trais yn y cartref wneud cais am Ganiatâd Amhenodol i Aros os ydynt yn bodloni'r meini prawf a nodir yn y Darpariaethau Trais yn y Cartref yn y Rheolau Mewnffido (tudalen 96). Serch hynny, hyd nes y bydd eu cais yn llwyddiannus, ni fydd hawl ganddynt gael nawdd o gronfeydd cyhoeddus – golyga hyn na fyddant yn gymwys i gael budd-daliadau megis cymhorthdal incwm neu fudd-dal tai. Yn ymarferol anodd dros ben yw cael cymorth ariannol i ddioddefwyr tra'n aros i glywed am ganlyniad eu cais.

Ystyrier

- Cysylltu â Southall Black Sisters i gael cymorth o'r Gronfa 'No Recourse Fund'⁴. Defnyddir y gronfa hon i helpu i letya a thalu am gostau cynnal am gyfnod cyfyngedig i fenywod sydd wedi dioddef trais yn y cartref a bod eu statws mewnffido yn golygu nad oes hawl ganddynt gael nawdd o gronfeydd cyhoeddus. Nid yw'r gronfa hon yn amodol ar gais llwyddiannus, ac mae'n talu costau lletya a chynnal hyd at £30 yr wythnos i oedolyn a £10 yr wythnos i blentyn:
  - Mae menywod sengl yn cael cymorth am 6 wythnos ar y mwyaf
  - Mae menywod sydd â phlant yn cael cymorth am wythnos.
- Cysylltu â gofal cymdeithasol plant yn enwedig menywod beichiog, y rhai sydd â phlant neu'r rhai sydd yn arbennig o agored i niwed oherwydd oedran neu salwch, am gymorth o dan Deddf Plant 1989, Deddf Cymorth Gwladol 1948 neu ddeddfwriaeth arall

- Gwneud cais yn y llysoedd teulu am gynhaliadaeth oddi wrth eu noddwr. Fodd bynnag, gall yr opsiwn hwn fod yn gyfyngedig os yw'r briodas yn un fer, os mai isel yw incwm y noddwr, ac os oes oedi hir neu broblemau i gael cymorth ariannol o gronfeydd cyhoeddus neu ddyddiad gwrandawriad llys
- Gwneud cais i Wasanaethau Cynnal y Swyddfa Gartref i Geiswyr Lloches os ydynt wedi hawlio lloches. Bydd Cynnal Ceiswyr Lloches hefyd o bosibl yn rhoi cymorth i rai categorïau o ymgeiswyr hawliau dynol. Gwnewch yn siwr eich bod yn gymwys gan fod y rheolau'n newid, drwy gysylltu â'r Swyddfa Gartref neu asiantaethau sy'n rhoi cyngor ar fewnfudo megis y Cyngor Ffoaduriaid (www.refugeecouncil.org.uk).

Cofier

Bydd rhai dioddefwyr trais yn y cartref o bosibl ag anghenion penodol am ofal a sylw a/neu bod ganddynt blant dibynnol, a all eu gwneud yn gymwys i gael cymorth o dan adran 47 Deddf y GIG a Gofal Cymunedol, adran 2 Deddf Llywodraeth Leol, Deddf Plant 1989 neu ddeddfwriaeth berthnasol arall.

Cyfeirier at How can I support her: Domestic violence, immigration and women with no recourse to public funds, Southall Black Sisters and Women's Resource Centre, 2006⁵.

Cyfeirier at gyhoeddiad y Swyddfa Gartref No recourse to public funds – what does it mean?⁶

Noder

Mae'r Swyddfa Gartref ac Asiantaeth Ffiniau'r DU yn datblygu cynllun ar hyn o bryd i gryfhau'r modd y caiff achosion o drais yn y cartref eu hystyried gan alluogi'r dioddefwyr hynny sy'n agored i niwed gael mynediad i gymorth ychwanegol.

⁵ http://www.wrc.org.uk/includes/documents/cm_docs/2008/h/1_how_can_i_support_her_dv_immigration_and_women_with_no_recourse_to_public_funds_nov_2006.pdf

⁶ <http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/residency/publicfunds.pdf>

⁴ <http://www.southallblacksisters.org.uk>

Atodiad Un

DARPARIAETHAU TRAIS YN Y CARTREF YN Y RHEOLAU MEWNFUDO

Cyflwynwyd y consesiwn am drais yn y cartref ar 16 Mehefin 1999. O dan y consesiwn hwn, mae priod tramor neu bartneriaid di-briod oedd yn dymuno gadael eu partner oherwydd trais yn y cartref yn ystod eu cyfnod prawf wedi'u caniatáu i aros yn y DU, er nad oeddent bellach yn byw gyda'u noddwr.

Cafodd y consesiwn ei gynnwys yn y Rheolau Mewnfudo fis Tachwedd 2002 ac mae paragraff 289A yn nodi'r gofynion y mae'n rhaid i ddioddefwyr trais yn y cartref eu bodloni i fod yn gymwys i wneud cais am ganiatâd amhenodol i aros yn y DU.

Mae person sydd â chaniatâd cyfyngedig i ddod i mewn i'r DU neu i aros yn y DU fel priod, partner di-briod, partner sifil cofrestredig neu bartner o'r un rhyw â dinesydd Prydeinig neu berson sy'n bresennol ac wedi ymgartrefu yn y wlad hon a'i briodas neu berthynas wedi chwalu yn ystod y cyfnod prawf oherwydd trais yn y cartref, o bosibl yn cael caniatâd amhenodol i aros yn y DU.

Caniateir hyn cyn belled â bod y trais yn y cartref wedi digwydd yn ystod y cyfnod prawf tra'r oedd y berthynas mewn bod, a bod yr ymgeisydd yn gallu cyflwyno dystiolaeth bod trais yn y cartref wedi digwydd ac wedi achosi i'r berthynas chwalu yn barhaol.

Mae rhai darnau o dystiolaeth sy'n dynodi bod trais yn y cartref wedi digwydd megis dyfarniad euog perthnasol yn erbyn y noddwr neu fanylion llawn am rybudd perthnasol gan yr heddlu yn erbyn y noddwr. Fodd bynnag, gellir cyflwyno unrhyw dystiolaeth o drais yn y cartref.

Mae rhai darnau o dystiolaeth yn awgrymu bod trais yn y cartref wedi digwydd ond bod y sawl yr honwyd iddo gyflawni'r trais heb ei gael yn euog gan lys barn nac wedi cyfaddef ei fod yn euog. Mae'r darnau hyn o dystiolaeth yn cynnwys gorchymyn i gadw rhag ymyrryd neu lythyr oddi wrth Gadeirydd Cynhadledd Aml-asiantaeth ar Asesu Risg (MARAC).

Ymhlith ffurfiau eraill ar dystiolaeth fyddai'n awgrymu bod trais yn y cartref wedi digwydd (er nad yw hon yn rhestr gyflawn) mae:

- Adroddiad meddygol gan feddyg ysbyty yn cadarnhau bod gan yr ymgeisydd anafiadau sy'n gyson â'i fod wedi dioddef trais yn y cartref, a/neu lythyr oddi wrth ymarferwr teulu cofrestredig sydd wedi archwilio'r ymgeisydd ac sydd wedi'i fodloni bod yr ymgeisydd â niweidiau sy'n gyson â dioddef trais yn y cartref
- Ymrwymiad a roddir i'r llys na fydd y sawl sydd wedi cyflawni'r trais yn dod i gysylltiad â'r ymgeisydd sydd wedi dioddef y trais
- Adroddiad heddlu sy'n cadarnhau eu bod wedi cael eu galw allan i ddelio â digwyddiad oedd wedi deillio o drais yn y cartref
- Llythyr oddi wrth adran gwasanaethau cymdeithasol yn cadarnhau ei rhan mewn cysylltiad â thrais yn y cartref
- Llythyr o gefnogaeth neu adroddiad oddi wrth sefydliad sy'n rhoi cymorth mewn achosion o drais yn y cartref.

Dylid gwneud ymholiadau i'r:

Directorate of Central Operations and Performance

UK Border Agency

5th Floor, Vulcan House (Iron)

6 Millsands

Sheffield S3 8NU

Rhif ffôn: 0870 606 7766

Atodiad Dau

SWYDDFEYDD UCHEL GOMISIWN A LLYSGENHADAETH PRYDAIN

Cysyllter os gwelwch yn dda â'r Uned Priodasau dan Orfod
os dymunwch gael rhagor o fanylion am unrhyw swyddfa
arall Uchel Gomisiwn neu Lysgenhadaeth Prydain
(adran 2.13)

BANGLADESH

Dhaka

Uchel Gomisiwn Prydain

United Nations Road

Baridhara

Dhaka

Cyfeiriad Post:

PO Box 6079, Dhaka – 1212

Rhif ffôn: (00) (880) (2) 8822705-9

Ffacs: (00) (880) (2) 8823437

Oriau Swyddfa (GMT): Sul i Mer 03.00 – 10.15

Iau 03.00 – 09.00

Amser Lleol Sul – Mer 08.00 – 15.15

Iau 08.00 – 14.00

ETHIOPIA

Addis Ababa

Llysgenhadaeth Prydain

Comoros Street

Addis Ababa

Cyfeiriad Post: PO Box 858, Addis Ababa

Rhif ffôn: (00) (251) (11) 6610588

Ffacs: (00) (251) (11) 6614154

Ffacs yr Is-gennad: (00) (251) (11) 6414154

Oriau Swyddfa (GMT): Llun – Iau 05.00 – 13.00

Gwener 05.00 – 10.00

Amser Lleol: Llun – Iau 08.00 – 16.30

Gwener 08.00 – 13.00

BANGLADESH

Sylhet

Uchel Gomisiwn Prydain

House 37A

Kumarpara

Sylhet

Rhif ffôn: (00) (880) (821) 724694

Ffacs: (00) (880) (021) 720070

Oriau Swyddfa (GMT): Sul i Mer 03.00 – 10.15

Iau 03.00 – 09.00

Amser Lleol Sul – Mer 08.00 – 15.15

Iau 08.00 – 14.00

INDIA

New Delhi

Uchel Gomisiwn Prydain

Chanakyapuri

New Delhi 110021

Rhif ffôn: (00) (91) (11) 2687 2161

Ffacs: (00) (91) (11) 2 6116094

Ebost: conqry.newdelhi@fco.gov.uk

Oriau Swyddfa (GMT): Llun – Gwener 03.30 – 07.30

08.30 – 11.30

Amser Lleol 09.00 – 13.00

14.00 – 17.00

INDIA

Mumbai (Bombay)

Swyddfa Dirprwy Uchel Gomisiynydd Prydain

Naman Chambers

C/32 G Block

Bandra Kurla Complex (Cyferbyn â Banc Dena)

Bandra East

Mumbai 400051

Rhif ffôn: (00) (91) (22) 66502222

Ffacs: (00) (91) (22) 66502324

Oriau Swyddfa (GMT) Llyn – Iau 02.30 – 10.30

Gwe. 02.30 – 07.30 a 08.30 – 10.30

Amser Lleol Llyn – Iau 08.00 – 16.00

Gwe. 08.00 – 13.00 a 14.00 – 16.00

PACISTAN

Karachi

Dirprwy Uchel Gomisiwn Prydain

Shahrah-E-Iran

Clifton

Karachi 75600

Rhif ffôn: (00) (92) (21) 5827000

Ffacs: (00) (92) (21) 5827012

Ebost: consularenquiries.karachi@fco.gov.uk

Oriau Swyddfa (GMT)

Llyn – Iau 03.00 – 11.15

Gwe. 03.00 – 08.00

Amser Lleol

Llyn – Iau 08.00 – 16.15

Gwener 08.00 – 13.00

PACISTAN

Islamabad

Uchel Gomisiwn Prydain

Diplomatic Enclave,

Ramna 5

PO Box 1122

Islamabad

Rhif ffôn: (00) (92) (51) 2012000

Ffacs: (00) (92) (51) 2012019

Ebost: cons.islamabad@fco.gov.uk

Oriau Swyddfa (GMT) Llyn – Iau 03.00 – 11.15

Gwe. 03.00 – 08.00

Amser Lleol Llyn – Iau 08.00 – 16.15

Gwener 08.00 – 13.00

TWRCI

Istanbul

Is-gennad Cyffredinol Prydain

Mesrutiyet Caddesi No 34

Tepebasi Beyoglu 34435

Istanbul

Rhif ffôn: (00) (90) (212) 334 6400

Ffacs: (00) (90) (212) 315 6401

Ffacs yr Is-gennad: (00) (90) (212) 334 6407

Ebost: Cons-istanbul@fco.gov.uk

Oriau Swyddfa (GMT):

Llyn – Gwe. 06.30 – 11.00

11.45 – 14.45

Amser Lleol:

08.30 – 13.00

13.45 – 16.45

YEMEN

Sana'a

Llysgenhadaeth Prydain

938 Thaher Himiyar Street
East Ring Road (opposite
Movenpick Hotel)
PO Box 1287
Sana'a

Rhif ffôn: (00) (967) 1308 100

Ffacs: (00) (967) 1302454

Ebost: Consularenquiries.sanaa@fco.gov.uk

Oriau Swyddfa (GMT): Sad – Mer. 04.30 – 11.30

Amser Lleol: 07.30 – 14.30

Atodiad Tri

ASiantaethau Cynnal Cenedlaethol

Mae'r adran hon yn rhoi manylion am asiantaethau cynnal cenedlaethol gan gynnwys cyfeiriadau, rhifau ffôn a disgrifiad o'r gwasanaeth. Hefyd mae sefydliadau rhanbarthol penigamp sy'n helpu dioddefwyr priodas dan orfod, a gellir gweld manylion cysylltu nifer o'r rhain ar wefan yr Uned Priodasau dan Orfod ar www.fco.gov.uk/forcedmarriage.

Ymddiriedolaeth Ann Craft

0115 951 5400

www.anncrafttrust.org

Mae Ymddiriedolaeth Ann Craft yn cynnig cyngor i weithwyr proffesiynol, rhieni, gofalwyr ac aelodau o'r teulu ar faterion sy'n ymwneud ag amddiffyn plant ac oedolion agored i niwed. Gellwch gysylltu â hwy ynglŷn â materion cyffredinol ond maent hefyd yn hapus i roi cyngor ynglŷn ag achosion penodol. Os na fedrant hwy ateb eich cwestiwn, byddant yn ceisio dod o hyd i'r person mwyaf addas i chi siarad ag ef/hi ynglŷn â'ch pryderon.

Os ydych wedi cael eich cam-drin a'ch bod yn dymuno cael gair â rhywun, cysylltwch â Llinell Gymorth Respond ar 0808 808 0700.

Gwasanaeth Cwnsela Teuluoedd Asiaidd

020 85713933

www.asianfamilycounselling.org

Gwasanaeth cenedlaethol yw hwn sy'n cynnig cwnsela ar faterion priodasol a theuluol ar gyfer dynion a menywod Asiaidd. Mae'r llinell gymorth genedlaethol ar agor o 9am hyd 5pm o ddydd Llun hyd ddydd Gwener. Mae cwnsela dros y ffôn hefyd ar gael.

Cymoth i Fenywod BAWSO – (Cymru)

0800 731 8147

www.bawso.org.uk

Sefydliad gwirfoddol i Gymru gyfan yw hwn. Mae'n rhoi gwasanaeth arbenigol i fenywod a phlant Duon a Lleafrifoedd Ethnig sy'n ddigartref oherwydd eu bod yn cael eu bygwth o gael eu cam-drin yn y cartref neu'n dianc rhag cael eu cam-drin yn y cartref yng Nghymru. Mae ganddynt lochesi a adeiladwyd yn arbennig i'r diben ledled Cymru. Hefyd maent yn rhoi cymorth emosiynol ac ymarferol i fenywod duon a lleafrifoedd ethnig sy'n byw mewn tai cymdeithasol. Mae'r gwasanaeth ar gael 24 awr y dydd.

Llinell Gofal

020 8514 1177

Llinell gwnsela genedlaethol gyfrinachol yw hon ar gyfer plant, pobl ifanc ac oedolion ar unrhyw fater gan gynnwys problemau teuluol, priodasol a phroblemau perthnasoedd, cam-drin plant, treisio ac ymosodiad rhywiol, iselder a gor-bryder.

Child Line

0800 1111

www.childline.org.uk

Mae'r gwasanaeth hwn ar gyfer unrhyw blentyn neu berson ifanc sydd â phroblem.

Canolfan cyngor ar bopeth

www.citizensadvice.org.uk

Mae'r ganolfan cyngor ar bopeth yn cynnig gwybodaeth a chyngor di-dâl, cyfrinachol a diduedd ar amrywiaeth eang o bynciau gan gynnwys hawliau defnyddwyr, dyledion, budd-daliadau, tai, cyflogaeth, mewnffudo, materion teuluol a phersonol. Am restr o'r canghennau, gweler "Citizens Advice Bureau" yn y llyfr ffôn.

CLIC

029 2046 2222

www.cliconline.co.uk

CLIC yw'r gwasanaeth cenedlaethol sy'n rhoi gwybodaeth a chynghor i bobl ifanc yng Nghymru sy'n 11–25 oed i'w helpu i wneud penderfyniadau deallus yn eu bywydau. Ariennir CLIC gan Lywodraeth Cynulliad Cymru.

ForcedMarriage.net

www.forcedmarriage.net

Gwefan yw hon ar gyfer pobl ifanc sy'n wynebu priodas dan orfod. Mae'n cynnig cynghor, gwybodaeth a chysylltiadau hanfodol i helpu pobl ifanc sy'n pryderu y cânt eu gorfodi i briodi, neu'r rhai hynny sydd eisoes wedi'u gorfodi i briodi.

FORWARD

020 8960 4000

www.forwarduk.org.uk

Gwasanaeth dan arweiniad Affricaniaid ar wasgar yw hwn sydd wedi'i gofrestru yn y DU ac sy'n elusen ymgyrchu a chynnal yn benodol i hyrwyddo a diogelu iechyd a hawliau merched a menywod Affricanaidd, yn arbennig llurguniad organau rhywiol merched a phriodasau dan orfod a phriodasau plant.

Gatwick Travel Care

01293 504283

www.gatwick-airport-guide.co.uk/disabled-facilities.html

Mae'r gwasanaeth hwn yn sicrhau bod pobl ifanc yn gallu gadael y maes awyr a chynrraedd pen eu taith yn ddiogel a heb oedi. Bydd dioddefwyr priodas dan orfod angen cymorth o bosibl pan fyddant yn cynrraedd Gatwick a gellir cysylltu â Travel Care am gynghor. Mae'r gwasanaeth ar gael o 9am hyd 5pm o ddydd Llun hyd ddydd Gwener ac o 9am hyd 4pm ar ddydd Sadwrn, dydd Sul ac ar Wyliau Banc.

Heathrow Travel Care

020 8745 7495

www.heathrowtravelcare.com

Mae'r gwasanaeth hwn yn sicrhau bod pobl ifanc yn gallu gadael y maes awyr a chynrraedd pen eu taith yn ddiogel a heb oedi. Bydd dioddefwyr priodas dan orfod angen cymorth o bosibl pan fyddant yn cynrraedd Heathrow a gellir cysylltu â Travel Care am gynghor. Mae'r gwasanaeth ar gael o 9am hyd 5pm o ddydd Llun hyd ddydd Gwener.

Sefydliad Henna

02920 498600/496920

Mae Sefydliad Henna yn rhedeg gwasanaeth cynhwysfawr i ddiwallu a hyrwyddo anghenion, pryderon a dyheadau plant a theuluoedd Asiaidd a Mwslemaidd. Hefyd mae'n cynorthwyo gwasanaethau gwirfoddol a statudol ac asiantaethau'r Llywodraeth i wella'r modd y maent yn ymgysylltu a'r modd y darperir gwasanaethau prif-ffrwd. Mae Sefydliad Henna yn rhedeg Canolfan Genedlaethol (aml-asiantaeth) Ar-lein ar Briodasau dan Orfod a Chyfeiriadur a Gwybodaeth HBV (fydd yn weithredol cyn hir).

Rhwydwaith Honour

0800 5999 247

www.karmanirvana.org.uk

Llinell gymorth gyfrinachol yw llinell gymorth Rhwydwaith Honour sy'n rhoi cymorth a chynghor emosiynol ac ymarferol i ddioddefwyr a'r rhai sydd wedi goroesi (menywod a dynion) priodasau dan orfod a/neu drais a chamdriniaeth er anrhydedd. Mae'n rhoi cynghor a chymorth i ddioddefwyr posibl, dioddefwyr mewn argyfwng ac i asiantaethau proffesiynol.

Sefydliad Hawliau Menywod Iraniaidd a Chwrdiaid

0207 490 0303 (9.30 – 5.00) neu 07862 733511 (24 awr)

www.ikwro.org.uk

Mae IKWRO yn rhoi cynghor, cymorth, eiriolaeth ac atgyfeirio drwy gyfrwng yr iaith Arabeg, Cwrdeg, Tyrceg, Dari a Ffarsi i fenywod, merched a chyplau sy'n byw ym Mhrydain, yn arbennig helpu menywod sy'n wynebu traïs yn y cartref,

priodas dan orfod a thrais er ‘anrhydedd’. Eu cenhadaeth yw amddiffyn menywod o’r Dwyrain Canol sydd mewn perygl o ddioddef cael eu lladd ‘er anrhydedd’, trais yn y cartref, priodas dan orfod a llurgunio organau rhywiol merched, a’u cynorthwyo i arddel eu hawl i fyw heb ofn na gormes.

Llinell iaith

020 7520 1430

<http://www.languageline.co.uk/>

Mae’r llinell hon yn cynnig gwasanaeth cyfieithydd dros y ffôn yn ddi-oed mewn 100 o wahanol ieithoedd, 24 awr y dydd. Nid yw hwn yn wasanaeth di-dâl.

Gwasanaethau arbenigol Cymorth Lleol i Fenywod ar drais yn y cartref

www.womensaid.org.uk

Mae bron i 370 o sefydliadau sy’n cynnig gwasanaethau cymorth arbenigol ar drais yn y cartref yn Lloegr. Am wybodaeth ynglŷn â’r rhain ewch i www.womensaid.org.uk. Mae’r Survivors Handbook yn rhoi gwybodaeth mewn sawl iaith i’r sawl sydd wedi goroesi. Mae’r TheHideout.org.uk yn rhoi gwybodaeth i blant a phobl ifanc am drais yn y cartref, ac mae’n rhyngweithiol.

Rhwydwaith Menywod Lleiafrifoedd Ethnig Cymru (MEWN Cymru)

029 2046 4445

www.mewn-cymru.org.uk

Corff mantell yw MEWN sy’n cynrychioli menywod o leiafrifoedd ethnig (gwladwy ac anweladwy) ar draws Cymru, waeth beth yw eu hoedran, crefydd, ethnigrwydd neu ddewisiadau mewn bywyd.

Llinell Cyngor i Ddynion

0808 801 0327

www.mensadvice.org.uk

Gwasanaeth llinell gymorth di-dâl a chyfrinachol yw hwn i ddynion sy’n dioddef trais yn y cartref gan eu partner neu gyn-bartner. Mae hyn yn cynnwys pob dyn – mewn perthynas

heterorywiol neu berthynas un rhyw. Mae’r gwasanaeth yn rhoi cyfle i ddynion siarad am yr hyn sy’n digwydd iddynt ac yn rhoi cymorth emosiynol iddynt a chynghor ymarferol. Hefyd mae’r llinell yn rhoi gwybodaeth am wasanaethau arbenigol all roi cyngor ar faterion cyfreithiol, materion tai, cyswllt â phlant, iechyd meddwl a materion eraill.

Mae’r llinell gymorth ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener 10am – 1pm a 2pm – 5pm. Hefyd gellwch anfon e-bost atom: info@mensadvice.org.uk

MIND

0845 7660163

0208 5192122 (linell gymorth ar faterion cyfreithiol)

www.mind.org.uk

Elusen iechyd meddwl yw MIND sy’n gweithio dros gael gwell bywyd i bawb sydd â phrofiad o drallod meddwl. Mae eu gwasanaeth yn cynnwys llinell gymorth ar faterion cyfreithiol.

Llinell gymorth genedlaethol ddi-dâl 24 awr ar Drais yn y Cartref

Rhedir mewn partneriaeth rhwng Cymorth i Fenywod a Refuge 0808 2000 247

Llinell Gymorth Cymru gyfan ar Gam-drin yn y Cartref

0808 8010 800

Mae’r gwasanaeth hwn yn rhoi gwybodaeth, cefnogaeth a chymorth ymarferol, 24 awr y dydd, 7 diwrnod yr wythnos, i fenywod sy’n dioddef cael eu cam-drin yn y cartref. Gall gyfeirio menywod a’u plant i lochesi ledled y DU. Byddant yn trafod yr opsiynau ymarferol a chyfreithiol sydd ar gael, ac os mai dyna yw dymuniad y person ifanc, eu cyfeirio at wasanaeth lleol arbenigol Cymorth i Fenywod ar drais yn y cartref, neu ffynonellau eraill o gymorth. Derbynnir galwadau yn gwbl gyfrinachol. Fel arall, gellwch gysylltu â’r gwasanaeth lleol Cymorth i Fenywod drwy’r llyfr ffôn lleol, neu fynd ar wefan Cymorth i Fenywod (www.womensaid.org.uk).

NSPCC

Llinell gymorth amddiffyn plant Asiaidd

Ymgynghorydd sy'n siarad Bengaleg

0800 096 7714

Ymgynghorydd sy'n siarad Gujarati

0800 096 7715

Ymgynghorydd sy'n siarad Hindi

0800 096 7716

Ymgynghorydd sy'n siarad Punjabeg

0800 096 7717

Ymgynghorydd sy'n siarad Wrddw

0800 096 7718

Ymgynghorydd sy'n siarad Saesneg

0800 096 7719

Mae'r gwasanaeth di-dâl, cyfrinachol hwn ar gyfer unrhyw un sy'n pryderu am blant mewn perygl o gael eu niweidio ac mae'n cynnig cwnsela, gwybodaeth a chynghor. Hefyd mae'r gwasanaeth yn ddolen gyswllt rhwng pobl ifanc agored i niwed, yn enwedig y rhai sydd wedi ffoi o gartref, â'r gwasanaethau all fod o gymorth iddynt. Mae ar agor o ddydd Llun i ddydd Gwener 11.00 – 19.00.

NSPCC

0808 800 5000 (llinell gymorth)

0800 056 0566 (ffôn testun)

www.nspcc.org.uk

Mae'r llinell gymorth ddi-dâl, 24 awr hon yn rhoi gwybodaeth, cynghor a chwnsela i unrhyw un sy'n pryderu ynghylch plentyn sydd mewn perygl o gael ei gam-drin.

Tim Paladin – Heathrow

07747 055938

Gall ymarferwyr atgyfeirio plentyn neu berson ifanc at Dim Paladin yn Heathrow ar gyfer amrywiol faterion amddiffyn plant. Efallai bod pryderon bod plentyn neu berson ifanc yn blentyn ar ei ben ei hun, yn blentyn sy'n ceisio lloches, yn cael ei fasnachu neu ar fin cael ei orfodi i briodi. Gellir cysylltu'n uniongyrchol â'r tîm ar y rhif uchod. Mae'r gwasanaeth ar gael o 9am i 5pm o ddydd Llun i ddydd Gwener.

Respond

0808 808 0700 (llinell gymorth)

020 7383 0700 (llinell gweinyddiaeth)

020 7387 1222 (llinell ffacs)

E-bost: admin@respond.org.uk

www.respond.org.uk

Mae Respond yn cynnig amrywiaeth o wasanaethau i ddioddefwyr sy'n cael eu cam-drin yn rhywiol a'r rhai sy'n cyflawni'r cam-drin sydd ag anableddau dysgu a'r rhai sydd wedi cael eu heffeithio gan fathau eraill o drawma. Hefyd maent yn cynnig cymorth a hyfforddiant i deuluoedd, gofawyr a gweithwyr proffesiynol.

Canolfan Ryngwladol Cipio Plant reunite

P0 Box 7124

Leicester

LE1 7XX

0116 2555345 (llinell gweinyddiaeth)

0116 2556234 (llinell cynhgori)

0116 2556370 (llinell ffacs)

www.reunite.org

reunite yw'r brif elusen sy'n arbenigo mewn materion rhyngwladol ynglŷn â chipio plant. Mae'n rhedeg gwasanaeth 24 awr o roi cynghor dros y ffôn, cymorth a gwybodaeth i rieni, aelodau'r teulu a gwarcheidwaid sydd â'u plentyn wedi'i gipio neu sy'n poeni y caiff eu plentyn ei gipio. Hefyd mae reunite yn cefnogi ac yn hysbysu rhieni sydd wedi cipio'u plant ac yn cynorthwyo ar faterion cysylltiadau rhyngwladol. Mae'r cynghor a roddir gan reunite yn ddiduedd ac yn gyfrinachol i'r naill ochr a'r llall sy'n rhan o achos rhyngwladol o gipio plentyn. Hefyd mae reunite yn rhoi gwybodaeth a chymorth ar fater priodasau dan orfod.

Samariaid

08457 90 90 90

www.samaritans.org

Llinell gymorth 24 awr yw'r Samariaid sy'n rhoi cymorth cyfrinachol i unrhyw un sydd mewn trallod emosiynol.

Shelterline

0808 800 4444

www.shelter.org.uk

Mae'r gwasanaeth hwn yn cynnig mynediad i wasanaethau lloches mewn argyfwng.

Southall Black Sisters

020 8571 9595

www.southallblacksisters.org.uk

Canolfan adnoddau yw hon sy'n cynnig gwybodaeth, cyngor, eiriolaeth, a chymorth i fenywod duon a lleiafrifoedd ethnig sy'n dioddef cael eu cam-drin yn y cartref. Mae Southall Black Sisters yn arbenigo mewn priodasau dan orfod yn enwedig mewn perthynas â menywod De Asia. Mae'r swyddfa ar agor ar ddiwrnodau'r wythnos (ac eithrio dydd Mercher) 10.00 – 12.30 a 13.30 – 16.00.

Cymorth i Ddioddefwyr

0845 30 30 900

www.victimsupport.org

Mae Cymorth i Ddioddefwyr yn cynnig gwybodaeth a chymorth i'r rhai sydd wedi dioddef trosedd, p'un ag ydynt wedi rhoi gwybod i'r heddlu am y drosedd neu beidio. Mae pob cymorth a roddir yn ddi-dâl ac yn gyfrinachol. Gellwch gysylltu â Chymorth i Ddioddefwyr yn uniongyrchol, neu gellwch ofyn i'r heddlu eich rhoi mewn cysylltiad â'ch grŵp lleol. Mae'r llinell gymorth genedlaethol ar agor o 9am i 9pm dydd Llun i ddydd Gwener, ac o 9am i 7pm ar ddydd Sadwrn, Sul a Gwyliau Banc.

Voice UK

0845 122 8695

www.voiceuk.org.uk

Voice UK yw elusen genedlaethol sy'n cynorthwyo pobl sydd ag anableddau dysgu a phobl eraill agored i niwed sydd wedi dioddef trosedd neu gael eu cam-drin. Hefyd maent yn rhoi cymorth a chyngor i'w teuluoedd, gofalwyr ac ymarferwyr.

Cyngor Ffoaduriaid Cymru

029 2048 9800

www.welshrefugeecouncil.org

Elusen annibynnol yw Cyngor Ffoaduriaid Cymru sy'n grymuso ffoaduriaid a cheiswyr lloches i ail-adeiladu eu bywydau yng Nghymru. Maent yn rhoi cyngor, gwybodaeth a chymorth i geiswyr lloches a ffoaduriaid mewn pedair swyddfa yng Nghaerdydd, Casnewydd, Abertawe a Wrecsam. Maent yn cynnig gwasanaethau arbenigol mewn meysydd megis tai, iechyd a chyflogaeth. Maent yn frwd iawn wrth ddatblygu polisïau ac ymgyrchu dros hawliau ffoaduriaid.

Gellwch lawr-lwytho'r cyhoeddiad hwn ar-lein yn:

www.fco.gov.uk/forcedmarriage

Hefyd gellir cael copïau o'r cyhoeddiad hwn oddi wrth:

Forced Marriage Unit

G/58 Old Admiralty Building

Llundain

SW1A 2PA

Rhif ffôn: 020 7008 0151

Gellir ebostio: fmufco.gov.uk

Gellir atgynhyrchu rhannau o'r ddogfen hon at ddibenion addysg neu hyfforddiant anfasnachol ar yr amod y cydnabyddir y ffynhonnell.